

021
K 91

**Lidia
KULIKOVSKI**

**SERVICII DE BIBLIOTECĂ
PENTRU PERSOANELE
DEZAVANTAJATE**

Istoric • Present • Tendințe

**Chișinău
2004**

021
K.91

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării

Catedra de Biblioteconomie și Științe ale Informării

LIDIA KULIKOVSKI

**SERVICII DE BIBLIOTECĂ
PENTRU PERSOANELE
DEZAVANTAJATE**
Istoric. Present. Tendințe

Studiu monografic

51645- Roha

Biblioteca municipală
"E. P. Hășdeu"
"Căminul de Cultură"
Chișinău

Biblioteca Municipală
«B. P. Hășdeu»
ACHIZIȚIE

Biblioteca Municipală Chișinău 2004

Campusul competentelor

Biblioteca municipală
"E. P. Hășdeu"
"Căminul de Cultură"
Chișinău

CZU 024.6(043.3)

Aprobată pentru editare de Consiliul Științific al facultății de
Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Kulikovski, Lidia

Servicii de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate. Istoric. Prezent. Tendințe: Studiu monografic / Lidia Kulikovski; USM: Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Catedra de Biblioteconomie și Asistență Informațională. – Ch.: S.n. (Tipogr. "CRIO" SA). – 180 p.

Bibliogr. p. 126-141 (240 tit.)

ISBN 9975-9505-5-8

200 ex.

CZU 024.6(043.3)

Studiul este consacrat unei probleme de actualitate – serviciile de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate. Autoarea sintetizează teoriile, conceptele și experiențele mondiale și naționale în domeniu; propune, în baza unor experimente ample și semnificative, un sistem de principii, obiective și metodologii pentru serviciile de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate, sugerează idei pentru îmbunătățirea conceptului și sistemului de formare inițială și continuă a bibliotecarilor în R.Moldova.

Lucrarea este destinată cercetătorilor științifici, studenților, bibliotecarilor, tuturor celor interesați de biblioteconomie, bibliologie și științele comunicării.

Coordonator: **Natalia Senocosov**, doctor în pedagogie,
conferențiar universitar

Recenzenți: prof.univ.dr **Ion Stoica** (București)
dr conf. **Eugen Martin**

ISBN 9975-9505-5-8

© Kulikovski L., 2004

CUPRINSUL

<i>N. Goian-Senocosov. Servicii pentru persoanele dezavantajate – tendință actuală a contemporaneității</i>	8
PRELIMINARII.....	10
PARTEA I. ACCESUL PERSOANELOR DEZAVANTAJATE LA INFORMAȚIE ÎN CONTEXTUL POLITICII SOCIALE MODERNE.....	16
1.1. Terminologia și clasificarea epistemică a ideilor de acces la informație.....	16
1.2. Cadrul legislativ modern cu privire la accesul la informație	26
1.3. Concepte moderne privind accesul persoanelor dezavantajate la informație.....	33
1.3.1. Asigurarea accesului intelectual la informații prin intermediul Colecțiilor de bibliotecă.....	40
1.3.2. Asigurarea accesului la servicii de bibliotecă: principii, metode și forme de activitate cu persoanele dezavantajate	48
1.3.3. Biblioterapia – factor recuperator, integrator, inclusiv în activitatea cu persoanele dezavantajate.....	53
1.3.4. Asigurarea accesului fizic la potențialul informațional al bibliotecilor	58
PARTEA II. EVOLUȚIA SERVICIILOR DE BIBLIOTECĂ PERSOANELOR DEZAVANTAJATE ÎN CADRUL SISTEMULUI INSTITUȚIILOR BIBLIOTECII MUNICIPALE „B.P.HAȘDEU” DIN CHIȘINĂU.....	62
2.1. Accesul la informație a persoanelor dezavantajate din R.Moldova: cadrul legislativ	62
2.2. Servicii informaționale și culturale acordate persoanelor dezavantajate	72
2.3. Dinamica evoluției serviciilor informaționale persoanelor dezavantajate la Biblioteca Municipală «B.P. Hașdeu»	82
2.3.1. Sociologia utilizatorului bibliotecii publice moderne.....	82

2.3.2. Servicii de bibliotecă copiilor dezavantajați.....	87
2.3.3. Servicii persoanelor de alte etnii.....	92
2.3.4. Servicii de bibliotecă persoanelor private de libertate.....	100
CAPITOLUL III. REPERE TEORETICO-EXPERIMENTALE PENTRU UN CONCEPT MODERN AL SERVICIILOR DE BIBLIOTECĂ PERSOANELOR DEZAVANTAJATE	
3.1. Reorientarea conceptuală, structurală și metodologică a Bibliotecii Municipale <i>B.P.Hașdeu</i> din Chișinău pentru oferirea de servicii speciale persoanelor dezavantajate	104
3.2. Bibliotecarul în contextul noului statut social al bibliotecii publice și al utilizatorilor ei	109
3.3. Principiile și sistemul activităților bibliotecii publice pentru integrarea persoanelor dezavantajate în societatea modernă	117
CONCLUZII	121
SUMMARY	124
PEZIOME.....	125
BIBLIOGRAFIE	126
ANEXE	149
<i>I. Stoica. Bibliotecile – factor integrator</i>	177

TABELE

Tabelul 1

Rețeaua de biblioteci ce prestează servicii informaționale persoanelor dezavantajate 73

Tabelul 2

Indicii de bază ai bibliotecilor din instituțiile speciale de învățământ 79

Tabelul 3

Dinamica fondurilor și numărului de cititori în bibliotecile instituțiilor curative 80

Tabelul 4

Indicii de bază ai bibliotecilor pentru persoanele de alte etnii, filiale ale BMH 95

Tabelul 5

Dinamica indicilor de bază ai filialei evreiești Ițic Mangher a BMH 95

Tabelul 6

Satisfacerea așteptărilor la parametrul informații..... 96

Tabelul 7

Motivațiile utilizatorilor bibliotecii pentru frecventarea bibliotecii..... 96

Tabelul 8

Satisfacerea demersurilor culturale ale utilizatorilor bibliotecii..... 97

Tabelul 9

Sinteza datelor la parametrul frecvență în utilizarea bibliotecii..... 97

FIGURI

Figura 1

Permise pentru utilizatori eliberate de filialele BMH pentru minoritățile naționale..... 93

Figura 2

Numărul de tipărituri în filialele BMH pentru persoanele de alte etnii..... 94

Figura 3

Structura utilizatorilor la Biblioteca Municipală "B.P.Hasdeu" în 2000 după categorii sociale..... 98

Figura 4

Structura utilizatorilor la filialele minorității în 2000 după categorii sociale..... 99

ABREVIERI

- ADA (American Disable Act) – Legea americană a handicapurilor
- ALA (American Library Association) – Asociația Bibliotecarilor Americani
- BRO (Biblioteca Republicană pentru Orbi)
- CE (Comunitatea Europeană)
- DAISY (Digital Accessible Information SYstem) – Sistem Informațional Digital Accesibil)
- ERIC (Educational Resources Informational Center) – Centru de Resurse Informaționale Educaționale
- EXLIB (Expansion of European Library Services for the visually Disadvantaged) – Expansiunea Serviciilor de Bibliotecă pentru persoanele cu Dezavantaj de Vedere.
- IFLA (International Federation of Library Associations) – Federația Internațională a Asociațiilor Bibliotecare.
- OMS (Organizația Mondială a Sănătății)
- ONG (Organizații Non Guvernamentale)
- ONU (Organizația Națiunilor Unite)
- SNB (Sistemul Național de Biblioteci)
- SIC (Serviciul de Informații Comunitare)
- UE (Uniunea Europeană)
- UNESCO (Organizația pentru Educație, Știință și Cultură a Națiunilor Unite)
- UNICEF (Fondul pentru Copii al Națiunilor Unite)

Servicii pentru persoanele dezavantajate – tendință actuală a contemporaneității

Actualitatea studiului derivă din determinările și obiectivele Societății Informaționale, fenomene care au produs schimbări la nivelul conceptelor, reprezentărilor și deprinderilor indivizilor și grupurilor sociale, care la rândul lor au generat studii teoretice, în care se demonstrează că bibliotecile, prin funcțiile lor sociale, culturale, educaționale, pot contribui în mare măsură la socializarea acestor categorii de populație.

Revirimentul interesului față de persoanele dezavantajate a fost generat și de tendința de integrare europeană politicile căreia indică necesitatea reevaluării rolului și locului bibliotecii în procesul societal.

Tendința bibliotecii publice în ultima decadă a fost în promovarea integrării, a participării și în combaterea segregării. **Integrarea și participarea** sunt atribute esențiale ale demnității umane și ale drepturilor omului, precum și ale procesului de exercitare a acestor drepturi. În domeniul biblioteconomic, aceasta se reflectă **în dezvoltarea unei strategii care face posibilă o echitate reală**. Cercetarea se înscrie în aceste cerințe și tendințe actuale ale contemporaneității și argumentează actualitatea, valoarea și oportunitatea ei.

Democratizarea accesului la informație este scopul major al Societății Informaționale aceasta presupunând accesul la informație a tuturor indivizilor, una din prioritățile Societății Informaționale fiind lichidarea disparității dintre indivizii care obțin ușor informația și cei ce nu o pot obține

Cercetarea este fondată pe concepte general-umane și ale domeniului, pe teorii, principii interdisciplinare și biblioteconomice vizând problemele serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate. Autoarea prin cercetările elucidate în prezenta lucrare demonstrează evoluția acestor servicii și le tratează ca parte componentă a procesului de democratizare socială.

Terenul societal, arid, autohton, a necesitat abordarea subiectului multi-dimensional cu implicații de ordin juridic, politic, instituțional, cultural, educațional, comunicațional. Cercetarea serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate în plan sincron ic a identificat un sistem eterogen: de la menținerea lor în cadrul conceptului tradițional de bibliotecă până la înregistrarea unor inovații performante.

Laitmotivul dezbaterilor teoretice și experiențiale al domeniului a constat în explorarea experiențelor și conceptelor elaborate pe parcursul istoriei europene; explorarea inițiativelor forurilor mondiale în domeniul

cercetat; al asociațiilor internaționale ale bibliotecarilor; în stabilirea tendinței, manifestată la scară mondială, de integrare a persoanelor dezavantajate în comunitate; în evidențierea politicilor semnificative în domeniul circumscris de obiectul cercetării; valorificarea principiilor care ghidează activitatea bibliotecii publice moderne – al normalizării bazate pe postulatele teoretice ale suedezului B. Nije, teoreticienilor W. Wolfensberger, J. Flynn, E. Kathleen) al integrării, al incluziunii bazat pe studiile teoretice ale americanilor S. Taylor, R. Bogdan, etc.; determinarea nivelurilor de integrare la care participă bibliotecile prin activitățile sale – personală, socială, societală, organizațională etc; stabilirea principiului metodologic fundamental al activității bibliotecii publice moderne – individ – societate, desemnat de termenii bibliotecă inclusivă și bibliotecă social inclusivă (Ross Shimon); în analiza diferențelor între conceptele vest și est-european (R. Bogdan, A. Șapoșnikov).

Inovația științifică și valoarea teoretică a cercetării constă în dezvoltarea teoretică și practică a unui sistem de servicii de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate, a metodologiei și principiilor specifice acestei activități.

Aceste aspecte sunt validate prin experimente de implementare a unor servicii iar rezultatele obținute indică valoarea practică a cercetării care își găsește utilizare în toate tipurile de bibliotecă din Republica Moldova.

Cercetarea științifică realizată de Lidia Kulikovski evidențiază și concretizează tabloul științific al serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate susținute de tezele teoretice referitoare la problema dată.

Investigația indică utilizarea unui limbaj științifico-pedagogic, accesibil, iar volumul impresionant de cercetări sociologice, experimente complementate cu recomandări și sugestii pentru politici, concepte biblioteconomice speciale sunt imperativ necesare biblioteconomiei moldovenești, acum, când bibliotecile se includ în procesul de edificare a Societății Informaționale – a unei *Societăți Informaționale pentru Toți*.

Natalia Goian-Senocosov,
Doctor în pedagogie, conferențiar universitar

PRELIMINARII

Bibliotecile publice moderne își modifică continuu menirea și funcțiile stabilite inițial – de locuri liniștite și solemne, unde se citește cărți – revendicându-și statutul de centre informaționale, culturale și științifice, în care tot mai des se instalează dialogul cultural și social între persoane de diferite vârste, profesii și preocupări.

A evoluat și însuși conceptul de bibliotecă publică: de la viziunea tradițională (instituție pentru asigurarea accesului la tipărituri) la cea de instituție culturală, științifică, informațională și socială principală în comunitate. Biblioteca publică modernă interpretează informația nu doar ca sursă de cunoaștere ci și ca una de dezvoltare socială. Pe de altă parte, și dezvoltarea socială a comunității influențează pozitiv dezvoltarea mijloacelor informaționale, și contextul în care circulă informația este unul complex, fiind constituit din indivizi, grupuri sociale, economice etc., de vârste, profesii și niveluri de instruire diferite.

Or, *principiul liberului acces la informație* se manifestă la două niveluri: *teoretic* (conceptualizarea și legalizarea dreptului de acces la informație) și *practic* (politicile, conceptele, legislațiile, programe și activitățile de realizare efectivă a preceptelor teoretice), care interacționează în virtutea *principiului activității*, angajând atât furnizorul de informație (biblioteca și bibliotecarul) cât și beneficiarul de informație (în cazul nostru - persoanele dezavantajate).

O categorie importantă de utilizatori ai bibliotecii publice o reprezintă *persoanele dezavantajate* – persoanele vulnerabile fizic, psihic, social sau aflate temporar în dificultate (internați în spitale, ospicii, aziluri, închisori, șomerii etc.).

În țările nord-europene, în SUA este fundamentată teoretic o întreagă gamă de aspecte ale serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate, au fost elaborate modele care au fost preluate de organisme internaționale (ONU, UNICEF, UNESCO) pentru a fi recomandate comunității mondiale. La nivel național, atestăm tendința doar a Ministerului Educației¹ și ONG-urilor de a se conforma recomandărilor acestor foruri.

Problema persoanelor dezavantajate, este obiectul mai multor domenii și instituții, fapt care a condus la o amplă diversitate de surse bibliografice, care pot fi structurate astfel:

- *abordarea teoretică a accesului la informație a persoanelor dezavantajate*: P.Brophy (1999), J.M. Clarke (1988), J.Cohen

¹ Denumirile instituțiilor sunt indicate în ultima variantă

- (1998), J.L.Crispen (1993), L.R.Eldridge (1982, 1985), B. McNeil (1995), D.Johnson (1995), T. McNulty (1993), R. Rubin (1978), R. A. Velleman (1990), M.R. Willis (1999), K. C. Wright (1997), A.E. Șapoșnikov (1992, 1996), G. P.Diânskaâ (1993, 1996, 1999), N. Senocosov (1999, 2000) Surse bibliografice cu caracter interdisciplinar: E. Badley (1995), J.Bickenbach (1998), A.Chadwick (1999), B.Ingstad (1995), S.Linton (1998), E.Verza (1997), D.V.Popovici (1996), care cercetează evoluția definiției de handicap, clasificările și caracteristicile handicapurilor;
- conceptele de *normalizare, integrare, incluziune, comunitate pentru toți, de acceptare de către comunitate a persoanelor dezavantajate, al stereotipurilor sociale* etc.: R. Bogdan (1987, 1988, 1999), S. Taylor (1988, 1989,1991), J. Flynn (1980), E.Kathleen (1980), J. O. Brien (1996, 2000), W. Wolfensberger (1972);
 - *problematica colecțiilor de bibliotecă în raport cu necesitățile persoanelor dezavantajate*: L. Bergman (1995), S. Bruhn (1989), K. Funk 1998), U. Kohen (1998), H. Kawamura (1998), G. Kercher (1998), E. Knudsen (1995), M. Majeska (1988), S.Șhualov (1991), G. Diânskaâ (1999), B. Moddigh (1988);
 - *experiențele biblioteconomice de organizare a serviciilor pentru persoanele dezavantajate*, inventariate în mod special de presa periodică: *American Libraries, Library Journal, Public Library (USA), The Australian Library Journal, Библиотекаръ (Moscova), Library Technology, College # Research Library, Libri (Copenhaga), Willson Library Bulletin, Electronic Library, School Library Journal, Nordic Library Press, Scandinavian Public Library Quarterly* și, în ultimul timp – *Magazin bibliologic, Bibliopolis (Moldova), Biblioteca Bucureștilor.*

Responsabilitatea socială – este principiul fundamental care exprimă față de cine și pentru ce este răspunzătoare o instituție.

În virtutea acestui principiu, doar afirmarea că biblioteca este o instituție socială prin menirea sa, respectarea legilor, srandardelor, prevederilor nu sunt suficiente; trebuie considerate simultan și dezideratele diferitor grupuri interesate în existența și funcționarea bibliotecii.

Rolul social al bibliotecii este argumentat și susținut de participarea ei la procesele de democratizare a societății. Este promovată conceptul potrivit căruia „biblioteca are menirea principală de a fi o instituție socială” iar bibliotecarul este un „lucrător social”. Acest rol, este stimulat de o serie de

mutații majore în societatea contemporană – *Societate a Informației, a Internetului* printre care:

- Necesitățile umane de informare au evoluat de la simple nevoi de lectură la complexe nevoi de informare comunitară;
- Opinia publică joacă un rol important în modelarea comportamentului instituțional al bibliotecilor
- Statutul cultural și social al bibliotecii este obținut mai mult prin activitățile și serviciile oferite comunității, indivizilor, decât prin potențialul material deținut;
- Bibliotecile tot mai mult contribuie la rezolvarea problemelor cotidiene a indivizilor din comunitate;
- Activitatea bibliotecii trebuie să fie una inclusivă.

Rolul social a bibliotecii este cu atât mai mare cu cât bibliotecă este direct responsabilă de asigurarea accesului la informație a comunității. Totodată, pornind de la cunoașterea profundă a necesităților comunității și de la armonizarea acestora cu obiectivele sale generale, biblioteca susține și se implică și în problemarea grupurilor sau membrilor excluși ai comunității.

Ion Stoica, referindu-se la disponibilitatea bibliotecilor pentru schimbare, afirmă că ele „s-au dovedit a fi structuri integratoare...în toate zonele de manifestare...”².

Deși noile roluri ale bibliotecii publice nu sunt încă acceptate unanim, se constată descreșterea numărului de partizani ai unei biblioteci cu competențe exclusiv culturale.

Serviciile de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate nu sunt însă susținute și de surse teoretice și recomandări practice în limba română; s-au făcut doar anumite sugestii în acest sens în cadrul unor manifestări științifice, care promovează în continuare conceptele sovietice „medicinist” și al educației speciale instituționalizate. Se constată și un decalaj îngrijorător între numărul publicațiilor în română și rusă.

Cadrul experiențial însă, ca și cel teoretic al serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate rămâne, în R. Moldova, unul neexplorat, în plan diacronic și sincron, și nereglementat prin demersuri educaționale și biblioteconomice moderne. O excepție de luat în vedere o reprezintă experiențele din ultimii ani ai sistemului instituțiilor Bibliotecii Municipale „B.P.Hașdeu” din Chișinău³, care experiență însă nu este studiată.

² Stoica, I. Criza în structurile infodocumentare. Sensuri și semnificații contemporane. – Constanța, 2002. – p.18

³ În continuare BMH

Este evidentă deci necesitatea unei sinteze a cadrului teoretic și a celui experiențial – național și mondial – al serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate, în scopul integrării lor eficiente și oportune în comunitate – tendință atestată masiv la scară mondială.

Incoerența ce se constată între funcțiile culturale, științifice și educaționale ale bibliotecii contemporane, experiențele avansate ale Occidentului în domeniul politicilor educaționale și biblioteconomice față de persoanele dezavantajate și atitudinile limitate de un concept „medicinist” și educațional special din spațiul R. Moldova indică asupra unei probleme biblioteconomice, educaționale și științifice de interes național.

Soluționarea problemei a necesitat constituirea științifică a tabloului complex al serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate și modelarea în această bază a principiilor și sistemului activităților bibliotecii publice moderne pentru integrarea socială și culturală a acestei categorii de utilizatori.

În acest scop, cercetarea s-a centrat pe studiul statutului social, juridic și a condiției fizice, psihice și sociale a persoanelor dezavantajate, a tipologiilor acestora; impactului legislației naționale și internaționale asupra persoanelor dezavantajate, a integrării lor social-culturale; examinarea cadrului experiențial în domeniu: stabilirea rolurilor noi ale bibliotecii moderne în contextul conceptului actual de comunitate umană și societate civilă; depistarea factorilor care contribuie eficient la asigurarea accesului persoanelor dezavantajate la serviciile de bibliotecă; analiza problematicii colecțiilor de bibliotecă; cercetarea competențelor personalului de bibliotecă pentru activitatea cu persoanele dezavantajate; examinarea strategiilor și metodologiei de activitate bibliotecară cu persoanele dezavantajate; structurarea unui sistem de servicii speciale de bibliotecă oferite persoanelor dezavantajate; validarea teoretică, experiențială și experimentală a reperelor (principii, sistem de activitate) pentru un posibil concept de servicii de bibliotecă persoanelor dezavantajate în R. Moldova și formularea concluziilor și recomandărilor pentru bibliotecile publice.

Conceptul lucrării s-a constituit din demersurile biblioteconomic, pedagogic, psihologic, social, medical, în viziune interdisciplinară; pe un amplu registru de aspecte definitorii ale activității bibliotecilor cu persoanele dezavantajate; pe studiul experiențelor biblioteconomice de peste hotare; a metodologiei specifice bibliologiei, psihologiei sociale, pedagogiei; a angajat combinarea studiilor de caz cu analizele complexe, conceptele și schemele teoretice verificate de practica biblioteconomică mondială.

S-a constatat că biblioteca publică modernă și-a modificat rolul și funcțiile datorită stabilirii unui nou tip de societate umană – societatea postin-

dustrială – și a rolului decisiv pe care îl au în această societate informația și sistemele informaționale.

În acest context, persoanele dezavantajate fizic, psihic și social reprezintă o categorie specială de utilizatori ai bibliotecii publice, datorită capacităților reduse și/sau denaturate de a beneficia în măsură egală cu celelalte categorii de cititori de serviciile de bibliotecă, de aceea necesită o atitudine specială din partea bibliotecilor și bibliotecarilor, atitudine manifestată în oferirea de servicii de bibliotecă speciale.

Necesitatea serviciilor de bibliotecă speciale pentru persoanele dezavantajate este confirmată de conceptele, legislația și experiențele mondiale în acest domeniu, precum și de opțiunea R. Moldova pentru reintegrarea europeană.

Eficiența serviciilor speciale de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate este condiționată de un sistem de principii specifice și de un sistem de activitate în domeniu care angajează un complex de factori: particularitățile persoanelor dezavantajate, mediul informațional în care trăiesc, capacitatea culturală, științifică, informațională a bibliotecii și capacitatea profesională a bibliotecarilor de a oferi servicii speciale etc.

Experiențele realizate de Biblioteca Municipală „B.P.Hașdeu” din Chișinău, validate experimental și fundamentate teoretic și conceptual prin prezenta cercetare, s-au dovedit a fi valabile pentru implementare în întreg sistemul de biblioteci publice din Moldova.

S-a obținut astfel constituirea științifică a tabloului complex al serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate; au fost stabilite conceptele umaniste moderne (*comunitatea pentru toți, biblioteca pentru toți, informația pentru toți*) și sintetizarea experiențelor mondiale în domeniu; noul rol cultural-social al bibliotecii publice moderne întemeiat pe principiul accesului egal al tuturor la informație; s-a făcut sinteza unor repere pentru formarea profesională inițială și continuă a bibliotecarilor, în contextul noului rol al bibliotecii publice moderne; a fost formulat un sistem de principii în domeniu care a fost conexas la cadrul legislativ și la un sistem de activitate specific.

Principiile stabilite, generalizările și concluziile însumate în lucrare indică asupra unor premise pentru elaborarea noilor politici informaționale care să acopere toate grupurile sociale și categoriile de indivizi; ele reprezintă și reperele pentru fundamentarea teoretică a acestei activități, pentru conștientizarea noilor strategii ale activității bibliotecilor cu cititorii dezavantajați, toate acestea reprezentând și reperele pentru un posibil concept de servicii de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate în R. Moldova.

Lucrarea este concepută și ca instrument de studiu și de activitate profesională în domeniu, oferind celor interesați un tablou dinamic al evoluției serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate, operabil ca instrument de re-conceptualizare a domeniului; modele eficiente de servicii de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate, informații pertinente despre capacitatea bibliotecilor de a satisface necesitățile pentru informație ale persoanelor dezavantajate, despre atitudinile bibliotecarilor față de serviciile speciale de bibliotecă și față de persoanele dezavantajate etc.; descrie noul rol al bibliotecilor, testat experimental, în activitatea cu persoanele dezavantajate; certifică schimbarea în pozitiv a atitudinilor bibliotecarilor față de persoanele dezavantajate; conține recomandări pentru re-conceptualizarea serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate în toate bibliotecile publice.

PARTEA I. ACCESUL PERSOANELOR DEZAVANTAJATE LA INFORMAȚIE ÎN CONTEXTUL POLITICII SOCIALE MODERNE

1.1. Terminologia și clasificarea epistemică a ideilor de acces la informație

Pentru a denota categoria persoanelor dezavantajate, în literatura de specialitate pedagogică, medicală și psihologică, în mass-media, sunt utilizați câțiva termeni: *persoană handicapată*, *persoană cu deficiențe*, *persoană cu infirmități*, *persoană cu incapacități*, *persoană anormală*, *persoană cu invaliditate*, *persoană cu maladii cronice*, *persoană cu nevoi speciale*, *persoană dizabilitată*. Cel mai frecvent este atestat termenul de *persoană handicapată*.

Termenul *handicap* a apărut în sec. al XVI-lea, în urma unei fuziuni a cuvintelor *hand in cap*, care în limba engleză înseamnă *mână în căciulă*. Expresia se folosea la denumirea unui joc în care participanții disputau diverse obiecte personale, puse într-o căciulă, după un preț fixat dinainte⁴.

În secolul al XVIII-lea, cuvântul *handicap* este aplicat la cursele de cai. Și în primul, și într-al doilea caz, cuvântul *handicap* avea aceeași semnificație – de competiție. Nu se cunoaște însă exact, când termenul *handicap*, mai precis – *handicap fizic*, a fost folosit pentru a denota o anumită categorie de persoane, cu sensul de stare a sănătății. Termenul se utilizează frecvent de prin anii '40 ai secolului trecut.

În limba română, găsim consemnarea termenului *handicap* abia la 1956, în *Dicționarul limbii române literare contemporane*⁵, cu rol de substantiv. Prin anii '70, au devenit curente în limbajul comun expresiile - *persoană handicapată*, *copil handicapat*. Însă nici unul dintre dicționarele românești deocamdată nu prezintă derivatul *handicapat*, ca adjectiv. Acesta apare mai târziu, prin anii '80.

Cuvântul *handicapat* nu este înregistrat nici de *Dicționarul de cuvinte recente*⁶, care inventariază cuvintele apărute în limba română în anii '70-'80.

⁴ Popovici, D.V. Elemente de psihopedagogia integrării. – București, 1999. – p.59

⁵ Dicționarul limbii române contemporane. – București.- Editura Academiei Rep. Pop. Române.-vol II, 1956

⁶ Dumitrescu, Florica. Dicționar de cuvinte recente. – București. – ed. Albatros. - 1982

În *Dicționarul de neologisme* de Florin Marcu⁷, la pagina 220, alături de substantivul *handicap*, apare verbul *a handicap* – *a dezavantaja*, *a defavoriza*, din fr. *handicaper*.

Mai recent, în câteva dicționare apare și derivatul *handicapat*:

- a) *handicapat* – (persoană) care are o infirmitate; infirm (din fr. *handicape*);
- a) *handicapat*, -ți, *handicapată*, -e: 1. (persoană) care are o infirmitate, o deficiență; 2. (persoană sau echipă) care se află în dezavantaj într-o întrecere (sportivă); 3. (stat, colectivitate etc.) care se află într-o stare de inferioritate (economică);
- b) *handicapat*, -ă: (persoană) care are o deficiență motorie, mintală, senzorială etc.

Abia în a treia ediție a *Dicționarului enciclopedic*⁸ este înregistrat și un sens apropiat de obiectul cercetării noastre.

Deplasarea sensului termenului *handicap* de la cel original la cel actual a fost însoțită și de deplasarea lexicală de la «egalitatea în concurență», la «dezavantajul în concurență». Prin rostirea cuvântului *handicap*, automat se induce ideea de nuanță defavorizantă, în limbajul comun având chiar o nuanță peiorativă: «...măi, handicapatule!» (cu precădere în limbajul colocvial, sau chiar suburban), cu sensul de slăbănog, inapt: *nu poți face nimic, nu reușești nimic*. Este evidentă nuanța discriminatorie negativă a cuvântului.

51645
Treptat, termenul *handicap* își pierde semnificația sa socială, căpătând o semnificație medicală, fiind folosit ca substituent al termenilor *deficiență*, *anomalie*, *boală*. Accentul se pune pe maladie nu pe consecința ei. Se utilizează tot mai frecvent sintagma *handicap fizic* în loc de deficiență fizică, *handicap mintal* în loc de deficiență mintală, *handicap de vedere* în loc de deficiență de vedere, cu precădere în sursele de pedagogie și psihologie specială, precum și în mass media. Un exemplu recent: «Artrita reumatoidă lasă handicapați (subl. n.- L.K.) fizic și psihic zeci de copii»⁹. În *Concepția învățământului special în Republica Moldova*, alături de termenii *deficiențe mintale*, *deficiențe fizice*, sunt folosiți și termenii *handicapați fizic*, *handicapat de văz*, dar și *copil deficient*¹⁰.

⁷ Marcu, Florin. *Dicționar de neologisme*. – București. – ed. Albatros. – 1986. – p. 220

⁸ *Dicționar enciclopedic*, ediția a 3-a. – Chișinău. – ed. Cartier. – 2000. – p. 397

⁹ *Jurnal Național*, 16 ianuarie, 2000. – p.9

¹⁰ *Concepția învățământului special în Republica Moldova // Monitorul Oficial nr. 17-18 din 24.03.*

După Philip Wood (Anglia) termenul *handicap* trebuie utilizat cu semnificația sa de „dezavantaj apărut în urma deficiențelor fizice, psihice și de orice altă natură”¹¹.

Institutul Național de Studii și Strategii privind problematica Persoanelor cu *Handicap* din România¹² a trasat pentru noțiunea de handicap o evoluție semantică care arată că în cele 15 semnificații consemnate nu predomină aspectul medical. Termenului de *handicap* trebuie să i se confere pe drept cuvânt semnificația de dezavantaj, sintagma «persoană handicapată» însemnând prioritar *persoană dezavantajată*.

Conform *Declarației ONU asupra persoanelor handicapate*, termenul *handicapat* desemnează „orice persoană aflată în incapacitatea de a-și asigura, în totalitate sau în parte, necesitățile unei vieți individuale sau sociale normale, datorită unei deficiențe congenitale, a incapacității sale fizice sau mintale”¹³.

Elocvente în acest sens sunt cercetările efectuate de Emil Verza, Gheorge Radu, D.V.Popovici (România), E. Badley, J. Bickenbach, A. Chadwick, G.L.Crispen, H.Hahn, K.C.Wright, I. Racu.

Noile conceptualizări ale ONU sunt bazate pe propunerile lui Wood: «Handicapul este funcție a raporturilor persoanelor deficiente cu mediul lor. El survine atunci când aceste persoane întâlnesc obstacole culturale, materiale, sociale, care le împiedică să acceadă la diversele sisteme ale societății, disponibile pentru ceilalți cetățeni. Astfel, handicapul rezultă din pierderea sau limitarea posibilităților de participare, pe picior de egalitate cu ceilalți indivizi, la viața comunității». Aici vedem clar interpretarea noțiunii de handicap ca dezavantaj. Această interpretare a fost acceptată de IFLA¹⁴, ALA¹⁵, care au în structura lor secții *Biblioteca care servesc Persoane Dezavantajate*. Aceste două organisme au optat pentru conceptul persoane dezavantajate, deoarece, în primul rând, ea nu are conotație discriminatorie, ofensatoare față de grupurile de oameni care compun această categorie, și, în al doilea rând, acoperă toate grupurile din comunitate care au nevoie de șanse egale, cum ar fi bătrânii, săracii, șomerii, persoanele private de libertate.

¹¹ International Classification of Functioning and disability. – www.who.int/icidh/

¹² Handicap.Readaptare. Integrare: Ghid fundamental pentru protecția socială, recuperarea și integrarea socio-profesională a persoanelor în dificultate. – București, 1998. – p. 73

¹³ Declaration on the Rights of Disabled persons. – www.un.org/esa/socdev/enable/

¹⁴ Federația Internațională a Asociațiilor Bibliotecare

¹⁵ Asociația Bibliotecarilor Americani

Termenul *handicapat* aproape că dispare din literatura de specialitate (bibliologic) în ultimii zece ani. Se utilizează frecvent sintagma *persoane cu nevoi speciale* sau *persoane cu cerințe speciale*.

În R. Moldova, până prin anii '90-'95, se utiliza termenul *invalid*, care era prezent în literatura de specialitate și în documentele legislative, dar care acoperea doar persoanele care aveau o infirmitate fizică sau bolnavi cronici. *Legea privind protecția socială a invalizilor* din 1991 definește noțiunea de *invalid* astfel: «Invalid este persoana care, în legătură cu limitarea activității vitale ca urmare a defectelor fizice sau mintale, are nevoie de asistență și protecție socială»¹⁶.

În ultimii ani sunt atestate utilizări ale termenului de origine engleză *dizabilitat* (*persoane dizabiliate, cetățeni dizabilitați, copil dizabilitat, adult dizabilitat*) (I. Racu¹⁷ V. Mostovoi¹⁸ A. Daniai¹⁹).

Probabil din același motiv – al noutății termenului *dizabilitat* în limba română, el nu este încă atestat în dicționarele explicative românești. În schimb, după cum s-a menționat deja, acest neologism anglicism este frecvent în literatura de specialitate editată în Moldova în ultimii ani.

În România, când se vorbește de asistență recuperatoare și de protecție socială, tot mai mult se utilizează sintagma *persoană în dificultate*, în detrimentul sintagmelor aflate în circulația curentă cât și în limbajul comun, cum ar fi *persoană handicapată, persoană cu invaliditate, persoană cu deficiențe, persoană infirmă, persoană cu incapacități, persoană anormală*. Specialiștii români explică această «glisare» semantică prin faptul că sfera conceptului de *persoană în dificultate* acoperă totalitatea categoriilor care au nevoie de protecție și asistență (șomeri, săraci, bătrâni). Ei pledează în favoarea conceptului «persoană în dificultate» pentru că acest concept «are avantajul de a fi lipsit de conotații depreciative (ca în cazul conceptului de persoană infirmă, invalidă, deficientă, handicapată)»²⁰

¹⁶ Privind protecția socială a invalizilor: Legea Republicii Moldova nr. 821-XII din 24 decembrie 1991.- www.lex.md

¹⁷ Racu, I. Asistența socială în sistemul psihopedagogiei speciale// Psihopedagogie socială. – Chișinău, 1995.- p. 72-75.

¹⁸ Mostovoi, V. Perfecționarea cadrului legislativ în vederea ameliorării situației persoanelor cu dizabilități reieșind din strategia de reformă a sistemului de asistență socială// Viziuni moderne asupra psihopedagogiei. – Chișinău. -2000. – p.169-176.

¹⁹ Daniai, A. Studiu socio-demografic privind situația persoanelor cu dizabilități din instituțiile sociale // Viziuni moderne asupra psihopedagogiei. – Chișinău, 2000. – p. 176-203.

²⁰ Handicap.Readaptare. Integrare: Ghid fundamental pentru protecția socială, recuperarea și integrarea socio-profesională a persoanelor în dificultate. – București, 1998. – p.73

În relația sa cu utilizatorul, biblioteca, bibliotecarii, firește, trebuie să evite conotația depreciativă. Tocmai de aceea considerăm potrivit termenul *persoană în dificultate*. Rămânem însă la conceptul de *persoană dezavantajată*, acceptat de forurile biblioteconomice internaționale, utilizând paralel și noțiunile *persoană în dificultate*, *persoană cu handicap*, *persoană cu nevoi speciale*, *persoană cu deficiență*, *persoană în dificultate*.

Fiecare bibliotecă servește, de regulă, o anumită comunitate. Ea trebuie să-și asume rolul de furnizor de informații pentru toate grupurile care formează această comunitate, pentru că biblioteca este imaginea reală a unui consens social, ce formează colectivitatea, iar „colecțiile sale trebuie să reflecte tensiunile și alianțele care traversează grupurile sociale din această comunitate și fiecare grup social din fiecare colectivitate”²¹.

Noua versiune a *Manifestului UNESCO* insistă asupra principiului deschiderii bibliotecii spre orice tip de public, identificând grupurile sociale care formează categoria *persoane dezavantajate*: «Trebuie asigurate servicii și materiale speciale pentru utilizatorii care, din diferite motive, nu se pot folosi de serviciile și materiale obișnuite, cum ar fi *reprezentanții minorităților lingvistice, persoanele dezavantajate fizic sau cele din spitale și închisori*”²².

ERIC (Centru de Resurse Informaționale Educaționale) definește categoria *persoane dezavantajate* ca fiind un grup de oameni cu diverse „deficiențe fizice, deficiențe de vedere, de auz; persoane cu handicap mintal, persoanele care nu se pot deplasa, persoanele bolnave, persoanele private de libertate, analfabeții, oamenii înaintați în vârstă, minoritățile culturale”²³ indiferent de rasă, religie, cultură, vârstă, capacități intelectuale.

IFLA definește persoanele dezavantajate ca fiind „grupurile din comunitate, care din vreun motiv oarecare nu pot utiliza serviciile tradiționale de bibliotecă” și include în această categorie „persoanele din spitale și închisori, persoanele înaintate în vârstă, pe cei din aziluri și orfelinate, persoanele ce se află în imposibilitatea de a părăsi casa, persoanele surde și cu deficiențe de auz, pe cei cu deficiențe (dizabilități) fizice, persoanele cu deficiență mintală”²⁴.

²¹ Calenge, Bertrand. Politicile de achiziție. Constituirea unei colecții într-o bibliotecă. – București.- ed. Bucureștilor, 1999.- p. 63.

²² IFLA/UNESCO: Manifestul pentru bibliotecile publice // Magazin bibliologic. – 1995. – nr.4. – p.7-8

²³ www.eric.edu.org/notions/

²⁴ www.ifla.org/VII/

IFLA recunoaște plasarea minoritățile culturale și lingvistice în categoria «persoane dezavantajate». Promovând conceptul de *globalizare* și *diversitate* a instituit o secție în structura sa «Servicii de bibliotecă pentru minoritățile culturale și lingvistice» în scopul susținerii prin servicii de bibliotecă a acestui grup.

ALA susține definiția IFLA, dar completează această categorie cu vagabonzii, săracii, minoritățile sexuale.

Orice acțiune de integrare socială și culturală a persoanelor dezavantajate trebuie să pornească de la cunoașterea grupurilor-țintă, cunoașterea specificului fiecărei deficiențe, a terminologiei speciale pentru fiecare deficiență, cunoașterea nevoilor speciale a acestor grupuri. Acest aspect este absolut indispensabil pentru organizarea activității cu persoanele dezavantajate.

«Integrarea semnifică faptul că relațiile dintre indivizi sunt bazate pe o recunoaștere a integrității lor, a valorilor și drepturilor ce le posedă»²⁵, spune D. V. Popovici. Dacă lipsește recunoașterea valorilor acestor persoane se produce izolarea. Nu putem acționa fără o cunoaștere diferențiată a identității și specificului persoanelor pe care vrem să-i influențăm, să-i ajutăm.

După aprecierea OMS²⁶, la nivelul unei comunități prevalența fenomenelor de handicap se situează în jurul cifrei de 10%. Bibliotecarul trebuie să cunoască datele statistice, felurile de handicap și prevalența lor în comunitatea pe care o servește, evoluția sau involuția acestora.

Atitudinea față de persoanele dezavantajate este direct proporțională cu nivelul de dezvoltare culturală a societății. Numărul acestor persoane în lume este de 750 mln.; 80% din ei trăiesc în țările în curs de dezvoltare. Estimările efectuate de ONU, OMS demonstrează că numărul lor este în continuă creștere, anual numărul persoanelor cu diferite deficiențe majorându-se cu 1 mln.

Cauzele și consecințele incapacităților diferă de la o țară la alta și depind, în mare parte, de condițiile sociale, economice, culturale și de cadrul legislativ de protecție a cetățenilor. Printre factorii care cauzează creșterea numărului persoanelor dezavantajate se numără:

conflictele armate și consecințele lor, calamitățile naturale, epidemiile, sărăcia, natalitatea sporită în condițiile precare de trai, analfabetismul, lipsa informației și a cunoștințelor despre asistența socială, medicală, educațională, lipsa informației și a cunoștințelor referitoare la diferite incapacități, la prevenirea, cauzele, tratarea lor, și poziția superstițioasă și negativă a

²⁵ Popovici, D.V. Elemente de psihopedagogia integrării. – București, 1999. – p.59

²⁶ Organizația Mondială a Sănătății - www.who.org/statistics/htm

societății față de aceste persoane; lipsa resurselor necesare, amplasarea geografică, barierele economice; lipsa sau ineficiența infrastructurii protecției sociale, lipsa priorităților referitoare la protecția persoanelor dezavantajate în strategiile de dezvoltare social-economică; accidentele, catastrofele, cutremurele, poluarea mediului ambiant; stresul și alte tulburări socio-psihiice legate de transformările politice și economice; folosirea drogurilor; tratarea inadecvată, greșită a bolnavilor; urbanizarea, creșterea populației etc.

De la observarea existenței acestor persoane și până la atitudinea recuperatoare și de integrare a lor a trecut o perioadă îndelungată. Sistematizarea experiențelor din această perioadă a condus la etapizarea, de către oamenii de știință, a evoluției fenomenului. Noi am extins problematica periodizării (utilizând o schemă apropiată de cea elaborată de specialiștii din pedagogia specială) asupra evoluției legislației și protecției sociale în acest domeniu pentru a urmări apariția relației bibliotecă – persoană dezavantajată. Au fost stabilite cinci perioade, fiecare fiind marcată de anumite valori în sensul preocupat:

1. Antichitate – Evul Mediu: constatarea existenței persoanelor cu handicap.
2. Evul Mediu: constatarea schimbării atitudinii față de persoanele cu handicap.
3. Renașterea: preocupări pentru educație și recuperare.
4. Perioada capitalismului de până la sfârșitul sec. al XIX-lea: primele legi referitoare la persoanele cu handicap.
5. Contemporaneitatea: legislație națională și mondială de recuperare și protecție, de egalizare a șanselor persoanelor handicapate.

În *Antichitate* este doar semnalată existența persoanelor handicapate (*Hipocrat, Herodot, Aristotel* etc.). *Aristotel*²⁷ se referă la lepădarea copiilor diformi, un principiu admis în Grecia, în afară de Teba, unde o lege oprea expres de a-i omorî.

Platon, este tot atât de dur ca și *Aristotel*. El prescrie că „este pozitiv să se lase să moară de foame copiii cu deficiențe”²⁸.

În *Biblie* întâlnim numeroase referiri la existența surzilor, orbilor, epilepticilor, demenților, handicapărilor fizice²⁹.

Persoanele handicapate au fost menționate și de juriști.

²⁷ Aristotel. Despre republica ideală // Aristotel. Politica. – București, 1996. – p. 285.

²⁸ Platon. Opere, vol V. – București, 1986 / cartea V, 460-461 / . – p.249

²⁹ Biblia sau sfânta scriptură a vechiului și noului testament. Londra, 1996. – 18, Matei 25, 33-46

Codul lui Hammurapy, fiind o lege laică, în punctele 196,197, 198, 200, 205, 218, 226, 253, 270, se referă la persoanele cu deficiențe, însă mai mult în aspect etic³⁰.

Codul Roman, mai aspru, prevedea sacrificarea copiilor cu deficiențe.

Este cunoscută și *Leges duodecem Tabularum (Legea celor XII tăblițe)*³¹, care în Tăblița IV prevede acțiuni drastice cu privire la născuții cu deficiențe: aceștia urmau să fie neapărat omorâți.

*Codul lui Iustinian*³² de asemenea conține referiri la persoanele infirme («Dijestele», cartea XLIX, titlul 18).

În *Evul Mediu* societatea nu s-a preocupat de persoanele cu handicap. Doar biserica manifesta milă și compasiune față de ei. Rolul social al bisericii își are originea în textele biblice. Biserica a fost întotdeauna alături de cei săraci, bolnavi, organizând spitale, case de copii, case pentru fetele pierdute, pentru bătrâni, oferea, în lagăre speciale, îngrijiri leproșilor. Această acțiune socială a luat o proporție epopeică sub îngrijirea *Sfântului Vasile cel Mare*, cunoscută în istoria bisericii sub numele de *Vasiliada*. Puțini însă dintre cei mulți care aveau nevoie erau adăpostiți la biserici și mănăstiri. Alții trăiau în familii bogate doar pentru ai distra pe stăpâni. Fiecare curte regală avea bufoni sau măscărici, care, de regulă, erau persoane cu deficiențe mintale sau fizice. Majoritatea persoanelor cu diferite incapacități hoinăreau pe drumuri, mureau de foame sau hăituiți de semenii lor fără deficiențe.

Epoca Renașterii se manifestă prin schimbarea atitudinii societății față de oameni în general, față de firea umană și, în particular, față de handicapați. În apărarea intereselor lor se pronunță mulți dintre umaniștii *Renașterii*. Medicii studiază caracteristicile celor cu deficiențe fizice și mintale. Manifestă interes și pedagogii, mai ales față de copiii handicapați. Pedagogul notoriu din acel timp, *Jan Amos Comenius*, la întrebarea dacă pot fi instruiți și educați orbii, surzii și cei cu deficiențe fizice și psihice, răspundea cu convingere că "...din procesul de instruire și educare nu trebuie exclus nimeni, decât neoamenii"³³. *J. A. Comenius* a fost primul pedagog care și-a expus părerea și față de copiii cu deficiențe mintale: «Cel care de la naștere e lipsit de minte are nevoie cu atât mai mult de ajutor, de

³⁰ Закон Хаммурапи // Вестник древней истории. 1952.- №3.

³¹ Закон XII таблиц [Leges duodecem tabularum] // Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран.- М., 1984. – с. 43-53.

³² Закон Юстиниана // Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран.- М., 1984. – с. 53-62.

³³ Коменский, Ян Амос. Избранные педагогические сочинения / под ред. А.А.Красновского. – М., 1955. – с.60.

instruire, și de educație. Nu există o minte slabă, care nu ar putea fi cât decît salvată pe calea învățaturii»³⁴.

În *Epoca Renașterii* s-au făcut încercări de susținere a persoanelor cu deficiențe, a fost adoptat primul *Statut juridic al deficientului mintal* (Anglia, secolul al XIII-lea), însă societatea nu și-a asumat responsabilități față de ele.

O nouă tratare a persoanelor cu deficiențe a fost manifestată în timpul *Marii Revoluții Franceze*. În 1793 au fost emise un șir de decrete și *Declarația Dreptului Omului* în care se fac referințe și la oamenii cu deficiențe³⁵. Protecția socială a celor cu anumite deficiențe psihofizice era considerată o datorie a statului. Chiar de n-au fost materializate prevederile acestor decrete, acestea, susține G. Dianskâa, „reprezintă o primă încercare de angajare a societății față de persoanele handicapate”³⁶.

În *perioada capitalismului* (perioada modernă) se constată o atitudine nouă față de persoanele cu deficiențe. Dezvoltarea medicinei, pedagogiei, defectologiei impulsionează interesul față de situația persoanelor cu deficiențe. Se încearcă o clasificare a handicapurilor, se fac studii, cercetări, experimente.

În Europa se activează mult preocuparea statelor pentru protecția socială a persoanelor cu handicap. Sunt atestate tentative cu caracter economic, religios, juridic pentru a ajuta persoanele cu handicap să-și trăiască viața. În documentele juridice se stipula datoria societății în apărarea drepturilor acestor persoane. Se deschid școli speciale pentru educarea lor. Mișcarea de sprijin a persoanelor cu deficiențe devine parte integrantă a dezvoltării învățământului, culturii, sănătății și a transformărilor democratice. Se deschid primele biblioteci pentru nevăzători. Primul serviciu pentru persoane handicapate oferit de o bibliotecă publică a fost înregistrat în Anglia, la 1859³⁷.

Politica socială actuală vizavi de persoanele dezavantajate „reprezintă rezultatul evoluțiilor sociale din ultimele două sute de ani: de la îngrijirea elementară – la instituții de educare a copiilor cu handicap, și de la programe de reabilitare socială, culturală – la integrarea lor în comunitate”³⁸.

³⁴ Ibidem, p. 176

³⁵ Кодекс Наполеона // Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. - М., 1984. - с. 280-298.

³⁶ Диянская, Г. Интегрированное библиотечное обслуживание инвалидов по зрению. - Москва, 1999. - с.21.

³⁷ 150 years of Public Libraries // CD-ROM, part I: Reflections on the past Libraries today.

³⁸ Racu, A. Istoria psihopedagogiei speciale: plan-crestomație. - Chișinău. - Lumina, 1997. - p.42.

Multiplele cercetări în domeniu au constatat că ignoranța, neglijența, superstițiile, atitudinea negativă cu care erau tratate persoanele cu handicap în toate epocile sunt resimțite până în prezent. Astfel, *J. I. Charlton*, în *Nothing about us without us: Disability oppression and empowerment*³⁹ pune în discuție problemele oprămării drepturilor persoanelor cu handicap, oferind o bază teoretică pentru înțelegerea lor. În context, autorul demonstrează că oprămarea persoanelor dezavantajate nu apare din cauza atitudinii persoanelor fără handicap ci din cauza sistemelor și structurilor suprimării, ce dau naștere acestor atitudini. În susținerea afirmației sale, *Charlton* realizează interviuri cu specialiști și activiști din toată lumea, demonstrând că acest fenomen este prezent pe întreg mapamondul.

O privire globală asupra problemelor persoanelor cu handicap o încearcă *B. Ingstad* și *S.R. Whyte*⁴⁰. Autorii dezvăluie înțelegerea fenomenului de handicap la diferite culturi. Studiul lor, de orientare antropologică, examinează relațiile dintre handicap și cultură, explicând handicapul în limitele unor procese sociale din perspectiva mai multor culturi. Argumentele aduse de autori sunt bazate pe cercetările efectuate în țări din America, Europa, în Borneo, Kenya, Uganda, Nicaragua etc. și explorează sensurile diferitelor tipuri de handicap pentru diferite culturi, încercând să înțeleagă atitudinea umanității față de persoanele cu handicap.

S. Linton studiază handicapul în raport cu identitatea. Studiul ei este axat pe cercetarea barierelor pe care „societatea le înalță între cei ce sunt numiți dezavantajați și cei ce nu sunt în această calitate”⁴¹. Evitând aspectul medical, *S.Linton* promovează ideea că oamenii cu handicap trebuie să-și ceară drepturile ca identități și ca membri contributivi ce-și aduc aportul la înțelegerea handicapului ca fenomen social-politic. Autoarea insistă ca studiile referitoare la handicap să fie văzute ca o „examinare social-cultural-politică a problemei”⁴².

N. Eiesland insistă să se renunțe „la practica deprinderii de a defini oamenii cu handicap drept indivizi ce trebuie să se conformeze unui grup minoritar ce reprezintă stigmatul social”⁴³.

³⁹ Charlton, J.I. *Nothing about us without us*. – Berkeley, CA: University of California Press, 1998. – p.81.

⁴⁰ Ingstad, B., Whyte, S. R. *Disability and culture*. – Berkeley: University of California Press, 1995.- p. 121-132.

⁴¹ Linton, S. *Claiming disability: Knowledge and identity*. – New York: University Press, 1998. – p.73.

⁴² Ibidem, *Disability Studies / Not Disability Studies // Disability & Society*. – 1998, nr. 13 (4). – p. 525-540.

⁴³ Eiesland, N. *The disabled God: Toward a liberation theology of disability*. – Nashville, TN: Abington Press, 1997. – p.123.

Un studiu asupra handicapului ca reprezentare în literatura beletristică au realizat *D.T. Mitchell* și *S.L. Snyder*⁴⁴. Autorii își centrează cercetarea asupra modului în care este perceput handicapul în cultura americană, relativ cu noțiunile de *aberație* și *normalitate*. Cercetătorii prezintă o varietate de viziuni literare a acestui fenomen, de la handicapul în Grecia Antică până la handicapul feminin în epoca contemporană.

Acleași temă este abordată și de *R. Thomson*⁴⁵, care cercetează literatura americană din punctul de vedere al oprimării și susținerii handicapului. *R. Thomson* analizează sub acest aspect operele *Coliba unchiului Tom* de *Harriet Beecher Stowe*, *Viața în morile de fier* de *Rebecca Harding Davis* și nuvelele *Afro-Americane* de *Toni Morrison* și *Audre Lorde*.

În scopul sensibilizării societății cu fenomenul de handicap au fost întreprinse mai multe cercetări-studii, au fost editate numeroasele creștomații de texte literare, care sunt, de regulă, colecții de eseuri clasice și moderne, precum și bucăți de literatură artistică, poezie, „cele mai efective dovedindu-se a fi cele care sunt scrise de chiar persoanele cu dizabilități sau operele ale căror personaje sunt cu dizabilități”⁴⁶, consideră cercetătorul *L.J. Davis*.

1.2. Cadrul legislativ modern cu privire la accesul la informație

Preocuparea ONU pentru drepturile persoanelor dezavantajate la informație este materializată într-un număr mare de documente speciale cu privire la drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Inițiativele ONU referitoare la problemele persoanelor cu handicap și-au găsit materializare în *Declarația Drepturilor Deficientului Mintal* (1971), *Declarația cu privire la drepturile persoanelor handicapate* (1975), *Anul Internațional al Persoanelor cu Deficiențe* (1976), *Programul Mondial de Acțiune privitor la Persoanele cu Deficiențe* (1982), *Decada Națiunilor Unite a Persoanelor cu Deficiențe* (1983-1992)⁴⁷. Încheierea deceniului pe parcursul căruia au fost elaborate aceste documente a fost marcată de proclamarea zilei de 3 decembrie *Ziua Internațională a Persoanelor cu Deficiențe*. Rezultatul cel mai important al acestui deceniu a fost elaborarea *Rezoluției nr. 48/1996* ce stabilește *Regulile-Standard privind Egalizarea Șanselor Persoanelor cu Handicap* (în continuare – *Reguli Standard*), adoptată la Sesiunea Generală din 20 decembrie 1993⁴⁸.

⁴⁴ Mitchell, D.T., Snyder, S. L. The body and physical difference: Discourses on disability. – Michigan: The University of Michigan press, 1997. – p. 21-24

⁴⁵ Thomson, R.G. Extraordinary bodies: Figuring physical disability in American Culture and Literature. – New York: Columbia University Press, 1997. – p. 12.

⁴⁶ Davis, L.J. The Disability Studies reader. – New York: Routledge, 1997. – p.95.

⁴⁷ www.un.org/esa/socdev/enable/

⁴⁸ The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for persons with Disabilities. – www.un.org/esa/socdev/enable/

Aceste inițiative au provocat demararea unor acțiuni la nivel internațional, național și local, cu accentul pe egalizarea șanselor și reabilitarea persoanelor cu deficiențe. Bibliotecile occidentale au inclus persoanele handicapate în sfera lor de interes, optând pentru echitatea în accesul la informare și un tratament egal a utilizatorilor. Anume în această perioadă se observă o ascensiune a serviciilor de bibliotecă oferite acestor persoane. Bibliotecile trec de la faza de sensibilizare a societății la prestarea de servicii diferențiate grupurilor din categoria *persoane dezavantajate*.

Documentele ONU stabilesc aceleași drepturi și obligațiuni caracteristice persoanelor normale, complinesc obligațiunile autorităților față de persoanele handicapate, aceste documente reprezentând concomitent și instrumente sigure de instalare a politicilor și atitudinilor în favoarea persoanelor cu handicap, realizându-se astfel o contribuție esențială la efortul internațional general de mobilizare a resurselor umane.

Acțiunile întreprinse au avut drept scop sporirea gradului de conștientizare de către societățile civile a situației persoanelor cu handicap, raportate la drepturile, nevoile și contribuțiile acestora, la dezvoltarea strategiilor care ar asigura servicii de informare și documentare, accesibile diverselor grupuri de persoane cu handicap, fapt ce a impulsionat o campanie globală de accesibilitate. Bibliotecile au devenit garantul statelor în asigurarea accesului la informații, faptul conferind mai multe responsabilități față de persoanele dezavantajate. Aceste cerințe au fost puse în discuție la conferințele anuale ale IFLA, ALA și ale *Asociațiilor Naționale ale Bibliotecarilor*. Pentru realizarea noilor cerințe au fost editate ghiduri, manuale, s-au modificat politicile, rolurile, au fost îmbunătățite și diversificate colecțiile.

Biblioteci, producători de tehnologii informaționale, producători de software, au format consorții pentru adaptarea noilor tehnologii informaționale și a sistemelor de servicii oferite publicului larg pentru a deveni accesibile persoanelor cu handicap. Au urmat apoi acțiuni ce prevedeau posibilități de integrare și de participare pentru persoanele cu handicap la toate activitățile culturale, în condiții de egalitate.

Comitetul pentru readaptarea și integrarea persoanelor cu handicap, care activează în spațiul european și elaborează programe și principii de acțiune în acest domeniu, a adoptat o rezoluție cardinală în care se propune aderarea la o strategie coerentă în favoarea persoanelor handicapate (*Recomandarea nr. R-92-6 din 9 aprilie*)⁴⁹.

⁴⁹ Cu privire la o politică coerentă pentru persoanele handicapate. - CID CE. - Chișinău, 2000.- P.11.

Examinarea acestui document demonstrează că *Recomandarea* a preluat ideile fundamentale referitoare la persoanele cu handicap din documentele elaborate de ONU, dar conține și principii noi, concise și operaționale care produc o acțiune coerentă și globală în favoarea persoanelor handicapate. Anume acest document stipulează clar că integrarea socială a persoanelor handicapate nu este o preocupare exclusivă a statului, ci și una a societății – a tuturor membrilor ei, a reprezentanților și instituțiilor societății luată în ansamblu.

Strategia Consiliului Europei și Uniunii Europene, pe lângă recomandările referitoare la protecția socială, educație, învățământ special, integrare socială și în mediul de viață, conține și recomandări cu privire la accesibilitate, comunicații, activități culturale și recreative, în care biblioteca își realizează funcțiile. Conceptele internaționale fundamentale au influențat și elaborarea unor documente cadru de activitate bibliotecară, precum și revizuirea legislației de bibliotecă din perspectiva echității accesului la informație.

Documentul care determină misiunea bibliotecii publice și a obiectivelor cheie și care trebuie să constituie fundamentul serviciilor bibliotecii publice, este *Manifestul UNESCO pentru bibliotecile publice*, document elaborat în colaborare cu *Federația Internațională a Asociațiilor Bibliotecarilor*. *Manifestul* proclamă încrederea UNESCO că bibliotecile publice sunt o forță vie de educație, cultură și informare, agenți importanți care stimulează pacea și bunăstarea spirituală dintre oameni: «Biblioteca publică, poartă locală deschisă spre cunoaștere, asigură o condiție de bază pentru educația permanentă, luarea independentă de decizii și dezvoltarea culturală a individului și a grupurilor sociale». *Manifestul* îndeamnă bibliotecile să asigure acces egal tuturor grupurilor din comunitate, indiferent de vârstă, rasă, sex, religie, naționalitate, limbă sau statut social, prestând servicii accesibile fizic tuturor membrilor comunității. *Manifestul UNESCO* a sintetizat recomandările *Regulilor* și a altor documente ONU și EU referitoare la activitatea bibliotecilor.

Declarația de la Copenhaga (15 octombrie, 1999)⁵⁰ completează documentele anterioare, definind rolurile importante ale bibliotecilor publice din Europa care vizează și interesele persoanelor dezavantajate:

- Bibliotecile publice au un rol strategic în îmbunătățirea calitatea vieții și posibilităților democratice pentru cetățenii *Societății Informaționale*, prin asigurarea *accesului liber și egal* la informațiile de calitate.

⁵⁰ Declarația de la Copenhaga // Magazin bibliologic. – 1999. – nr.4. – p.3

- Bibliotecile publice sprijină creșterea comunităților prin asigurarea unor servicii de informare, create pentru a satisface nevoile locale. Ele reprezintă instrumente importante în *reducerea disparității dintre cetățenii Europei ce au acces la informații și cei care le obțin cu greu*.
- Bibliotecile sprijină diversitatea lingvistică și culturală prin servicii informaționale și culturale, prin oferirea accesului la baze de date globale, prin încurajarea dezvoltării diversității culturale locale, prin furnizarea prin WWW a resurselor culturale locale.

Documentele ONU referitoare la drepturile universale ale omului, documentele speciale referitoare la drepturile persoanelor handicapate au influențat și legislația de bibliotecă. Problemele legate de servirea persoanelor dezavantajate (spații, acces fizic, constituirea colecțiilor speciale) și-au găsit rezolvare parțială sau totală în legislații, politici, concepții.

În urma cercetării legislației țărilor europene, SUA, Noii Zeelande, Rusiei, României am constatat că modalitățile de rezolvare a acestor probleme este diferită.

În **Statele Unite ale Americii** drepturile persoanelor dezavantajate la informație și asigurarea liberului acces la lectură sunt oglindite în ADA⁵¹, *Library Bill of Right*⁵², adoptată în 1948 și revizuită în 1961, 1980 și 1996, în *The Freedom to Read Statement*⁵³, adoptată în 1953 și revizuită în 1972, 1991, 2000. Afirmăția din *Library Bill of Right*, potrivit căreia toate bibliotecile sunt forumuri de informație și idei, reprezintă o expresie a politicii de bază care ghidează oferirea serviciilor de bibliotecă în SUA. Primul punct al acestui document stabilește: «Cărțile și alte resurse de bibliotecă trebuie să fie furnizate în și pentru interesul, informarea și iluminarea tuturor oamenilor din comunitatea pe care o servește». Trei din cele șase puncte ale acestui document se referă la liberul acces la informație și la serviciile acordate persoanelor și grupurilor dezavantajate.

În preambulul declarației *The Freedom to Read Statement*, document comun al *Asociației Bibliotecarilor Americani* și al *Asociației Editorilor Americani*, se declară: «Dreptul la lectură este un drept esențial al democrației noastre...este un drept garantat de Constituție», iar punctele ce urmează în această declarație delegă o profundă responsabilitate pentru

⁵¹ Americans whis Disabilities Act. – Washington D.C.: Government printing Office, 1990. – P.12.

⁵² Library Bill of Right. – www.ala.org/work/freedom/lbr.html

⁵³ The Freedom to Read Statement: A Joint Statement by the American Library Association and the Association of American Publishers // ALA. – 2000. – P. 2.

editori și bibliotecari ca "să valideze acest drept fiecărui cetățean, oferindu-i calitate și diversitate, oricare ar fi condiția sa fizică sau socială».

Cele două documente sunt, la necesitate, revizuite, completate, îmbunătățite, actualizate în dependență de politica statului față de persoanele dezavantajate, mai apoi găsindu-și rezonanță și realizare în politicile și programele sociale și de activitate bibliotecară.

Marea Britanie este țara cu cea mai veche legislație de bibliotecă. Prima lege referitoare la biblioteci a fost adoptată în 1850, apoi a urmat o alta în 1892. În 1964 Parlamentul a adoptat *Legea referitoare la bibliotecile publice și muzee*, în 1972 – *Legea bibliotecii britanice* iar în 1979 – *Legea dreptului de împrumut public*⁵⁴. Acest set de legi nu a lăsat în exteriorul cadrului legislativ persoanele dezavantajate ci a prevăzut asigurarea intereselor lor la servicii, la resurse și la acces fizic. Pentru o mai bună activitate în interesul acestor persoane, *Asociația Bibliotecarilor Britanici* a considerat necesar ca la elaborarea *Normelor cu privire la serviciile bibliotecilor publice*⁵⁵ să fie făcute referințe extrem de detaliate la persoanele dezavantajate, drept completare la prevederile legilor sus-numite.

În activitățile de asigurare a accesului la resursele informaționale bibliotecile engleze se conduc și de *Setul de Principii pentru accesul la informație*⁵⁶ care recunoaște dreptul de acces la informație ca un drept esențial al oricărei societăți civile. Chiar în *Principiul 1* din acest set se fac referiri la persoanele dezavantajate: «Toți cetățenii – indiferent de condiția lor fizică, psihică, socială, au dreptul la informație politică, socială, științifică, economică, culturală pentru a-și putea exercita drepturile democratice».

Dreptul de liber acces la informație, în **Scotia**, este prevăzut de *Legea Administrației Locale*. În multe comunități acest drept se realizează la nivelul serviciilor bibliotecilor mobile care reprezintă un segment important al serviciilor mobile și care satisfac solicitările comunității într-un interval de timp foarte scurt și la un nivel calitativ. Reglementarea serviciilor bibliotecii mobile este prevăzută de *Carta serviciilor bibliotecii mobile*⁵⁷. Or, societatea britanică recunoaște biblioteca publică ca instituție capabilă să asigure tuturor cetățenilor, oricare ar fi capacitățile lor personale sau condițiile economice, un larg spectru de informații în toate formatele posibile. Aceste principii sunt oglindite în *Constituție*, legi, concepții, norme.

⁵⁴ Library legislation in Europe. – Berlin, 2000. – p.63.

⁵⁵ Norme cu privire la serviciile bibliotecilor publice // Biblioteconomie: Culegere de traduceri prelucrate. -1998. – nr.2.- p.27-31

⁵⁶ Ibidem, p. 32-33

⁵⁷ Norme cu privire la serviciile bibliotecilor publice // Biblioteconomie: Culegere de traduceri prelucrate. -1998. – nr.2.- p.35-36

În **Țările Nordice** legislația pentru biblioteci este asemănătoare, aproape identică, de aceea ne referim la ele în ansamblu. Privită ca un cadru general de organizare și operare a activităților pentru persoanele dezavantajate, legislația acestor țări poate fi considerată actuală și adecvată, întrucât în toate Țările Nordice a fost revizuită în ultimii 3 ani din perspectiva secolului XXI, care solicită o bibliotecă orientată spre viitor, flexibilă, organică, preocupată de satisfacerea nevoilor comunității locale. Legislația nordicilor reglementează obiectivele, responsabilitățile, modalitățile de constituire și actualizare a colecțiilor și organizarea serviciilor pentru persoanele dezavantajate.

Obiectivele unei biblioteci cu privire la persoanele dezavantajate, după cum precizează legislația norvegiană, sunt următoarele: «Bibliotecile au responsabilitatea de a promova cunoașterea, educația și activitățile culturale; de a asigura accesul la informație, oferind tuturor membrilor comunității locale, indiferent de condiția lor fizică, psihică, socială, posibilitatea de a împrumuta gratuit cărți și alte publicații solicitate de aceștia»⁵⁸.

*Legea Bibliotecilor din Danemarca*⁵⁹ stipulează clar că «fiecare bibliotecă publică este obligată să aibă în fondul său cărți vorbitoare pentru care se alocă bani din bugetul de stat și cel local». Publicațiile pe suporturi speciale, spune *Legea*, au același statut ca și cartea tipărită și sunt parte componentă a colecției unei biblioteci.

Aceleași prevederi, cu mici excepții, conțin și legislațiile Finlandei, Insulelor Farioe și Groenlandei (Danemarca), Olandei, Suediei.

Responsabilitățile bibliotecilor se împart în «obligatorii» și «recomandabile». De exemplu:

“Bibliotecile **trebuie** să furnizeze cărți și alte materiale și să asigure accesul oricărui public la informație”;

“Bibliotecile **pot** împrumuta imprimante muzicale” și

“...**trebuie** să asigure servicii de lectură pentru cei ce nu pot veni personal la bibliotecă (grupuri cu nevoi speciale)”.

Asemănătoare sunt și alte documente-cadru care vin să completeze *Legea bibliotecilor* în Țările Nordice – norme, concepții, politici, decrete speciale referitoare la diferite aspecte de activitate a bibliotecii cu persoanele dezavantajate. Ele toate susțin noul concept de bibliotecă care presupune existența unei colecții multimedia coerente, iar obiectivul principal îl constituie producerea și intermedierea relațiilor dintre informații / cunoaștere / cul-

⁵⁸ Library Legislation in Nordic Countries // SPQL, vol 17, no. 4, 1984

⁵⁹ Act regarding library services. – Copenhagen, 2001. – p. 18.

tură și comunitatea locală. Documentele legislative în aceste țări recunosc biblioteca în calitate de centru de informații multimedia și multiculturală.

Cerința dominantă a legislației bibliotecilor publice din Peninsula Scandinavă este ca biblioteca să devină un spațiu unde fiecare membru al unei comunități locale să găsească suport pentru aspirațiile proprii de socializare, un spațiu atractiv pentru viața comunității, care facilitează accesul la întregul capital de informație, educare și experiențe socio-umane.

Celelalte țări europene nu s-au pronunțat, în legislațiile lor, atât de coerent față de persoanele dezavantajate. În **legislația franceză**⁶⁰, ca și în cea **germană**⁶¹, se fac referiri generale: «Biblioteca trebuie să asigure egalitatea accesului la lectură și la sursele documentare pentru a permite fiecărui individ să contribuie la progresul societății». **Franța** nu are o lege a bibliotecilor. Dreptul la informație se stipulează în *Constituția țării* și în *Carta bibliotecilor*, adoptată de *Consiliul Superior al Bibliotecilor* în 1972⁶².

În **Italia** și în **Spania**, de asemenea nu există legi ale bibliotecilor. Dreptul de acces la informație este garantat de *Constituția țărilor* și completat de legislațiile și politicile regionale, care reglementează activitatea bibliotecilor în teritorii. Exemplu poate servi *Legea nr.42/97* a provinciei Lazio (Italia) din 1997, cu prevederi la servirea persoanelor cu handicap: «...bibliotecile trebuie să favorizeze accesul cât mai bun posibil și să susțină servicii pentru persoanele cu handicap»⁶³.

În **Rusia** *Legea cu privire la bibliotecă*⁶⁴ a fost adoptată în 1995. Ea prevede relația bibliotecii cu categoriile mai puțin protejate ale populației într-un capitol aparte – Capitolul 8. *Legea* recunoaște biblioteca ca pe o instituție socială și ca pe o importantă componentă a întregii vieți sociale, astfel cerând bibliotecilor să se orienteze spre grupurile mai puțin protejate social și economic, acestea incluzând copii, adulți cu handicap, oameni în vârstă etc. Aceste categorii sunt prioritare pentru întreg sistemul de servicii informaționale și și-au găsit reflectare și în alte documente referitoare la informație. Astfel interesele persoanelor dezavantajate au fost luate în considerare în *Concepția formării societății informaționale în Rusia* din 04.11.2000, în *Concepția de stat a politicii informaționale în Rusia*, 1998, în *Concepția de formare a spațiului informațional unic al Rusiei*, 1995, în

⁶⁰ Library Legislation in Europa. – Berlin, 2000. – p.36.

⁶¹ Ibidem, p.47

⁶² Carta bibliotecilor // www.enssib.fr

⁶³ Library Legislation in Europa. – Berlin, 2000. – p.36

⁶⁴ Закон о библиотечном деле России // Справочник библиотекаря. – изд. II. – 2002. – с.16-32.

programul *Asigurarea informațională a domeniilor culturii din Rusia*, 1997, precum și într-un șir de decrete prezidențiale, printre care menționăm decretul *Despre garanții suplimentare la dreptul cetățenilor la informație*, 1993 și *Despre bazele politicii de stat în sfera informatizării*, 1994 etc.

Problema legislației de bibliotecă se află permanent pe agenda Consiliului Europei (CE), care, examinând starea de lucruri, pune în discuție tezele cheie care ar trebui să fie prezente în legi, recomandă țărilor membre soluții pentru îmbunătățirea serviciilor de bibliotecă persoanelor dezavantajate. Astfel, în ianuarie 2000, CE a elaborat ghidul *Politica și legislația de bibliotecă în Europa*. Capitolul I al acestui ghid, *Libertatea de expresie și liberul acces la informație*, conține recomandările: «serviciile de bibliotecă trebuie să fie furnizate cetățenilor fără a face diferență de rasă, naționalitate, religie, cultură, politică, vârstă, deficiență fizică sau psihică, sex ori orientare sexuală»⁶⁵. Recomandările ghidului sunt bazate pe valorile societății democratice și insistă ca legislația de bibliotecă să le exprime. Recomandările vizează o mare diversitate a colecțiilor ca limbă, conținut și format, în funcție de diversitatea grupurilor comunității; calitatea înaltă a serviciilor de bibliotecă și accesul nestingherit, intelectual și fizic, la materialele și resursele informaționale; echiparea bibliotecii, astfel ca aceasta să fie în stare să satisfacă necesitățile tuturor celor cu deficiențe de vâz, auz etc.

O prevedere importantă, care facilitează accesul la informație persoanelor dezavantajate, este cea cu privire la gratuitatea serviciilor: „*Serviciile bibliotecii trebuie să fie gratuite și în egală măsură disponibile pentru toți membrii comunității, indiferent de capacitatea lor de a plăti*”⁶⁶. Această prevedere este prezentă numai în legislația Țărilor Nordice.

Ghidul recomandă ca serviciile pentru categoriile speciale de utilizatori să fie prevăzute de legislațiile țărilor membre sau de regulamente și să fie oferite, în parte, ca servicii specializate integrate sau prin intermediul bibliotecilor specializate.

1.3. Concepte moderne privind accesul persoanelor dezavantajate la informație

Bibliotecile occidentale aplică principiile integrării în comunitate a persoanelor handicapate prin orientarea politicilor informaționale și culturale spre necesitățile lor, prin modalități optime de încadrare a lor în activități cooperante cu alte domenii. Dezvoltarea serviciilor informaționale per-

⁶⁵ Library Legislation in Europe. – Berlin, 2000. – p.29

⁶⁶ Ibidem, p.34

soanelor dezavantajate în Occident s-a produs concomitent cu dezvoltarea politicii sociale față de persoanele dezavantajate.

Principiul integrării în comunitate a persoanelor handicapate s-a stabilit prin anii '60 al secolului XX. În acea perioadă a fost pusă problema unei educații care să corespundă posibilităților și nevoilor persoanelor handicapate. Forurile internaționale bibliotecare au preluat această idee, incluzând bibliotecile în procesul de integrare a persoanelor cu handicap, accentul punându-se pe funcția educativă a bibliotecilor, funcție proclamată și de UNESCO în *Manifestul pentru bibliotecile publice*. Anume în această perioadă se intensifică activitatea bibliotecilor publice, universitare, speciale în organizarea serviciilor pentru persoane handicapate. IFLA elaborează programe, publică seturi de materiale, recomandări în ajutorul bibliotecilor.

Țările Nordice au implicat și bibliotecile publice, de rând cu celelalte organisme din comunitate, în realizarea politicii sociale cu privire la persoanele cu handicap. Realizarea acestei politici sociale, destul de vaste, a necesitat studii, evaluări, cercetări, care în final au condus la formularea teoretică a *principiului normalizării*. Suedezul B. Nirje a concretizat principalele elemente structurale și funcționale ale principiului normalizării, afirmând că normalizarea nu este altceva decât „procesul prin care se asigură accesul la tiparele existențiale și la condițiile de viață cotidiană, pe cât mai apropiat posibil de caracteristicile vieții obișnuite, pentru toate categoriile de persoane”⁶⁷. Aceasta presupune acordarea unui spectru larg de servicii cu scopul de a ajuta persoana handicapată să trăiască o viață cât mai împlinită.

Bibliotecile s-au inclus activ în procesul de normalizare printr-o campanie de accesibilitate. Această campanie prevedea crearea condițiilor pentru asigurarea accesului fizic a persoanelor cu handicap în edificiile bibliotecilor și asigurarea accesului la informații. Până prin anii '70 acordarea de servicii persoanelor handicapate se efectua în biblioteci specializate, de regulă, de bibliotecile pentru orbi. Mișcarea pentru normalizare a impus și bibliotecile publice să-și reorienteze activitatea, să se înscrie în acest proces, prin oferirea de servicii informaționale diferențiate, în funcție de nevoile, capacitățile, deprinderile pe care le posedă persoana handicapată.

Promovând o imagine pozitivă a persoanelor cu handicap în comunitate, bibliotecile au contribuit la educarea membrilor comunității în spirit nonconformist față de aceste persoane, implicându-i în diferite activități cu și pentru persoane cu handicap.

⁶⁷ Nirje, B. Normalization et integration, concepts de base en ameliorer la qualitee de la vie. – Virginia. – Airily House, 1976. – p. 61-66

Consecințele practice ale normalizării sunt concepțiile bazate pe integrare, care în definiția lui *B. Nirje* înseamnă «să ți se permită să fii capabil să fii tu însuși printre ceilalți» și se referă la «relația care se instaurează între individ și societate»⁶⁸. Raportând nivelurile stabilite de *B. Nirje*, pe care se realizează integrarea – fizică, funcțională, socială, personală, socială, organizațională – la activitatea bibliotecii, s-a putut determina nivelul și măsură în care poate contribui biblioteca la integrarea indivizilor în comunitate.

Astfel, activitatea de bibliotecă se regăsește în:

1. *integrarea socială* care se referă la ansamblul relațiilor sociale dintre persoanele handicapate și cele fără handicap, indivizi și grupuri sociale cu care acestea se intersectează vizitând biblioteca, participând la activitățile culturale organizate de bibliotecă, la diferite programe de informare. Biblioteca influențează relația persoanelor handicapate cu ceilalți membri ai comunității prin promovarea unei atitudini de respect și stimă față de ei;

2. *integrarea personală*, care este legată de dezvoltarea relațiilor de interacțiune cu persoane semnificative. În diverse perioade ale vieții, biblioteca joacă un rol important: aici copiii handicapați își întâlnesc prieteni, adulții leagă prietenii cu persoane care au aceleași interese de lectură, același hobby; de foarte multe ori bibliotecarul este unul dintre puținii prieteni ai persoanei cu handicap și în multe cazuri el devine confidentul ei; factorul afectiv este necesar pentru o activitate de succes în acest domeniu;

3. *integrarea societală*, care se referă la asigurarea drepturilor egale și respectarea autodeterminării individului cu handicap: biblioteca realizează în comunitate un tratament egal membrilor acesteia, asigură accesul egal la informații în baza legislației internaționale, naționale și locale;

4. *integrarea organizatorică*, care se referă la formele și structurile organizatorice implicate în integrarea persoanelor handicapate în societate: biblioteca participă, prin implicarea în rețeaua educațională și socială, a instituțiilor ce se ocupă de persoanele cu handicap, prin dezvoltarea serviciilor speciale care răspund nevoilor tuturor membrilor societății prin apropierea de problemele lor, prin considerarea serviciilor pentru aceste categorii ca parte componentă a serviciilor de bază a bibliotecii; realizând integrarea organizatorică biblioteca asigură realizarea celorlalte forme de integrare.

Desfășurând activități de integrare biblioteca acționează de la nivelul individual la cel social, sensibilizând societatea și contribuind astfel la transformarea ei în una capabilă să asigure integrarea persoanelor cu cerințe speciale. *B. Nirje* afirmă că principiul normalizării poate fi aplicat și în procesul de integrare a grupurilor minoritare, domeniu unde bibliotecile se manifestă plenar cu servicii, colecții, profesioniști.

⁶⁸ Ibidem, p. 68

Principiul normalizării este baza multor lucrări de cercetare socială, el a fost testat în mai multe țări, au fost apreciate avantajele și limitele sale. Punctul de vedere din teoria americană a fost exprimat de *W. Wolfensberger*⁶⁹ și *J. Flynn, R. Nitsch, E. Kathleen*⁷⁰, care susțin că normalizarea constă în utilizarea tuturor mijloacelor posibile în scopul formării unui comportament dezirabil din punct de vedere al normelor culturale dintr-o societate.

Postulatele teoretice formulate de acești autori au generat după anii '80 ai sec. XX un val de studii referitoare la fenomenul handicapului în comunitatea americană. Specialiștii americani susțin că aceste studii reprezintă un suport în sprijinul drepturilor persoanelor cu dizabilități. Studiile despre dizabilitate sunt interdisciplinare și explică handicapul ca fenomen social; ele examinează și critică «elementele» ce au creat sau au produs fenomenul și care susțin perpetuu o imagine negativă a handicapului.

Cercetătorii *R. Bogdan, S. Taylor, P. și D. Ferguson, J. O'Brein* studiază relația comunitate – persoane handicapate. Ei susțin că persoanele handicapate nu trebuie izolate de societate în aziluri, ele trebuie să fie parte a comunității. Au fost publicate lucrări fundamentale, sociologice și antropologice, în care sunt expuse cauzele excluderii persoanelor cu handicap din societate (*Bogdan și Taylor, 1976, Edgerbon, 1967, Goffman, 1963*). Acum accentul în studiile referitoare la acest subiect se pune pe integrarea persoanelor cu handicap în comunitate.

Diferența dintre teoria scandinavă și cea americană, în opinia lui *R. Bogdan*⁷¹, constă în faptul că «...în țările nordice legătura între normalizare și egalitate este foarte puternică. Persoanele cu handicap acolo au dreptul la un trai decent nu pentru că sunt handicapați ci pentru că sunt cetățeni. În America persoanele handicapate beneficiază de un supliment social nu pentru că sunt cetățeni ci pentru că sunt handicapați și nu pot să lucreze și să contribuie la societate».

În anii '90 ai secolului trecut tot mai mult se vorbește de principiul incluziunii. Apariția fenomenului a fost determinată de principiile normalizării și integrării. El acoperă și alte grupuri de persoane dezavantajate, decât cei cu deficiențe. Principiul se bazează pe extinderea drepturilor omului în scopul asigurării egalității șanselor.

⁶⁹ Wolfensberger, W. The principle of normaliyation in human services. – Toronto: National Institute on Mental Retardation, 1972. – p. 45

⁷⁰ Flynn, J., Nitsch, R., Kathleen, E. Normalization, social integration and community services. – Baltimore: University Park Press, 1980. – p. 11-17

⁷¹ Bogdan, Robert. The Community Choir: Singing for an Inclusive Society. – www.soeweb.syr.edu/thechp/observsu.htm

Specialiștii americani (psihopedagogi, pedagogi sociali) consideră că „pentru a realiza conceptul incluziunii este nevoie de o misiune și de valori clare”⁷² (Taylor, Bogdan, Racino, 1991) „valori ce ar menține legături puternice între individualitate și comunitate” (O'Brien / Lyle O'Brien, 1996)⁷³. Acest punct de vedere este împărtășit de comunitatea americană, în general, și de bibliotecile americane, în particular, care au reflectat în valorile lor relația persoane dezavantajate – bibliotecă – comunitate.

Pentru a sublinia greutatea implicării în procesul de integrare se apelează la noțiunea de *bibliotecă inclusivă*.

O *bibliotecă inclusivă* trebuie să-și determine ca valori:

- *diversitatea*, care presupune prezentarea diferitelor puncte de vedere, pluralismul cultural;
- *egalitatea*, care stipulează accesul tuturor la informații, tratarea egală a utilizatorilor;
- *libertatea*, care presupune utilizarea gratuită pentru toți, formarea liberă a opiniei, obținerea gratuită a informației, libera achiziție a informației;
- *multidimensionalitatea*, care include timpul curent și cel istoric, informarea și recrearea, clienții (fără limite de vârstă, sex, condiție fizică sau economică), resursele pe toate suporturile, de diferite niveluri de complexitate;
- *confidențialitatea*, care revendică încrederea reciprocă între bibliotecă și utilizator, respectarea principiilor confidențialității (bibliotecă – client).

Aceste valori reprezintă imperativul modern al bibliotecii publice: *totul pentru toți*.

La Conferința Pan-Europeană de la Copenhaga «Bibliotecile publice în Societatea Informațională» (14-15 octombrie 1999) Ross Shimmon, secretarul general al IFLA, a aprofundat conceptul incluziunii, statuând biblioteca drept „social inclusivă”⁷⁴, accentuând astfel rolul indispensabil al bibliotecii în activitatea de incluziune a persoanele dezavantajate în comunitate..

⁷² Taylor, S., Bogdan, R., Racino, J. Life in the Community. – Baltimore: Paul H. Brookes, 1990. – p. 7.

⁷³ O'Brien, J., O'Brien, Lyle C. Member of each other> Building community in company with people with developmental disabilities. – Toronto: Inclusion Press, 1996. – p. 77-79

⁷⁴ Shimmon, Ross. Their role in terms of Social inclusion, Lifelong Learning, Cultural Policy and Economic Growth, Public Libraries and the Information Society // Contributions & Debates from the pan-European Conference initiated by PubliCA. – Aarhus: Linde Tryk, 1999. – p. 11-13

Bibliologii ruși clasifică altfel nivelurile la care participă biblioteca prin activități specifice la integrarea individului în societate. Pornind de la ideea că biblioteca are și funcții sociale, alături de funcțiile educativă, informativă, comunicativă, hedonistă, ei afirmă că biblioteca trebuie să îmbine scopurile sociale cu problemele de reabilitare.

O tentativă de a urmări evoluția rolului social al bibliotecii a întreprins-o *M. Afanasiev*⁷⁵. El identifică următoarele funcții ale bibliotecii:

- *de socializare*, care presupune realizarea unui spectru larg de scopuri educaționale, printre care și instruirea continuă;
- *de informare*;
- *de recreare*, care include și funcția hedonistă a lecturii.

Funcțiile indicate sunt comune pentru toate tipurile de biblioteci, inclusiv și pentru cele speciale (pentru orbi, surzi, alte handicapuri), universale, publice, școlare și din școlile-internat speciale. Bibliologii ruși consideră că aceste funcții plasează biblioteca printre instituțiile care contribuie la reabilitarea și integrarea persoanelor cu handicap.

Modelul actual al reabilitării persoanelor cu handicap în Federația Rusă prevede etapizarea procesului și modalităților de rezolvare a problemelor la fiecare etapă. Succesiunea etapelor este următoarea: identificarea persoanelor ce au nevoie de reabilitare; tratarea, refacerea și compensarea funcțiilor defecte; reabilitarea elementară; reabilitarea socială, integrarea socială. Bibliotecile, afirmă *A. Șapoșnikov*⁷⁶, „participă în toate sferile activității de reabilitare prin servicii de lectură, prin educarea culturii lecturii persoanelor handicapate”. Funcția de reabilitare determină, insistă el, „esența activității unei biblioteci speciale”⁷⁷.

A. Șapoșnikov indică următoarele obiective de reabilitare pe care trebuie să le realizeze o bibliotecă specială⁷⁸:

- identificarea potențialilor utilizatori, trăsăturile lor caracteristice;
- organizarea serviciilor de bibliotecă pentru ei, acoperirea cu servicii a fiecărui invalid;
- elaborarea mijloacelor, formelor și metodelor specifice trebuind să țină cont de tipul bibliotecii, categoria de handicapați, egalitatea servirii și a serviciilor;
- compensarea defectului prin carte și bibliotecă, ajutorul cititorului în reabilitarea elementară, contribuția la integrarea lor socială.

⁷⁵ Афанасьев, М.Д. Эволюция социальных функций массовой библиотеки // Чтение, проблемы и разработки. – М., 1985. – с. 49-62

⁷⁶ Шапошников, А. Е. Библиотечное обслуживание инвалидов. История, современность, тенденции. – М., 1992. – с.61

⁷⁷ Ibidem, с. 62.

⁷⁸ Ibidem, p. 62-63.

Rezultatul optim al reabilitării, în opinia specialiștilor ruși, este integrarea socială a individului.

Conform bibliologilor ruși, activitatea bibliotecilor în sfera integrării sociale trebuie să fie marcată de o teleologie care să includă:

- extinderea activității de reabilitare îndreptată spre formarea culturii politice, morale, juridice, estetice, ecologice a persoanei cu handicap;
- furnizarea operativă a informației relevante persoanelor cu deficiențe, satisfacerea nevoilor lor de carte și lectură;
- susținerea pe toate căile posibile a educației profesionale a persoanelor cu handicap;
- prioritatea furnizării serviciilor informaționale studenților, școlilor speciale și celor ocupați în munca socială;
- organizarea întâlnirilor persoanelor cu handicap cu personalități de cultură, business în scopul susținerii lor;
- stabilirea relațiilor cu asociațiile orbilor, surzilor, cu un alt handicapat care se ocupă de integrarea acestor persoane;
- utilizarea echipamentului special în activitatea cu persoanele handicapate care ar compensa defectul și ar permite accesul la informație și lectură.

A. Șapoșnikov, G. Dianskaia se referă mai mult la activitatea bibliotecilor speciale, doar în ultimii zece ani fac referiri și la cele publice. Ei apreciază activitatea bibliotecilor cu persoanele handicapate ca „factor al compensării parțiale a defectelor”⁷⁹, iar activitatea bibliotecilor pentru copii, a bibliotecilor școlare speciale o numesc „activitate de dezvoltare corecțională cu copiii cu handicap”⁸⁰. Tratarea sub acest aspect a activității de bibliotecă este influențată de defectologie, psihopedagogie, pedagogia socială, tiflopedagogie – științe avansate în Rusia. Ei acceptă și utilizează metodele pedagogiei speciale în activitatea cu persoanele cu handicap în biblioteci. A. Șapoșnikov încearcă chiar să introducă în vocabularul profesional sintagma *bibliologie defectologică*⁸¹, desemnând astfel activitatea bibliotecii cu persoanele handicapate.

Acest termen are însă o conotație negativă de “egali dar separați”, care vine în contradicție cu conceptele umaniste și biblioteconomice menționate mai sus.

⁷⁹ Шапошников, А. О направлениях компенсаторской деятельности библиотек // Библиотековедение. 3 1995. - № 2. - с. 52-57.

⁸⁰ Дианская, Г. Оперативно, доступно, комфортно // Библиотека. - 1996. - № 4. - с. 68-70.

⁸¹ Ibidem, p. 3, 173, 174, 178

Organizarea servirii persoanelor cu handicap în Rusia a fost (și mai continuă să fie) centralizată, dirijată, instituționalizată, și acest factor a influențat și asupra viziunii bibliotecarilor, teoreticienilor bibliologi în domeniul examinat.

1.3.1. Asigurarea accesului intelectual la informații prin intermediul Colecțiilor de bibliotecă

Cel mai important factor în asigurarea accesului la informație a persoanelor dezavantajate este *constituirea colecțiilor*.

Bibliotecile din Occident își adaptează conținuturile și orientările colecțiilor lor la exigențele colectivității. În funcție de cerințele de informare, de diversitatea și complexitatea lor crește și numărul suporturilor ce le compun. Colecția unei biblioteci care furnizează servicii pentru persoane dezavantajate de regulă include: cărți cu tipar obișnuit, cărți cu tipar mărit, video cu titre pentru cei surzi, CD-uri, reviste, ziare, cărți vorbitoare, cărți-casete, cărți & cărți vorbitoare, lecturi ușoare, cărți tactile, cărți Braille. Constituirea unei asemenea colecții este un deziderat greu de realizat chiar și pentru țările dezvoltate.

Unul din formatele care a evoluat foarte mult în ultimii ani este *cartea sonoră*, cartea vorbită sau cartea vorbită, vorbitoare.

*Dicționarul de pedagogie*⁸², în context, dă următoarea definiție a cărții vorbite: *carte sau alt text literar înregistrat pe disc sau pe bandă magnetică, pentru uzul deficienților vizuali, handicapărilor fizici sau persoanelor vârstnice*.

Bertrand Calenge, într-o lucrare fundamentală consacrată politicii de achiziții consemnează că acest format are «o dublă utilizare: orbi, văzători în momentele în care ei nu pot citi (în mașină, în timpul călcatului rufelor). Pornind de la aceste două practici inițiale, se poate constata că publicul s-a diversificat: copii captivați de o poveste a cărei ilustrare sonoră înlocuiește ilustrarea vizuală, persoanele în vârstă cu o vedere în declin, bolnavii din spitale, publicul cu un nivel scăzut de lectură... se adaugă nevăzătorilor sau călătorilor»⁸³.

Cărțile vorbitoare sunt formatul cel mai accesibil pentru informarea persoanelor cu handicap, pentru că pot fi ascultate oriunde - în bibliotecă, acasă, în transport, în pădure, la plajă.

⁸² Dicționar de pedagogie. - București. - ed. Didactică și Pedagogică. -1976. - p.62

⁸³ Calenge, Bertrand. Politicile de achiziție. Constituirea unei colecții într-o bibliotecă. - București: ed. Bucureștilor, 1999. - p. 63

Primele cărți vorbitoare au apărut în anii '30 ai secolului XX, când Biblioteca Congresului SUA a început realizarea programului de satisfacere a cerințelor de informare a orbilor cu cărți vorbitoare înregistrate pe discuri. Tot atunci (1935) au fost lansate și în Anglia. Printre primele cărți înregistrate au fost *Evanghelia*, operele lui *W. Sheakspeare* și *B. Show*. Peste doi ani cărți vorbitoare au apărut și în Noua Zeelandă. În anii '50 - '60 a început lansarea cărților vorbitoare pe discuri flexibile și pe bobine magnetice. Țările europene, SUA și Canada, din 1970, produc cărți vorbitoare pe compact-casete. Formatul casetei evolua în consens cu modernizarea studiourilor de înregistrare.

În SUA, din 1991, este utilizat un player combinat la care poți asculta și caseta și discul de plastic. Este foarte ușor de manipulat, se conectează de la atingerea cu mâna, genunchiul, cotul, cu ajutorul respirației, caseta se întoarce automat. Acest player poate fi închiriat împreună cu caseta de la bibliotecă. În dependență de nevoi, ca supliment se oferă și căști, amplificator de sunet, prelungitoare etc.

Editarea cărților vorbitoare se realizează de studiouri speciale sau de bibliotecile pentru orbi. În Suedia, de exemplu, responsabilă de editarea cărților vorbitoare este Biblioteca de Cărți Vorbitoare și cărți Braille. Anual sunt înregistrate circa 3 mii de titluri. Biblioteca încheie contracte cu studiourile și comandă cărți vorbitoare pentru toate bibliotecile din țară – publice, școlare etc. Biblioteca de Cărți Vorbitoare și cărți Braille este o bibliotecă pentru biblioteci, creată în scopul promovării cărților vorbitoare în bibliotecile publice. Excepție se face pentru suedezii care trăiesc peste hotare, care pot contacta direct bibliotecă. Bibliotecarii suedezi au identificat următoarele grupuri care au nevoie de cărți vorbitoare: orbi, persoane cu deficiențe fizice, afazici, cu retard mintal, dyslectici, surzi și cu auzul slab, bolnavii cronic, convalescenții.

Cartea vorbitoare este o reproducere pe cât este posibil de exactă a textului original. Persoanele cu handicap mintal însă au cerințe specifice față de cărțile vorbitoare. Lectorii trebuie să citească mai lent, mai clar. Utilizatorii solicită coloană muzicală, o voce a lectorului nu prea severă, participarea mai multor voci la înregistrare. Aceste doleanțe se iau în considerație și se produc cărți vorbitoare pentru lecturi speciale.

Se mai editează cărți vorbitoare pentru practica lecturii. Acestea sunt cărți înregistrate cu diferite viteze. Le poți citi (asculta) în diferite moduri: normal, mai rar și foarte rar. Aceste cărți sunt pentru a le utiliza paralel cu cele tipărite. Cărțile vorbitoare pentru practica lecturii sunt recomandate la toate nivelurile de educație primară, profesorii le utilizează pentru elevii cu

probleme de lectură, părinții cu copiii handicapați – acasă. Acest format se utilizează și pentru cei cu deficiențe de auz, în activitatea recuperatoare, cu imigranții care nu cunosc limba oficială, analfabeții. Țările Nordice și Japonia au fost primele care au lărgit aria de utilizare a cărților vorbitoare.

În Norvegia cărțile vorbitoare sunt promovate și mai insistent. În anii 1990-93 în această țară a demarat proiectul *Cărți vorbite norvegiene*, în scopul popularizării acestui format, considerându-l „un supliment al cărții tipărite și o alternativă pentru toți cei ce preferă lecturii cărții – ascultarea ei”⁸⁴. Motto-ul proiectului în 1990 a fost «Ascultă o carte!». «Ascultă o carte în timp ce faci altceva» a fost sloganul anului 2000. Norvegienii atribuie cărților vorbitoare un spectru nelimitat de utilizatori. Ele „oferă alegerea să asculți sau să citești”⁸⁵. Bibliotecile au un rol central în promovarea și prezentarea acestui produs publicului general. Astăzi cărțile vorbitoare în Norvegia își caută locul pe piața cărții. Norvegienii le ascultă când spală blidele, când se relaxează în fotoliul preferat, când merg să facă sport sau conduc mașina. Mulți norvegieni caută cărți vorbite pentru povestea de seară sau pentru un cadou bunicilor.

Extinderea utilizării cărților vorbite și asupra altui public decât cel al orbilor o împărtășesc și alte țări – SUA, Canada, Japonia, Australia.

Desfășurarea evoluției cărții vorbitoare s-a făcut pentru a demonstra utilitatea ei în activitatea cu persoanele dezavantajate în Occident.

Problematika acestui format a fost tema multor cercetări, studii, subiectul multor conferințe. *I. Twining* (Anglia) insistă „să se înregistreze diferențiat cărți pentru orbi, pentru vârstnici și pentru tineri”⁸⁶. *P. Hanke* (SUA) nu consideră această diferențiere importantă, „important este să se modernizeze producerea lor, utilizând tehnologiile noi care va face posibilă frunzărirea sau răsfoirea unei cărți vorbitoare ca pe o carte tipărită”⁸⁷. Pentru utilizarea cărților vorbite în activitatea cu elevii cu handicap intelectual pledează *L. Bergman* (1995), iar *S. Bruhn* (1989) consideră cărțile audio „oportunități în facilitarea accesului la informație atât a celor cu deficiențe de văz cât și celor bătrâni, celor cu deficiențe intelectuale”⁸⁸. Unica problemă ce ar putea împiedica facilitarea accesului, menționează *S. Bruhn* (1989), „este copyright-ul

⁸⁴ Bergman, Lena. Projects of talking Books // Scandinavian Public Library Quarterly. – nr. 2. – p. 28

⁸⁵ Ibidem, p.31

⁸⁶ Iflanet, 2000. – (66 IFLA General Conference). – SilverPlatter Informațion, Inc.,- 2000. – CD-ROM.

⁸⁷ Ibidem

⁸⁸ Bruhn, S. The provision of Library Services for People with disabilities: an incentive to change? // The Australian Library Journal. – 1089.- May. – p.133.

(dreptul de autor), care nu este respectat la producerea cărților vorbitoare⁸⁹. Problemele modernizării producerii cărților vorbitoare, ale standardizării procesului de producere și dezvoltării noii generații de cărți vorbite digitale sunt temele de studiu ale lui *G.Kerscher* și *L.Hansson* (1998). Autorii consideră că „aceste probleme le poate soluționa numai Consorțiumul DAISY”⁹⁰.

Istoria cărților vorbitoare, istoria constituirii colecției de cărți vorbite la Biblioteca Congresului este tema unei ample cercetări efectuate de *M. Majeska* (1988). Autoarea subliniază rolul important al Bibliotecii Congresului în dezvoltarea cărților vorbite în America, avantajele rețelei centralizate de distribuire a lor în SUA.

O dezvoltare vertiginoasă și calitativă au cunoscut cărțile vorbitoare în Rusia. Biblioteca republicană pentru orbi din Rusia înregistrează anual 50-60 de titluri de literatură în tiraje mici. Tirajele de 1000 și mai multe exemplare se produc la editura «Logos». Calitatea se referă atât la metodele de înregistrare cât și la repertoriul titlurilor și domeniilor. Problemele legate de cărțile vorbite – producere, utilizare, îmbătrânire – au fost studiate de specialiștii ruși *G. Diânskaâ*, *A. Șapoșnikov*, *L.Sucikova*.

Alt format, tot mai mult prezent în colecțiile bibliotecilor din Occident, este *cartea tactilă*, ilustrată color, cu tablouri tactile, destinată copiilor orbi sau cu deficiențe vizuale. Cartea poate conține și text complementar în Braille, text tipărit cu caractere pentru văzători sau cu tipar mărit, o casetă cu efecte sonore cu textul vorbit ori cântat.

Autorii inventează povești sau adaptează povești cunoscute, poeme, povestiri scurte după interesele și necesitățile copilului. Când copilul citește cartea el se include în aventura poveștii, fie acesta un zbor spațial sau echipamentul unui dentist, face cunoștință cu animale. Pânza, lemnul, piatra, lutul, pielea, semințele sunt folosite creativ pentru reprezentarea diferitelor lucruri. Unele materiale, când sunt atinse, foșnesc, sună sau țipă. Dacă este vorba în povestire despre o înghețată, se folosește material care la pipăit trezește senzația răcelii; pentru a reda soarele se folosește material care la pipăit provoacă senzația căldurii. Înăuntrul buzunarelor și a pungilor atașate copilul poate găsi diferite obiecte, astfel experimentând bucuria descoperirii.

Poveștile și cărțile cu desene tactile sunt esențiale pentru dezvoltarea imaginației copilului, a creativității și a limbajului. Cărțile tactile inspiră copiii și părinților satisfacția de a petrece timpul împreună citind și vorbind, folosind cartea ca sursă de discuție și explorare. Desenele tactile ajută

⁸⁹ Ibidem, p. 137.

⁹⁰ Iflanet, 2000. – (66 IFLA General Conference). – SilverPlatter Informațion, Inc., - 2000. - CD-ROM.

orbii sau pe cei cu dificultăți vizuale de a interpreta și de a concepe lumea înconjurătoare. Chiar și obiectele care, datorită mărimii mari sau mici, nu pot fi studiate în natură, devin cunoscute cu ajutorul desenelor tactile. La fel și alte multe concepte sunt ușor de explicat, folosind desene și obiecte tactile. Culorile deschise și țipătoare stimulează folosirea vederii disponibile. Operarea butoanelor și a deschizătorilor promovează dezvoltarea talentelor copilului. Desenele tactile facilitează învățarea Braille, iar mai târziu, și citirea desenelor reliefate. Este mai ușor pentru un copil deprins cu desenele tactile să citească o carte cu tipar în relief.

Specialiștii finlandezi consideră cărțile tactile „unica modalitate de a citi picturi, de a cunoaște obiectele și fenomenele naturii de către copiii orbi”⁹¹. În ultimii ani cărțile tactile tot mai mult sunt recomandate în procesul educativ al copiilor. Dar puține biblioteci își pot permite achiziționarea lor, prețurile fiind foarte mari. Fiecare carte este unică în felul ei, fiind confecționată manual nu poate fi multiplicată. Pentru cei adulți se confecționează doar hărți tactile.

În bibliotecile occidentale sunt utilizate pe larg materialele «Lecturi ușoare» sau «Lecturi facile».

Utilizarea acestor materiale în biblioteci și editarea lor este susținută de *Manifestul UNESCO pentru bibliotecile publice, Regulile Standard (ONU), Carta cititorului, materialele IFLA*.

Se deosebesc, se utilizează și se produc două tipuri de «Lecturi ușoare»:

1. Cărți cu adaptarea lingvistică a textului.
2. Cărți cu adaptare lingvistică și de conținut.

Aceste cărți sunt utilizate în activitatea cu persoanele cu handicap intelectual: dificultăți de lectură, dificultăți de atenție, de concentrare, de însușire, persoanele cu autism, surzi de la naștere, persoanele cu afazie, persoane înaintate în vârstă, persoanele care nu cunosc limba oficială, imigranții, analfabeții.

În varianta *Lecturi ușoare* se tipărește beletristică, noutăți, informații utile, reviste. Aceste materiale au trei niveluri de complexitate pentru a răspunde diferențiat și foarte divers la nevoile de lectură ale grupului țintă, și apar în formă tipărită, sonoră și electronică. Pentru formatul tipar se recomandă „câmpuri mari, textul împărțit în blocuri, propoziția scurtă, de mărimea unui rând, și multe ilustrații”⁹². Lecturile ușoare pot fi texte adaptate, sau scrise special. Fiecare carte din colecție are un semn, logotip, care o identifică printre alte tipuri de publicații. IFLA recomandă tipărirea acestor

⁹¹ Tactile books. – Helsinki. -1999. – p. 4.

⁹² Тронбаке, Б. Директивы по материалам легкого чтения.- Хаага. – 1999. – 30 с.

materiale cu caractere *Garamond, Times, Century Schoolbook*, corp de literă 16-18. Materialele *Lecturi ușoare* se editează în țările europene și SUA cu un tiraj de 4-5 mii de exemplare, revistele ajung până la 20 mii de ex.

Performanțe remarcabile în acest domeniu a realizat Suedia, acestea fiind consecințele unei politici de stat ca răspuns la situația socială. S-a constatat că în Suedia 20% din populație nu pot citi și înțelege un articol ordinar din revistă sau ziar. (Situația a devenit caracteristică și altor țări europene). Guvernul, autoritățile locale, școlile, ONG au recunoscut necesitatea unei intervenții speciale. S-a constituit Fundația *Lecturi ușoare*, care a elaborat un proiect de editare a materialelor de acest fel. Fiecare bibliotecă și-a completat colecțiile cu *Lecturi Ușoare*. Fundația editează în acest format nu numai beletristică dar și documente oficiale ale Guvernului, Parlamentului, ONU. Pentru a oferi servicii de calitate persoanelor dezavantajate și utilizării acestui format s-au editat numeroase ghiduri și recomandări. Bibliografia domeniului îi remarcă pe *K.Thulin* și *B. Moddigh*, care se referă la norme și reguli, dar și la aspectul moral, la relația bibliotecar – utilizator în utilizarea acestui format, la rolul social al materialelor facile, precum și la contribuția acestora la procesul de integrare a persoanelor dezavantajate în comunitate.

Publicarea cărților în acest format au preluat-o și celelalte Țări Nordice. În susținerea acțiunii se desfășoară anual Conferința Scandinavă *Lecturi ușoare și literatură adaptată*, obiectivul ei fiind studiul experiențelor avansate în domeniu și încurajarea cooperării în producerea și publicarea acestui format.

Inițiativa Țărilor Nordice a fost susținută de Spania, SUA, Cuba, Canada, Australia, de alte țări. IFLA recomandă acest format în activitatea bibliotecilor cu persoanele cu handicap intelectual, cu cele înaintate în vârstă, cu analfabeții.

B.Tronbake (1996) consideră acest format nu numai ca o parte foarte importantă a activității de promovare a lecturii ci și drept „element activ în combaterea analfabetismului”⁹³.

În **R. Moldova** nu se editează cărți de tipul *lecturi facile*. S-au întreprins însă tentative de a traduce și a utiliza în procesul didactic la facultatea Biblioteconomie și Științe ale Informării de la Universitatea de Stat a Moldovei a unor texte de diferită complexitate, în varianta facilă.

Un format utilizat doar de orbi sunt cărțile editate în *alfabetul Braille*.

În Occident, pentru editarea acestor cărți, se folosește o instalație computerizată care produce, într-un timp scurt, un număr mare de copii. Dar

⁹³ Iflanet, 2000. – (66 IFLA General Conference). – SilverPlatter Informațion, Inc.,- 2000. – CD-ROM.

evoluția galopantă a tehnologiilor îi pune în dificultate pe specialiști la construirea perspectivelor *Sistemului Braille*. Preocuparea este mai ales pentru posibilitatea substituirii complete a *Sistemului Braille hârtie* cu *Sistemul Braille electronic*. Preocupat de această problemă, J. Bliss⁹⁴ caută soluții „electronice” de optimizare a lecturii persoanelor cu deficiențe de văz. Australianul S. Bruhn⁹⁵ estimează o evoluție a resurselor informaționale pentru persoanele dezavantajate: de la cărți cu tipar mărit la *Braille electronic*, considerându-l pe acesta din urmă indispensabil chiar în viitorul apropiat. E. Tank⁹⁶ ne asigură că provocările „societății digitale” vor provoca mari schimbări în resurselor bibliotecilor care servesc persoane cu deficiențe de văz, dar, opinează ea, vor fi tot atâtea oportunități care le vor ușura accesul la informație. Informația, considerată cândva inaccesibilă din cauza mărimii fizice ale volumelor, în prezent poate fi accesată de la claviatură sau de la un alt dispozitiv adaptat cum ar fi șoricelul. N. Kuniansky⁹⁷ consideră că *Braille electronic* înconjoară lumea mult mai repede decât celelalte suporturi de lectură pentru orbi și că expansiunea *Braille* în Internet va fi mult mai rapidă decât se crede.

Supportul de lectură practicat tradițional va rămâne probabil încă pentru mult timp unul privilegiat pentru orbi, un mijloc indispensabil și permanent de cunoaștere. *Sistemul Braille* este astăzi disponibil în cea mai mare măsură pe rețeaua Internet, poate fi înregistrat pe CD. Există deja și suporturi foarte performante, dar acestea rămân a fi deocamdată accesibile doar unui număr mic de persoane dezavantajate.

Cărțile cu tipar mărit sunt destinate lecturii eficiente persoanelor cu vederea slabă, în special copiilor, precum și persoanelor cu handicap intelectual, persoanelor înaintate în vârstă. Aceste categorii de persoane au nevoie de un tipar optim pentru a nu obosi ochiul și pentru a-și păstra rămășița de vedere pe care o mai au. La editarea acestor cărți se ia în considerație culoarea, nuanța, factura hârtiei, înălțimea paginii, execuția tipografică, lungimea rândului, corpul de literă, contrastul și grosimea lui, intensitatea culorii. Cerințele indicate au o mare importanță pentru a asigura un câmp vizual optim, astfel ca volumul informației vizuale să nu solicite încordarea vederii lectorului.

⁹⁴ Iflanet, 2000. – (66 IFLA General Conference). – SilverPlatter Informațion, Inc.,- 2000. - CD-ROM.

⁹⁵ Bruhn, S. When Access is Challenge: Audio Books and Copyright // Link-up. – 1989. – nr. 69. – p. 1-7.

⁹⁶ Iflanet, 2000. – (66 IFLA General Conference). – SilverPlatter Informațion, Inc.,- 2000. - CD-ROM.

⁹⁷ Ibidem.

Cărțile cu tipar mărit au un tipar plat, corp de literă 16-18. Costul acestor cărți este mult mai mare decât al cărților destinate cititorilor fără deficiențe. Acest fapt îngreunează constituirea colecțiilor. Rezultatele unui studiu (EXLIB)⁹⁸ arată că doar 29% din bibliotecile europene au în colecțiile lor cărți cu tipar mărit. În multe țări (Italia, Spania, de exemplu) nu se publică cărți de acest fel, cauza fiind exigențele înaintate pentru editarea lor.

În SUA cărțile cu tipar mărit sunt publicate de edituri, dar și de voluntari. Aproape toate bibliotecile publice americane au în colecțiile lor cărți cu tipar mărit. Bibliotecile speciale (cele din rețeaua regională) achiziționează cărți cu tipar mărit în mod obligatoriu, această acțiune fiind stipulată în regulamentele lor de funcționare, precum și în normele elaborate de Biblioteca Congresului, care își editează cu tipar mărit cataloagele și bibliografiile sale.

În Anglia se practică o altă modalitate de editare și difuzare a cărților cu tipar mărit. Acestea sunt editate de către bibliotecile speciale, la imprimanta laser cu viteza de 6 rânduri pe minut. Dar și această modalitate este de asemenea foarte costisitoare.

O atenție deosebită față de editarea cărților cu tipar mărit se observă în Japonia. Anual, aici se editează în medie peste 300 de titluri de carte cu tipar mărit. Până nu de mult machetele originale pentru aceste cărți se efectuau de către voluntari. Acum tot mai mult se folosesc tehnologiile avansate digitale care măresc caracterele. În Japonia toate cărțile cu tipar mărit sunt incluse în bibliografia națională. Acest fapt demonstrează că publicațiile cu tipar mărit sunt considerate parte componentă a politicii editoriale a Japoniei și parte importantă a colecțiilor bibliotecilor.

Aplicarea tehnologiilor avansate la editarea cărților cu tipar mărit, opinează *J.Bliss* și *P.Young*⁹⁹, „vor face acest format mai ieftin, mai accesibil pentru biblioteci (în sensul achizițiilor) și pentru utilizatori (în sensul extinderii tematicii și a titlurilor)”. *S. Bruhn* consideră editarea pe scară largă a cărților cu tipar mărit o oportunitate pentru diversificarea colecțiilor bibliotecilor publice australiene.

R. Kavanagh, M. Moodie și *H.Kawamura* exprimă un alt punct de vedere. *Kavanagh* și *Moodie* susțin că „mileniul III va uita acest format grație tehnologiilor informaționale”¹⁰⁰. „Posibilitățile pe care le oferă Internetul”,

⁹⁸ EXLIB: proiecte selectate și finanțate de Directoratul XIII pentru biblioteci. – Comisia Comunității Europene // Biblioteca Bucureștilor. - 1998. – nr.2. – p. 25.

⁹⁹ Bliss, R., Young, P. Optimizing reader for visually impaired people. – www.dinf.org/csun_98

¹⁰⁰ Iflanet, 2000. – (66 IFLA General Conference). – SilverPlatter Informațion, Inc., - 2000. – CD-ROM.

consideră *Kawamura*, „sunt ieftine, rapide, și nu va mai fi nevoie de editarea cărților”¹⁰¹. *Kawamura*, în susținerea ipotezei sale, aduce exemple de resurse Internet care pot fi mărite nelimitat, în funcție de gradul de pierdere a vederii.

Punctul de vedere al lui *Kawamura* este împărtășit și de *E. Knudsen*, care pledează concomitent și pentru formatul tipar al acestor cărți.

Ne asociem opiniilor lui *Kawamura*, *Kavangh*, *Moodie*, faptul expansiunii cu mare viteză și amploare a tehnologiilor informaționale fiind unul obișnuit chiar și pentru o țară foarte săracă cum este R. Moldova, în care lipsa unei practici editoriale în acest domeniu ar putea să conducă mult mai repede la dependența de rețeaua WWW.

1.3.2. Asigurarea accesului la servicii de bibliotecă: principii, metode și forme de activitate cu persoanele dezavantajate

Studiul experiențelor de formare a colecțiilor speciale pentru persoanele dezavantajate este complementată de examinarea *metodologiilor specifice* de activitate a bibliotecilor cu această categorie de cititori.

S-a stabilit că *principiile, metodele și formele* de activitate cu persoanele dezavantajate sunt determinate de anumiți factori:

- valorile unei biblioteci;
- de diversitatea utilizatorilor;
- de cerințele de informare ale utilizatorilor.

Relația *utilizator – patronul bibliotecii* reprezintă și unul dintre principiile vehiculate în Europa și în alte țări dezvoltate. *Gernigan Kennet*, președintele *Federației Naționale a Orbilor din SUA*, este ferm convins că «cel mai importat aspect în activitatea de bibliotecă cu utilizatorii orbi este colaborarea cu ei. Nici una dintre părți nu-i îndreptățită să dicteze; trebuie să fie o activitate comună, bazată pe respect și înțelegere reciprocă. Biblioteca are nevoie de utilizatori și utilizatorii au nevoie de bibliotecă»¹⁰².

Continua dezvoltare și democratizare a proceselor sociale modifică modelul tradițional de activitate al bibliotecii și spațiului ei, o nouă amenajare a acestuia, îi impune cerințe noi pentru formele și metodele de activitate.

Preocuparea bibliotecilor din Occident este extensia serviciilor asupra tuturor grupurilor ce compun corpul social al unei comunități. Nevoia de diversificare a serviciilor decurge din recunoașterea existenței persoanelor care, din diferite motive, nu pot frecventa biblioteca. Inițiativa diversificării lărgeste spectrul de servicii suplimentare față de cele tradiționale.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Дианская, Г.П. Библиотеки для слепых за рубежом. Аспекты обеспечения раннего доступа к информации. – М., 1985. – с. 87-91.

Noile servicii, foarte diverse, pot fi clasificate în trei tipuri de bază:

1. pentru persoanele care nu se pot deplasa la bibliotecă (de vârstă înaintată, cu handicap locomotor, privați de libertate, pacienți din spitale);
2. pentru persoanele cu dificultăți de vedere;
3. categoriilor de cititori pentru care lectura nu reprezintă o preocupare permanentă (muncitori, șomeri, minorități lingvistice și culturale).

Rațiunea organizării unor asemenea servicii răspunde principiului egalizării accesului la informație, realizarea căruia presupune acțiuni speciale pentru satisfacerea nevoilor de informare persoanelor și grupurilor dezavantajate.

De la țară la țară, metodele și formele de acordare a serviciilor de bibliotecă persoanelor dezavantajate sunt marcate de tradiția istorică națională și culturală, de numărul de persoane dezavantajate cărora li se acordă servicii de bibliotecă, de caracteristicile specifice grupurilor dezavantajate de cititori, de statutul lor social. În unele țări predomină bibliotecile speciale ale societăților orbilor sau ale organizațiilor filantropice, în altele preocuparea pentru aceste grupuri revin bibliotecilor publice de stat. Sunt țări în care servirea persoanelor cu deficiențe este efectuată și de bibliotecile speciale și de cele publice.

Diferit este și statutul bibliotecilor specializate, el fiind determinat de sursele de finanțare.

Biblioteca Națională pentru Orbi din Marea Britanie, de exemplu, este finanțată exclusiv de către organizații filantropice.

Biblioteca pentru Orbi a Argentinei este o instituție privată, de binefacere.

În Spania, de organizarea serviciilor orbilor se ocupă *Biblioteca Societății Orbilor*.

Cea mai mare bibliotecă pentru orbi din Franța aparține *Asociației Orbilor «Valentin Haii»*, acordarea de servicii orbilor fiind realizată de mai multe biblioteci, printre care *Centrul Pompidou* (Secția cărților sonore), un șir de biblioteci municipale.

Biblioteca Institutului Canadian pentru Orbi, deși funcționează numai datorită donațiilor și ajutoarelor filantropice, și-a propus obiectivele: asigurarea accesului la resursele informaționale cercetătorilor științifici, elevilor, specialiștilor, altor grupuri de utilizatori; studierea intereselor de lectură ale utilizatorilor, a nevoilor de informare a organizațiilor și instituțiilor pe suport special; coordonarea relațiilor externe ale bibliotecilor; diversificarea serviciilor prin aplicarea unor tehnologii noi. În 1994 biblioteca a deschis un centru de informare «Biblioteca fără pereți», care oferă servicii informa-

ționale electronice. Majoritatea bibliotecilor publice din Canada au secții pentru orbi. În prezent se manifestă tendința de a lichida aceste secții și de a integra servirea persoanelor cu acest handicap în serviciile acordate cititorilor fără handicap. Bibliotecarii canadieni consideră că sunt pregătiți pentru această schimbare, iar specialiștii acceptă tendința, ca pe una pozitivă.

În Australia acordarea de servicii persoanelor cu handicap de vâz este efectuată atât de bibliotecile publice cât și de cele ale societăților filantropice. Un *Sector pentru servirea persoanelor handicapate* are în structura sa și *Biblioteca Națională a Australiei*. Bibliotecile publice australiene sunt antrenate în acordarea de servicii informaționale pentru aceste persoane încă din anii '60. Mai întâi au început să fie servite persoanele cu deficiențe de vedere, mai târziu – persoanele înaintate în vârstă, iar în anii '70 a început completarea cu cărți cu tipar mărit și cu cărți vorbitoare, fapt care a permis lărgirea spectrului de grupuri din această categorie – dyslectici, afazici, cu dificultăți mintale, analfabeții etc.

În Japonia deservirea orbilor se ocupă 82 de biblioteci pentru orbi, *Biblioteca Parlamentului* și *Biblioteca Japoneză Braille*.

Biblioteci naționale pentru orbi, dar care servesc și alte grupuri cu deficiențe, există în Danemarca, Suedia, Finlanda. Ele promovează oportunitățile pentru persoanele cu deficiențe de vedere și pentru persoane cu alte dificultăți – de lectură, informare, studiu – precum și persoanelor cu necesități literare, artistice și de recreare. Grupul țintă al acestor biblioteci a fost definit astfel: orbi, slab văzători, surzi, surdo-muți, persoane cu afazie, distrofie, dyslexie etc. Bibliotecile servesc mai mult de 10% din totalul persoanelor cu handicap, sunt responsabile de producerea cărților Braille, cărților vorbitoare, cărților tactile, achiziționate de toate bibliotecile publice.

SUA deține o rețea de 143 de biblioteci regionale pentru orbi și pentru persoane cu alte deficiențe, care servesc anual circa 700 mii de persoane. Activitatea acestor biblioteci este coordonată de *Biblioteca Congresului* prin "Secția pentru orbi și persoane handicapate". Biblioteca elaborează documente cadru pentru funcționarea bibliotecilor regionale, care sunt utile și bibliotecilor publice în organizarea serviciilor pentru persoanele handicapate.

În concepția bibliotecilor publice americane, serviciile bibliotecii publice pentru persoanele dezavantajate sunt servicii comunitare, adică servicii în sprijinul comunității. Bibliotecarii americani văd în „serviciile comunitare un mijloc de culturalizare socială prin care bibliotecile contribuie la dezvoltarea societății, ajutând cetățenii și grupurile sociale să se integreze mai ușor în societatea americană”¹⁰³. Ei sunt de părere că serviciile oferite comunității de către biblioteci reprezintă extinderea ideii de serviciu de

¹⁰³ Management pentru viitor. Biblioteci și arhive.- Cluj-Napoca, 2000. – p. 114.

referință, care contribuie atât la progresul societății în ansamblu cât și la cel al vieții fiecărui individ în parte.

Astăzi, serviciile comunitare au devenit elemente fundamentale ale serviciilor oferite de biblioteci, iar ALA, recunoscând importanța acestor programe, a creat un birou special pentru a oferi asistență bibliotecarilor ce doresc să îmbunătățească și să extindă acest tip de servicii. Obiectivul activității acestui birou sunt: promovarea serviciilor de bibliotecă grupurilor sociale defavorizate din mediul rural și urban – șomerilor, minorităților etnice, persoanelor care și-au întrerupt studiile, semianalfabeților și celor izolați din cauza diferențelor de ordin cultural.

Majoritatea bibliotecilor organizează în prezent servicii comunitare în sprijinul persoanelor în vârstă, tinerilor și adolescenților inadaptați, persoanelor cu handicap fizic sau psihic, celor care provin din grupuri etnice minoritare și pentru cei cu nivel redus de însușire. Se constată totuși că o bibliotecă nu poate oferi servicii tuturor grupurilor enumerate. Sunt biblioteci care oferă servicii comunitare pentru grupuri sociale clar delimitate, de exemplu, doar pentru persoane înaintate în vârstă, sau doar pentru deținuți.

Serviciile comunitare au o istorie lungă în biblioteconomia americană. Cu toate acestea ele sunt, în continuare, obiectul unor discuții și revizuirii. Dintre toate serviciile oferite azi de bibliotecile americane, cele comunitare sunt cele mai flexibile și mai ușor adaptabile nevoilor social-culturale imediate ale oamenilor. Se discută intens oportunitatea studierii conceptului *servicii comunitare* în cadrul învățământului biblioteconomic și al științelor informării, în scopul susținerii și extinderii acestor servicii în societatea modernă.

Bibliotecile speciale din țările europene practică mai multe modalități de servire: în incinta bibliotecii; la domiciliu; prin poștă; la puncte bibliotecare; la filiale; prin utilizarea bibliobuzelor, la distanță.

Deservirea la domiciliu se specializează în furnizarea cărților sau formatelor alternative la locul de trai, bătrânilor și bolnavilor. Nevăzătorii care locuiesc în orașe și sate unde nu sunt biblioteci speciale, pot beneficia de împrumut interbibliotecar, prin poștă.

Conștientizarea misiunii sociale a bibliotecilor indică asupra funcționalității bibliotecii și dincolo de spațiul instituției bibliotecare, demonstrată mai ales de organizarea atelierelor de lectură în aziluri, spitale, orfelinate, centre de reabilitare, unde se deplasează o persoană în zilele și orele stabilite și citește rezidenților respectivi reviste, ziare, cărți. De regulă, aceste persoane sunt voluntari. În *Biblioteca Publică* din New-York, de exemplu, voluntarii lucrează anual peste 60.000 de ore. Biblioteca este ajutată de peste 300 de voluntari, în statele de funcții ale bibliotecii fiind înscrise doar 200 de persoane.

Un rol important în furnizarea serviciilor informaționale cititorilor cu handicap o au bibliobuzele. Împrumutul prin intermediul bibliobuzului se practică din 1945. Calitatea acestor servicii crește pe măsură ce bibliobuzele sunt dotate cu echipament care asigură accesul *on line* la colecțiile bibliotecii centrale, la baze de date sau alte colecții relevante. Calitatea acestui serviciu este asigurată de măsura în care bibliotecarul bibliobuzului cunoaște nevoile utilizatorilor dezavantajați din zona lui de acțiune, de gradul de adaptare a colecției la interesele diferitelor grupuri, de cunoașterea în detaliu a specificului acestor grupuri. Programul de activitate a unui bibliobuz este stabilit în funcție de localitățile, instituțiile, organizațiile pe care le are în traseu. Această diferențiere vizează colecția, stațiile de oprire și durata de staționare. Unele biblioteci folosesc același bibliobuz pentru toate categoriile de utilizatori, altele le profilează pe grupuri de interese: unul pentru copii, altul pentru persoane înaintate în vârstă, cel de al treilea pentru persoane cu handicap etc. Interiorul bibliobuzului este amenajat după modelul unei biblioteci. Obiectivul bibliobuzului profilat pentru servicii speciale are în colecția sa cărți cu caractere mari, cărți sonore, cărți *Braille*, casete video și audio cu o tematică adecvată preocupărilor persoanelor în dificultate. Pentru persoanele care se mișcă în scaun cu roțile sunt prevăzute planuri înclinate sau elevatoare adaptate la vehicul.

Extensia acestui fel de serviciu a fost testată în cadrul unor experimente și proiecte în Norvegia, Danemarca, Suedia. S-a demonstrat că circulația fondului din colecția bibliobuzelor crește semnificativ, dacă structura sa este adaptată la cerințele utilizatorilor în dificultate. Testarea programelor de servicii bibliobuz pentru persoanele dezavantajate a identificat totodată și dimensiunile necesităților reale ale acestei forme de acces la informație. Bibliobuzele s-au dovedit a fi o modalitate eficientă de intermediere a accesului la lectură și a atragerii persoanelor dezavantajate în sfera de acțiune a serviciilor de bibliotecă.

În Franța, de exemplu, promovarea lecturii și cărții în rândurile copiilor proveniți din mediile defavorizate se realizează cu ajutorul unui intermediar – «intermediar al cărții»¹⁰⁴, care este o veritabilă interfață între persoanele marginalizate și bibliotecă, un adevărat animator capabil să-i aducă pe copii la bibliotecă, să-i facă să citească. Experiența bibliotecilor franceze demonstrează capacitatea indiscutabilă a acestui personal de bibliotecă. În țările dezvoltate o astfel de activitate se practică cu imigranții.

¹⁰⁴ Marx-Backes, M. *Parcours d, mediateur a Vaulx-en-Velin // L, Association des bibliothecaires fransais.* – Paris, 1996.- nr. 170. – p. 74-76.

În ultimul timp în bibliotecile țărilor din Occident a apărut un nou grup de utilizatori – analfabeții. Aceștia bibliotecile publice le acordă suport informațional, programe și activități didactice care contribuie la diminuarea handicapului de lectură.

Analfabetismul descinde, teoretic, de la practica lecturii. Termenul însă acoperă un fenomen social marcat de absența unei lecturi constante. Bibliotecarii americani consideră de aceea că activitatea bibliotecii n-ar fi suficientă pentru ameliorarea socială a caracterului negativ al fenomenului analfabetismului. Programele de alfabetizare sunt inițiate și finanțate de guverne și implică mai multe organisme printre care și biblioteca, dar căreia nu-i revine rolul decisiv.

Pentru a începe activitatea cu un grup de analfabeți biblioteca trebuie să examineze publicul care nu practică lectura, să stabilească modalitățile de contact cu analfabeții, să evalueze capacitatea colecției de a se preta acestor nevoi. De regulă, bibliotecile aplică *Lecturile ușoare*, *Cărțile vorbitoare*, precum și cărțile obișnuite, dar cu tipar mărit.

1.3.3. Biblioterapia – factor recuperator, integrator, inclusiv în activitatea cu persoanele dezavantajate

Un domeniu important în activitatea cu persoanele dezavantajate îl constituie *biblioterapia*.

Biblioterapia se află la intersecția a două științe, bibliologia și medicina. Din punct de vedere medical, biblioterapia este parte a psihoterapiei; din punct de vedere al bibliologiei, ea este una din domeniul *pedagogiei lecturii*, denumit cu termenul *educația literar-artistică*¹⁰⁵.

Efectul terapeutic al cărții este cunoscut din cele mai vechi timpuri¹⁰⁶. Influența cărții asupra personalității sale *M. Eliade* o remarcă astfel:

¹⁰⁵ Pășlaru, V. Introducere în teoria educației literar artistice. – Chișinău, 2001. – 311 p.

¹⁰⁶ În *O mie și una de nopți* se povestește cum un medic de la curte a recomandat stăpânului său să frunzărească paginile unei cărți foarte voluminoase, în acest fel lecuindu-l. În secolul al XVII-lea medicul englez *T. Sidenghem* recomanda pacienților săi să citească *Don Quijote* pentru a-și ridica tonusul afectiv. Pentru a-și reface dispoziția, se refugia în lectură și astronomul rus *K. Tjolovski*, care avea deficiențe de auz. În cartea *Viața mea* el recunoștea: «Surditatea m-a biciuit toată viața. M-a izolat de oameni, m-a privat de minimumul de fericire omenească, m-a constrâns să mă concentrez asupra științei și cercetării». Refugiul în lectură a fost un factor compensator al deficienței de auz. Referindu-se la diferite cărți citite, *K. Tjolovski* a ținut să sublinieze cât de negativ a acționat asupra sa lectura cărții lui *H. Wells* «Războiul lumilor»: «Mă urmărea o senzație care până atunci nu am mai simțit-o: ceva care corespundea cu pieirea omenirii, ceva catastrofal, mă apăsa o deznădejde totală».

«...cărțile pentru mine sunt mai vii decât oamenii... din întâlnirile cu anumite cărți poți ieși sfârtecat sau de zece ori mai puternic decât te credeai»¹⁰⁷. Biblioterapia a fost subiectul de studiu și al lui *Nikolai Rubakin*, părintele bibliologiei ruse.

N. Rubakin a fondat o nouă știință: *bibliopsihologia*¹⁰⁸, care oferă o nouă viziune asupra raportului carte-cititor și elaborarea căreia a constituit rezultatul studierii cititorului și a cărții pe parcursul a 50 de ani, răstimp în care cercetătorul a purtat corespondență cu peste 20.000 de persoane. *Bibliopsihologia* a fost criticată, taxată ca idealistă, opera lui *N. Rubakin* nefiind publicată integral în Rusia Sovietică. În schimb a fost primită cu interes în Europa și SUA.

Americanul *A. Brien* susține că biblioterapia este «știința dietei psihologice». Opinia este împărtășită și de cercetătorul rus *A. Miller*: «Într-adevăr, bibliotecarul, selectând cărți pentru un bolnav pe unele le recomandă, pe altele le exclude, asemenea unui medic dietolog, cu toate că această analogie este banală»¹⁰⁹.

Biblioterapia este aplicată preponderent de bibliotecarii din spitale și aziluri. *A. Șapoșnikov* consideră că „biblioterapia este un proces care soliciită simbioza eforturilor medicului, reabilitologului și bibliotecarului”¹¹⁰. Acest punct de vedere este susținut de autorii francezi *Louise Varin* și *Robert Aubin*¹¹¹, care subliniază importanța colaborării constante a bibliotecarului și terapeutului, bibliotecarul reperând și semnalând noutățile apărute în domeniu iar terapeutul oferind sugestii proprii și orientând bolnavii către anumite lecturi. În viziunea autorilor francezi, misiunea bibliotecarului se rezumă la identificarea surselor.

Americanul *E. Brown* îi contrazice: «...arta biblioterapiei poate fi aplicată de orice om care posedă cunoștințe despre oameni, cărți și afectivitate. Acesta poate fi oricine – bibliotecarul, profesorul sau agentul social – oricine posedă aceste calități și, în plus, poate recomanda, foarte tacticos, o carte»¹¹². *S. Baruchson-Arbib* (Israel) afirmă că „biblioterapia este unul din

¹⁰⁷ Eliade, M. Drumul spre Centru. -1991. – p.91.

¹⁰⁸ Рубакин, Н. Избранное. В 2-х т. . Т. -2. – с. 75.

¹⁰⁹ Миллер, А.М. Некоторые проблемы библиотерапии за рубежом. – Библиотекосведение и библиография за рубежом. - 1971. – nr. 36. – с. 95.

¹¹⁰ Шапошников, А.Е. О направлениях компенсаторной деятельности библиотек // Советское библиотековедение – 1984. – nr. 3. – с.61-68.

¹¹¹ Varin, L., Aubin, R. Les livres qui font bien // Documentation et bibliothèques (Montreal). – 1995. – nr. 2. – p. 95-100.

¹¹² Brown, E. Bibliotherapy and its widening application / N.Y., 1975/ p.4.

aspectele activității bibliotecii în beneficiul societății și poate fi practică cu succes de bibliotecarii și specialiștii în informarea socială”¹¹³.

Biblioterapia se aplică cu succes în bibliotecile pentru copii din Rusia: în *Biblioteca de Stat pentru Copii*, în bibliotecile regionale din Saratov, Tula, Sankt-Petersburg, Arhangelsk etc. Biblioteca din Arhangelsk, de exemplu, are în structura sa un *Cabinet de Biblioterapie*, care susține și dezvoltă programul «Biblioteca pentru copii – centru de ajutor bibliopsihologic»¹¹⁴.

Aplicarea biblioterapiei în activitatea bibliotecilor și efectele ei au fost cercetate în Rusia de *O. Kabacek, G. Roslik, N. Kazarinov, N. Nazarkin, A. Șapoșnikov* etc.

În Occident acest subiect a atras atenția specialiștilor *Ruth Epple, Lynne Klemens, Dan T. Ouzts, John T. și Jean A. Pardek, Richard J. Riordan, Linda S. Wilson, Alice G. Smith, Richard White, Alex și Nola Kortner, Shifra Baruchson-Abib* etc. S-au publicat numeroase articole în revistele de bibliologie și de psihoterapie, studii, cercetări, monografii, chiar și manuale. *S. Baruchson-Abib*, în studiul bibliometric *Cercetări în Biblioterapie – în Israel și în lume*, evidențiază două publicații ce pot servi ca manuale pentru bibliotecarii – *Biblio/Poetry therapy – the interactive process: A handbook*¹¹⁵ și *Using bibliotherapy: A guide to theory and practice*¹¹⁶.

În viziunea unor autori biblioterapia este pur și simplu utilizarea cărților pentru a ajuta oamenii să-și rezolve problemele; în opinia altora – biblioterapia este utilizarea lecturii pentru ameliorarea sănătății fizice și mintale, pentru vindecarea unor boli. Mulți specialiști susțin că biblioterapia este tehnica de structurare a interacțiunii între stimulativ și perceptiv.

*R. J. Riordan și L.S. Wilson*¹¹⁷ demonstrează că biblioterapia are mai mult efect în calitate de terapie suplimentară. În studiul lor din 1989 ei demonstrează creșterea interesului pentru biblioterapie, care este cauzat de creșterea numărului de divorțuri și al problemelor sociale în SUA – alcoolismul, folosirea excesivă a medicamentelor etc. Autorii consideră că

¹¹³ Baruchson-Arbib, S. The self-help section in public libraries – the case of Israel // *Public Library Quarterly*. – 1999. – nr. 17 (3). – p. 79-88

¹¹⁴ Кабачек, О. Библиотерапия как часть психотерапии и как аспект библиотечной педагогики // *Психолог в детской библиотеке*. – М., 1994. – с. 54-55.

¹¹⁵ Hynes McCarty, A., Hynes B. M. *Biblio/Poetry therapy – the interactive process*. – A handbook Boulder, CO: Westview press, 1986. – p. 71-75.

¹¹⁶ Rubun, R. *Using bibliotherapy: A guide to theory and practice*. – Phoenix, AR: Orix Press, 1978. – p. 37-41.

¹¹⁷ Riordan, R., Wilson, L. *Bibliotherapy. Does it Work?* // *Journal of Counseling and Development*. – 1989. - v.67 (nr.9). – p. 506-508.

utilizarea cărților de autotratament au contribuit la creșterea practicării biblioterapiei, de exemplu, *The Relaxation Response (Răspunsuri pentru relaxare)* și *What Color is Your Parachute (Ce culoare are parașuta ta)*.

Specialiștii francezi *Louis Varin* și *Robert Aubin* practică aceleași metode ca și colegii lor americani și recomandă ca setul de lucrări destinate biblioterapiei să cuprindă ghiduri practice (exemplu, *Cum să te lași de fumat*); mărturii ale unor persoane care au trecut prin aceeași experiență (exemplu, *Am învins cancerul*); lucrări de ficțiune care oferă cititorului un catharsis prin identificarea cu personajul literar (exemplu, *Kramer contra Kramer de A. Corman*, pentru experiența traumatizantă a divorțului).

Biblioterapia americană se dezvoltă pe principiile psihoterapiei «clasice» și de aceea, în mare parte, este “formalizată”, susțin *John* și *Jean Pardeck*¹¹⁸. Schema tradițională a biblioterapiei americane este relația *subiectul influențării – obiectul influențării*, în care cititorul este definit ca fiind pasiv iar sistemul biblioterapiei depinde în întregime de bibliotecar. Acest punct de vedere vine să-l confirme *A. Smith*¹¹⁹ cu date de la Academia Americană de Educație – doar 29% de copii și adolescenți își aleg de sine stătător cartea. Ceilalți citesc la recomandarea prietenilor, profesorilor, bibliotecarului, psihologului.

*D.T. Ouzts*¹²⁰ insistă pentru utilizarea biblioterapiei în diminuarea stării de urgență a alfabetizării copiilor vagabonzi.

Examinarea modului de aplicare a biblioterapiei de către specialiștii americani diferă de punctul de vedere al specialiștilor ruși. Diferența se găsește în deosebirile existente între sistemul economico-politic din aceste țări și în aria de aplicare a psihoterapiei. Ședințele Psihologice în America sunt o normă de viață a americanilor, pe când în Rusia abia acum începe extensia acestei practici și asupra altor categorii decât a deficienților mintali.

Biblioterapia nu a fost și subiectul de cercetare al specialiștilor autohtoni. Poate fi menționat doar articolul *Conflictele în procesul de socializare a copiilor și rolul poveștilor populare în depășirea lor* de *A. Bologna*¹²¹, în care este confirmată importanța enormă în educarea copiilor pe

¹¹⁸ Pardeck, Jonh., Pardeck, Jean A. Bibliotherapy: A Tool for helping preschool Children deal with developmental Change related to family relationship // *Early Child development and Care*. – 1989.- nr.47.- p. 107-129.

¹¹⁹ Smith, A. G. Will the real Bibliotherapist Please stand Up? // *Journal of Youth Services in libraries*. – 1989. – v.2. – nr.3. – p. 241-249.

¹²⁰ Ouzts, D.T. the Emergence of Bibliotherapy as a Discipline // *Reading Horizons*. – 1991. – nr 31 (3). – p. 199-206.

¹²¹ Bologna, A. Conflictele în procesul de socializare a copiilor și rolul poveștilor populare în depășirea lor // *Clasic și modern în psihopedagogia socială*. - Chișinău, 1996. - p. 214-226.

care o au creațiile literar-artistice ce tratează despre relațiile dintre oameni, normele etice și de comportament, valorile personale etc. Susținând că basmele posedă un potențial psihopedagogic puternic și o influență psihoterapeutică deosebită asupra copilului, autoarea completează lista celor care susțin că biblioterapia este tehnica de structurare a interacțiunii între stimulativ și perceptiv. *A. Bologa* afirmă, citându-l pe *R. Lanz*, că «în situațiile psihotraumatice între eul copilului și tot ce îi oferă lumea, inclusiv propria corporalitate, *a educa* echivalează cu *a vindeca*».

Biblioterapia mai este asociată și cu *mitoterapia*, termen lansat de scriitorul american postmodern *John Barth* în romanul *The floating Opera*. Filosoful român de origine chișinăuiană *Victor Kernbach*, în eseu *Mit. Mitogeneză. Mitosferă*, a pus în evidență funcția plurimilenară activă pe care o are mitologia asupra omului. Din această perspectivă, autorul afirmă că «în perpetua balansare a intelectului între coeziune și respingere, ... *mitul* ... are rolul covârșitor de echilibrare intelectuală, echilibrul moral fiind epifenomenul său». *Mitoterapia*, afirmă *V. Kernbach*, este – pentru om – dacă nu chiar mântuire integrală, cel puțin o ieșire momentană din impas¹²².

Cartea poate fi agent terapeutic, având rolul de sursă de informare pozitivă, satisfăcând necesitățile spirituale ale individului, fiind un factor modelator al personalității.

Biblioterapia, a cărui instrument de influență este cartea, se realizează prin transferul de experiență informațională, acțională și comportamentală cu valențe educogene. Biblioteca contribuie la formarea personalității în general, iar biblioterapia este prezentă ca proces de echilibrare, compensare și readaptare.

Prin acțiunea benefică a cărții, biblioterapia, socializantă a individului, facilitează adaptarea prin efecte mobilizatoare, rezolutive, re-educative, modelatoare.

Trecerea în revistă a autorilor, lucrărilor și ideilor promovate în domeniul biblioterapiei indică și perioada în care persoanele dezavantajate au nevoie de intervenție biblioterapeutică. De obicei, aceasta se întâmplă când persoana se află în imposibilitatea realizării afective și intenționale din punct de vedere social, care se compune din randamentul deficitar al individului; sociabilitatea alterată; resursele voliționale scăzute; incertitudinea ideatică; fenomenologia eșecului; convingerea neîmplinirii; frustrare.

Aceste caracteristici sunt comune tuturor persoanelor dezavantajate și sunt cauzate fie de o deficiență, fie de un dezavantaj economic sau cultural.

¹²² Kernbach, V. *Mit. Mitogeneză. Mitosferă*. – București, 1995. – p. 240.

După Z.Freud, psihoterapia trebuie «să facă totul pentru ca aptitudinile pacientului să se realizeze, făcându-l pe acesta atât eficient cât și capabil să se bucure pe cât posibil»¹²³. Pentru Ion Vianu psihoterapia este «acel ansamblu de procedee psihologice prin care terapeutul (terapeuții) încearcă să diminueze sau să anuleze voința de a suferi a pacientului (pacienților), favorizând în mod secundar voința lui de a se bucura, domina și posedea»¹²⁴.

Același lucru încearcă să-l facă bibliotecarii, cu ajutorul cărții, utilizând tot arsenalul de metode și capacitatea de influențare, pentru ca persoanele în dificultate să se ridice, să se detașeze de deficiență, de starea psihologică negativă, să se situeze în lumea valorilor comunitare.

Orice aplicare a biblioterapiei presupune și o finalitate valorică, o schimbare de motivație. Demersul informațional al bibliotecii către persoanele dezavantajate trebuie să fie orientat spre această schimbare, furnizându-i cunoștințe, deprinderi, convingeri, comportamente.

1.3.4. Asigurarea accesului fizic la potențialul informațional al bibliotecilor

Alt factor important, fără de care nu este posibilă asigurarea accesului la informație a persoanelor dezavantajate, este asigurarea accesului fizic la bibliotecă, subiect permanent prezent în agenda guvernelor, bibliotecilor, asociațiilor profesionale, arhitecților.

Problemele accesibilității și-au găsit oglindire și în *Strategiile de Recuperare și Integrare a Persoanelor cu Handicap în Spațiul European*. Recomandările *Comitetului de Miniștri al Statelor Membre* optează pentru măsuri de sensibilizare a publicului și a propagării cunoștințelor în materie de accesibilitate, măsuri orientate către toți acei care sunt implicați în realizarea accesului și care trebuie să acopere toate tipurile de handicap (motor, senzorial, mintal).

Organizația Internațională de Normalizare, Comitetul European de Normalizare impun statelor respectarea normelor fundamentale pentru un mediu social eliberat de orice obstacol. Cele două organisme cer ca planurile și proiectele de construcții să fie apreciate la criteriul accesibilitate.

Concluziile care se desprind din studiul teoretic și experiențial al domeniului au condus la sistematizarea, generalizarea și sinteza cerințelor față de bibliotecă în vederea realizării de către acestea a unui răspuns

¹²³ Фрейд, З. О психоанализе. Пять лекцийю Методика и техника психоанализаю – Санкт – Петербург. – 1995. – с. 193.

¹²⁴ Vianu, I. *Introducere în psihoterapie*. Cluj Napoca. – Dacia. – 1975. – p.151.

pozitiv la necesitățile de acces a diferitelor grupuri de persoane dezavantajate. Recomandările prevăd utilizarea rațională a spațiilor, dotarea cu mobilier a bibliotecii conform unor exigențe speciale, respectarea strictă a normelor cu privire la dimensiuni, capacitate, greutate.

Astfel, *proiectarea/construirea/reconstruirea edificiilor bibliotecilor*:

- vor ține cont de necesitatea amplasării acestora în spațiile unde locuiesc majoritatea persoanelor care au nevoie de ele, în apropierea liniilor de transport în comun și a altor servicii publice din cartier (centre comerciale, medicale, de agrement, poștă etc.);
- vor prevedea eliminarea din spațiile aferente bibliotecilor a bordurilor caldarâmurilor, evitarea scârilor la intrarea și în incinta bibliotecilor, în locul acestora fiind folosite pante speciale cu balustrade;
- vor lua în calcul mișcarea cititorilor în scaune cu rotile sau în cărje; vor prevedea intrarea în bibliotecă direct din strada centrală; instalarea în fața bibliotecii a diferitelor suporturi pentru a ghida persoanele cu deficiență de vedere la intrarea în bibliotecă; deschiderea ușoară a ușii de la intrare, ca și a celorlalte uși din bibliotecă, acestea având o lățime nu mai mică de 90 cm, facilitând astfel intrarea și ieșirea din bibliotecă fără eforturi suplimentare; recomandările de ultimă oră optează pentru uși automate;
- vor amenaja interiorul bibliotecii astfel încât cititorii să nu întâlnească obstacole în timpul deplasării (colțuri ascuțite, scări etc.); vor amplasa biroul de informații în apropierea intrării în bibliotecă; vor prevedea în hol un telefon special pentru persoanele cu auzul slab și o schemă în *Braille* a bibliotecii; în cazul în care biblioteca este cu 2 etaje, va fi instalat un ascensor încăpător cu capacitatea de a ridica un cititor ce se deplasează pe scaunul cu rotile și un însoțitor; ascensorul va fi echipat cu tehnică specială: semnalizarea sonoră și cromatică, butoane cu simboluri proeminente, telefon;
- vor prevedea săli de lectură și de împrumut cât mai comode, largi, iluminate; fiecare masă va fi înzestrată cu prize; scaunele, mesele de lucru și rafturile vor fi reglabile pe verticală și orizontală; mobilierul va avea aspect agreabil, comod, familial; cititorul va avea acces liber la raft.

Constatăm astfel că proiectarea sau renovarea unui edificiu de bibliotecă în Occident este înscrisă, în mod deliberat, într-un program general de management, în care un loc important îl ocupă raționalizarea funcționării, modularea spațiilor pentru persoanele cu handicap. Proiectul arhitectural al unei construcții sau renovări și echipamentele respective constituie o inves-

țiție mai întâi de toate socială, pentru că biblioteca este destinată modificării unor atribuțiuni sau caracteristici ale rețelei sociale.

* * *

Sinteza preocupărilor teoretice în domeniul serviciilor de bibliotecă persoanelor dezavantajate, a cadrului experiențial și a legislației naționale și internaționale a domeniului este exprimată de tezele:

- Grupurile care alcătuiesc categoria de persoane dezavantajate, în accepțiunea bibliotecilor din Occident, sunt grupurile din comunitate care nu pot utiliza serviciile tradiționale de bibliotecă: persoanele înaintate în vârstă, persoanele cu handicap de vedere, de auz, handicap locomotor, handicap intelectual, bolnavii din spitale, persoanele din aziluri și orfelinate, cele private de libertate, minoritățile culturale; bibliotecile occidentale completează această categorie în funcție de acțiunile ONU, de politica țărilor față de persoanele dezavantajate, incluzând în ultimii ani în această categorie analfabeții, boschetarii, oamenii săraci, minoritățile sexuale.
- Inițiativele ONU au demarat acțiuni la nivel internațional, național și local, cu accent de egalizare a oportunităților care au generat o ascensiune a serviciilor de bibliotecă acestor persoane, biblioteca devenind garantul statelor în asigurarea accesului lor la informație.
- Documentele ONU cu privire la drepturile universale ale omului, documentele speciale referitoare la drepturile persoanelor handicapate au influențat și legislația de bibliotecă care, la rândul său, își găsește rezonanță și realizare în politici, misiuni, valori, programe și servicii. Cerința dominantă a legislației de bibliotecă în Occident este ca biblioteca să devină un spațiu unde fiecare membru al comunității să găsească suport pentru aspirațiile proprii de socializare, un spațiu atractiv pentru viața comunității, care facilitează accesul la întregul capital de informație, educație și experiențe socio-umane.
- Forurile bibliotecare internaționale au aderat la procesul global de integrare a persoanelor dezavantajate în comunitate, dezvoltând strategii, politici, un spectru larg de servicii orientate să ajute persoanele dezavantajate să se descurce mai bine în viață.
- Raportând activitatea bibliotecilor la *principiul normalizare*, la structura lor funcțională (acțiune concretizată de suedezul *B. Nirje*) au fost determinate nivelurile la care se regăsește biblioteca în

activitatea sa, și măsura în care biblioteca contribuie la realizarea acestui principiu.

- Desfășurând activități de integrare socială a persoanelor dezavantajate biblioteca modernă occidentală acționează de la nivel individual la nivel social, sensibilizează societatea, provocând-o la schimbări definitorii și la deschideri multilaterale pentru integrarea socială oportună și eficientă a tuturor persoanelor dezavantajate. Noul rol al bibliotecii moderne a fost desemnat prin termenii *biblioteca inclusivă* și *biblioteca social inclusivă*.
- Conceptul est-european în domeniu, reprezentat masiv de biblioteconomia rusească, diferă de cel occidental. Bibliologii ruși clasifică activitățile bibliotecii în activități specifice de integrare a individului în societate, preconizând bibliotecii îmbinarea scopurilor sociale și a problemelor de reabilitare. Modelul actual al reabilitării persoanelor dezavantajate în Federația Rusă prevede etapizarea procesului și modalitățile de rezolvare a problemelor la fiecare etapă. Teoreticienii ruși afirmă că funcția de reabilitare determină esența activității unei biblioteci.
- Bibliotecile din Occident își adaptează conținuturile și orientările colecțiilor lor la imperativele și exigențele colectivității/comunității care determină diversitatea, complexitatea lor și multitudinea suporturilor ce le compun: *cărți cu tipar obișnuit, cu tipar mărit, cărți vorbitoare, cărți Braille, cărți tactile, video cu titre, CD, lecturi facile*.
- Metodologia de activitate cu utilizatorii dezavantajați este determinată de tradițiile istorico-culturale ale țărilor, de numărul de persoane dezavantajate, de grupurile specifice, de cerințele lor de informare și socializare.

PARTEA II. EVOLUȚIA SERVICIILOR DE BIBLIOTECĂ PERSOANELOR DEZAVANTAJATE ÎN CADRUL SISTEMULUI INSTITUȚIILOR BIBLIOTECII MUNICIPALE „B.P.HAȘDEU” DIN CHIȘINĂU

2.1. Accesul la informație a persoanelor dezavantajate din R.Moldova: cadrul legislativ

Primele informații despre persoanele dezavantajate în Moldova se referă la perioada domniei lui Ștefan cel Mare și Sfânt. El a fondat așa-numitele *corporații ale săracilor*¹²⁵ unde cei bolnavi și săraci puteau primi asistență medicală și susținere. Prevederi sanitaro-igienice, referitoare la persoanele dezavantajate, întâlnim mai târziu și în *Pravila lui Vasile Lupu*, 1646.

În perioada feudalismului, asistența medicală în Moldova se efectua pe baza medicinei populare și, de regulă, bolnavii erau duși la mănăstiri, mai afirmă C. Țurcanu¹²⁶, făcând referire la consemnările lui D.Cantemir (1789) și C. Vârnav (1836), sau rămâneau în familii.

Până pe la sfârșitul sec. XVIII în Moldova, spune același autor, „activau *aziluri filantropice de caritate* în care erau ajutați oamenii cu deficiențe, bolnavii cronici, săracii”¹²⁷. Un exemplu care confirmă afirmația îl reprezintă existența *Azilului filantropic din Akkerman*. În 1901 acesta înregistra „61 de persoane, 30 dintre care aveau tulburări psihice iar 31 sufereau de alte boli”¹²⁸.

Primele date statistice referitoare la persoanele cu deficiență mintală, senzorială sau fizică au fost atestate în materialele *Recensământului din 1897*, care arată că în Moldova, „la 1897-1804, erau 5607 persoane cu diferite deficiențe: surzi și muți, 2069 orbi, 1734 alienați mintal”¹²⁹. Aceste cifre însă nu pot fi considerate valide din cauza că pe atunci în Basarabia nu exista o diagnosticare medicală avansată, un medic revenind la 19-36 mii de oameni, populația știutoare de carte reprezentând doar 15,6%, fapt care nu putea să nu influențeze calitatea evidenței persoanelor cu deficiență mintală. La deschiderea Spitalului Clinic de Psihiatrie de la Costiujeni în 1895 acesta avea 100 de pacienți, iar în 1904 spitalul avea deja 12 blocuri și peste 400 de

¹²⁵ Țurcanu, C. Istoria spitalului Clinic republican de Psihiatrie Costiujeni. – Chișinău. – TEU, 1995. – p.7.

¹²⁶ Țurcanu, C. p.8.

¹²⁷ Ibidem, p. 7.

¹²⁸ Ibidem, p. 123.

¹²⁹ Ibidem, p.124.

pacienți, în 1908 – 900 de pacienți, alți 400 de pacienți fiind dislocați în familiile din satul Schinoasa, sub patronajul spitalului¹³⁰. Pentru Basarabia, care avea o populație mică și săracă, numărul acestora era impunător. Din celelalte tipuri de deficiență erau înregistrate doar cele mai grave.

La sfârșitul sec. al XIX -lea în Basarabia nu exista un sistem de protecție socială a persoanelor cu deficiențe și nici o legislație referitoare la ele. Cercetarea noastră arată că la acea perioadă în Basarabia nu existau nici biblioteci speciale și nici servicii de bibliotecă oferite de alte tipuri de biblioteci persoanelor dezavantajate.

Pentru prima dată în sursele basarabene sunt menționate biblioteci în cadrul spitalelor pentru handicapații mintal în 1881, de către *Mihail Lion* (primul psihiatru din Basarabia) în *Memoriul de construcție a coloniilor agricole pentru alienații mintali în cadrul Spitalului regional de zemstvâ*¹³¹. Înaintând zemstvei proiectul său de colonii agricole pentru cei fără surse de existență și pentru cei bătrâni, *M. Lion* a făcut o trecere în revistă a situației persoanelor cu handicap mintal în lume și în Rusia, în care, printre altele, scria: «...s-au construit palate luxoase cu **biblioteci**, ateliere, școli și ferme...»¹³², însă inaccesibile săracilor.

Un impuls pentru studierea problemelor persoanelor dezavantajate au fost Hotărârile Guvernului rus din 09.02.1873 și din 21.05.1876¹³³ prin care „2/5 din veniturile mănăstirilor moldovenești erau destinate pentru construirea și întreținerea instituțiilor filantropice”. Aceasta ne face să credem că existau foarte multe persoane dezavantajate care aveau nevoie de ajutor.

Pentru a studia problema legată de persoanele dezavantajate *Administrația Regională din Basarabia* a expediat în toate mănăstirile un chestionar în care se cerea, printre altele, să se concretizeze câte persoane bolnave erau la mănăstire și ce fel de boală aveau, dacă mănăstirea are spitale sau școli și cine beneficiază de ele. Rezultatele acestui chestionar a făcut posibilă acumularea informației din provincii despre starea instituțiilor de binefacere din mănăstiri și a statisticilor despre beneficiarii acestora.

În anii '90 ai sec. al XIX-lea *Inspectoratul medical de zemstvâ* deținea o evidență a bolnavilor psihici și cu alte handicapuri, dar nu există probe cer-

¹³⁰ Țurcanu, C. Istoria spitalului Clinic republican de Psihiatrie Costiujeni. – Chișinău. – TEU, 1995. – p. 17-18

¹³¹ Lion, M.E. Memoriu despre organizarea coloniei agricole pentru bolnavii psihici în cadrul Zemstvei Regionale din Basarabia // Buletinul Zemstvei din Basarabia. – Chișinău, 1881. - nr.3-4. – p. 1-54.

¹³² Ibidem, p. 42.

¹³³ Țurcanu, C. Istoria spitalului Clinic republican de Psihiatrie Costiujeni. – Chișinău. – TEU, 1995. – p.23.

tifice că evidența respectivă a fost realizată în urma diagnosticării medicale sau a fost obținută doar în baza aceluși chestionar.

Situația persoanelor handicapate din Moldova nu se deosebea esențial de cea a persoanelor cu deficiențe din alte țări, dacă ne referim la secolele trecute, nu se deosebea nici de situația persoanelor cu deficiențe din celelalte republici unionale, dacă ne referim la perioada sovietică.

Protecția socială a persoanelor cu handicap s-a efectuat și se efectuează de regulă prin instituționalizare, fapt care cauzează imposibilitatea integrării sociale a acestora, așa cum o cer documentele internaționale.

Odată cu adoptarea *Constituției Republicii Moldova*, 1994, pentru prima dată s-a recunoscut prin lege necesitatea acordării unui tratament social special persoanelor dezavantajate, în scopul integrării eficiente a acestora în societate. Astfel, Art. 51 din *Constituție* stipulează: «Persoanele handicapate beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială»¹³⁴.

Cadrul legislativ favorabil integrării s-a consolidat prin adoptarea unei legislații speciale în domeniul asistenței sociale pentru persoanele dezavantajate.

În 1998 R. Moldova a semnat *Carta Socială Europeană*, prin aceasta declarându-și voința politică de a accelera ritmul reformei sistemului național de protecție socială și ralierea lui la standardele europene. Semnarea *Cartei* urmează să contribuie la sporirea efortului statului în dezvoltarea programelor de integrare socială, culturală, educațională a persoanelor dezavantajate.

Prin Hotărârea Parlamentului R. Moldova nr.416-XIV din 28.05.99 a fost aprobată *Strategia de reformă a sistemului de asistență socială*¹³⁵. Însă situația economică în republică nu permite o schimbare de amploare a mecanismului existent de protecție socială; reforma sistemului de asistență socială prevede mai mult o adaptare, o revizuire a acestuia, ținând cont de normele internaționale. Aprobând *Strategia*, Guvernul R. Moldova își asumă promovarea principiilor normalizării și integrării, care, deocamdată, există doar în formula unor declarații, fapt care face imposibilă atingerea obiectivului ONU de egalizare a șanselor și oportunităților persoanelor handicapate.

În anii 1990-2000 a fost elaborat și un set de acte normative referitoare la educația și instruirea persoanelor handicapate, în special a copiilor. Prin Hotărârea Guvernului R. Moldova nr.176 din 01.06.93 a fost adoptată

¹³⁴ Constituția Republicii Moldova. – Chișinău, 1994. – p. 18.

¹³⁵ Pentru aprobarea Strategiei de reformă a sistemului de asistență socială: Hotărârea parlamentului Republicii Moldova nr. 416-XIV din 28.05.99. – Monitorul oficial nr. 78-79/373 din 22.07.1999.

*Concepția dezvoltării învățământului din Republica Moldova*¹³⁶, care prevede elaborarea unui program național de dezvoltare a învățământului special pentru anii 1995-2005. Compartimentul "Învățământul special" conține date statistice, analiza învățământului special din țară și din străinătate, factorii care provoacă nașterea copiilor handicapați, se argumentează rațiunea educării acestora, sunt indicate obiectivele și principiile școlii speciale, direcțiile principale de activitate în domeniu, este invocat imperativul formării unor profesioniști pentru activitatea cu persoanele cu cerințe speciale.

Adoptarea la 15 decembrie 1994 a *Legii privind drepturile copilului*¹³⁷ a impulsionat elaborarea, la Institutul de Științe ale Educației (IȘE) a *Concepției învățământului special din Republica Moldova*¹³⁸.

Hotărârea Guvernului nr. 28 din 28.04.95 *Cu privire la unele măsuri suplimentare de îmbunătățire a condițiilor de întreținere, instruire și educație a copiilor din instituțiile de tip internat*¹³⁹ a rezultat din necesitatea perfecționării metodologiilor integrării socioprofesionale a copiilor dezavantajați. Hotărârea a generat un șir de acțiuni benefice persoanelor cu handicap: au fost organizate școli de meserii pentru persoanele cu deficiențe senzoriale, clase de meserii pentru slab văzători și orbi, au fost organizate clase de meserii și ucenici pentru pregătirea persoanelor cu handicap de intelect; a fost elaborat un șir de acte normative (regulamentele de funcționare a școlii speciale, a grădiniței de copii cu deficiențe senzoriale și mintale, a școlii-internat de tip general, a claselor de recuperare din cadrul învățământului general al școlilor pentru persoanele cu deficiențe mintale senzoriale și motorii) care prevăd în structura acestor unități de învățământ și biblioteci pentru susținerea informațională a procesului de învățământ, servicii educaționale speciale individualizate. În funcție de cerințele speciale ale fiecărui individ trebuiau să se constituie și colecțiile acestor biblioteci.

Capitolul I, p.7 al *Programului de dezvoltare al bibliotecilor din Republica Moldova*¹⁴⁰, aprobat prin Hotărârea Guvernului R. Moldova nr. 610

¹³⁶ Concepția dezvoltării învățământului din Republica Moldova // Valențele reformei învățământului.- Chișinău, 1994.

¹³⁷ Privind drepturile copilului: Legea RM nr. 338-XIII din 15.12..94 // Monitorul oficial nr. 13/127. – 1995.

¹³⁸ Concepția învățământului special din Republica Moldova. // Monitorul oficial nr. 17-18 din 24. 04. 95.

¹³⁹ Cu privire la unele măsuri suplimentare de îmbunătățire a condițiilor de întreținere, instruire și educație a copiilor din instituțiile de tip internat: Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 28 din 28.04.95. – Monitorul oficial nr. 268 din 28.04.1995

¹⁴⁰ Cu privire la aprobarea programului de dezvoltare a bibliotecilor din Republica Moldova (1997-2000): Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 610 din 02.07.97. – Monitorul oficial nr. 54-55/585 din 21.08.1997.

din 2 iulie 1997, prevede elaborarea și aprobarea *Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a bibliotecilor din învățământ*, regulament care ar situa bibliotecile de învățământ în calitate de parteneri egali în Sistemul Național de Biblioteci (SNB). Însă acest regulament n-a fost elaborat nici până în prezent, bibliotecile din învățământ funcționând în baza regulamentelor elaborate în 1996, care nu mai corespund nici practicii educaționale în domeniu nici cadrului legislativ și normativ evoluat între timp.

Capitolul II, p. 3 și 4, se referă la colecțiile de bibliotecă și stipulează adoptarea unei decizii guvernamentale privind facilitarea asigurării centralizate a bibliotecilor din învățământ cu literatură didactică și artistică în vederea realizării programelor de studii. Responsabilitatea pentru realizarea acestor prevederi – pentru completarea colecției bibliotecii Centrale Republicane Specializate a Societății Orbilor cu literatură de specialitate – revine Ministerului Educației și Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei. Aceasta însemna achiziția cărților în formatul *Braille*, unul din instrumentele de acces al orbilor la informație.

În Capitolul III, *Crearea potențialului informațional automatizat*, p. 5, obligă ministerele educației și al muncii și protecției sociale să asigure bibliotecile pentru orbi cu aparatură audio modernă pentru crearea fondului de carte audio – o altă modalitate de asigurare a accesului orbilor la informație.

În noiembrie 1994 a fost adoptată Legea nr. 286-XIII *Cu privire la biblioteci*¹⁴¹, care face funcțional Art. 34 din *Constituția Republicii Moldova* (dreptul la informație): «Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit».

Legea cu privire la biblioteci recunoaște bibliotecile specializate (*Biblioteca pentru Orbi*, bibliotecile școlilor speciale) ca parte componentă a SNB (Art.9), adică incorporarea lor în planurile și strategiile de dezvoltare a SNB – aspect forte pentru îmbunătățirea condițiilor acestor biblioteci.

Articolul 24 al Legii prevede corelarea politicii editoriale a R. Moldova cu necesitățile de formare a fondurilor SNB și lansarea colecțiilor de publicații cu destinație specială, prevederi care n-au fost realizate din următoarele cauze: privatizarea editurilor, care nu mai țin cont de interesele bibliotecilor și nu-și mai elaborează planurile editoriale de comun acord cu *Consiliul Biblioteconomic Național*, *Asociația Bibliotecarilor*, *Biblioteca Națională*; încetarea sprijinului acordat de stat pentru editarea cărților cu destinație specială din lipsă de fonduri; finanțarea cuantificată a bibliotecilor, care duce la imposibilitatea influențării politicii editoriale.

¹⁴¹ Cu privire la biblioteci: Legea Republicii Moldova nr. 286-XIII din 16 noiembrie, 1994. – Monitorul oficial nr. 286 din 16.11.1994.

Acestea sunt unicele articole ale legii în care sunt luate în considerație/ menționate interesele persoanelor dezavantajate.

Capitolul IV al *Legii*, care reglementează accesibilitatea, condițiile de studiu și obligațiunile beneficiarului, nu face referiri și la persoanele dezavantajate:

Art.28. Accesibilitatea publicațiilor – „Statul garantează oricărui beneficiar accesul la toate genurile de publicații intrate în biblioteci, inclusiv la nonpublicații și la acte oficiale”.

Art.29. Dreptul la condiții optime de lucru – „Fondatorii și administrația bibliotecii sunt obligați să asigure beneficiarului condiții optime de lucru în incinta ei”.

Art.30. Obligațiuni – „Beneficiarul este obligat să respecte regulamentul de ordine interioară al bibliotecii și regulile privind integritatea publicațiilor împrumutate”.

Examinarea acestui capitol demonstrează că legea din care face parte este favorabilă bibliotecilor și protejării publicațiilor, nu și utilizatorilor, așa cum preconizează conceptul promovat de forurile bibliotecare internaționale, în baza conceptului global *Biblioteca pentru toți*.

În general, urmărind aplicarea practică a *Legii cu privire la biblioteci*, de la adoptare până în prezent, constatăm că aceasta este nefuncțională, în baza ei bibliotecile ne fiind în stare să realizeze nici dreptul persoanelor la informație, nici dreptul la libertatea de expresie; ea nu este un instrument de sprijin pentru biblioteci și nici un instrument de susținere a utilizatorilor. Cel mai grav însă este faptul că legea nu asigură realizarea prevederilor Art. 34 al Constituției cu privire la dreptul cetățeanului la informație.

Nu realizează acest drept nici multășteptata *Lege nr.982-XIV din 11.05.2000 – Legea privind accesul la informație*¹⁴², care de fapt are ca obiectiv accesul la informația oficială și crearea cadrului normativ general pentru aceasta. Bibliotecile nu figurează printre subiecții acestei legi.

Ca parte integrantă a drepturilor omului, protecția minorităților naționale, cuprinsă în *Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor* (Nr.328-XI din 19.07.01) are și în Moldova o arie de competență relevantă. Astfel, referiri foarte clare la accesul la informații sunt stipulate în Art. 7: *Persoanele aparținând minorităților naționale au dreptul la libera folosire a limbii materne, atât în scris cât și oral, să aibă acces la informații în această limbă, să o difuzeze și să facă schimb de informații*. Art. 22. al *Legii pre-*

¹⁴² Privind accesul la informație: *Legea Republicii Moldova nr.982- XIV din 11 mai 2000.*
– Monitorul oficial nr. 88-90/664 din 28.07.2000.

serie consultarea asociațiilor minorităților naționale, considerarea intereselor acestora la elaborarea și promovarea politicii culturale.

O realizare, considerată de succes, a bibliologiei moldovenești o reprezintă adoptarea de către Asociația Bibliotecarilor a *Codului etic al bibliotecarului din Republica Moldova*¹⁴³. Este unicul document-cadru care răspunde și intereselor persoanelor dezavantajate. Punctul 3 al *Codului* obligă moral și profesional bibliotecarul să susțină și să promoveze politicile care apără accesul la informație și la libertatea de expresie, acestea fiind stipulate de documentele internaționale ale IFLA, ALA, conform cărora se dezvoltă și își desfășoară activitatea bibliotecile din Occident.

Codul etic revendică bibliotecarului garantarea unui nivel avansat al serviciilor pentru toți beneficiarii bibliotecii, accesibilitatea, eficacitatea și diversitatea lor (punctul 12), responsabilitatea pentru instaurarea în bibliotecă a condițiilor egale de lucru pentru toți beneficiarii (punctul 16). Stipulările *Codului etic*, redate de sintagmele *pentru toți* din punctul 12 și *egale pentru toți* din punctul 16 se referă direct la relația bibliotecă-bibliotecar-persoană dezavantajată. Aceste stipulări pot fi însă tratate neunivoc: în sensul indicat de noi mai sus sau cu referință doar la utilizatorii existenți la moment în bibliotecă. Or, *Codul etic*, prin termenii prea generali, menține chestiunea la nivelul zilei de azi, persoanele dezavantajate ne fiind indicate printre «toți beneficiarii bibliotecii».

Acțiunea limitativă a *Codului etic* este confirmată și de analiza componenței utilizatorilor în bibliotecile publice, speciale și științifice, precum și de rezultatele sondajului «Biblioteca și persoanele dezavantajate».

Starea de lucruri în domeniu și practica mondială impune o nouă redacție a punctului 12 al *Codului etic*: «...bibliotecarul garantează calitatea serviciilor pentru orice categorie ori grup de utilizatori...», fără cuvântul «bibliotecii».

Dacă *Codul etic* pretinde ca bază politicile reflectate în *Manifestul UNESCO* privind bibliotecile publice, în *Carta verde* privind rolul bibliotecilor în lumea modernă, atunci el ar trebui să reglementeze și relația bibliotecar-comunitate, care include toate grupurile sociale, culturale, lingvistice etc. – beneficiari indicați și de preambulul său, acest imperativ trebuind să-și găsească expresie în următoarea formulă a punctul 6: «Bibliotecarul are responsabilitatea instaurării în bibliotecă a condițiilor egale de acces pentru toți membrii comunității», excluzând cuvintele «a condițiilor de muncă». În bibliotecă utilizatorul nu vine numai să muncească; el este și

¹⁴³ Codul etic al bibliotecarului din republica Moldova // Magazin bibliologic. – 2000. – nr. 2. – p. 33-34

consumatorul și utilizatorul și altor bunuri și servicii. De aceea noi pledăm pentru termenul *acces*, acesta acoperind o gamă mult mai largă de servicii față de termenul *muncă*, acestui termen fiindu-i circumscrise, în contextul examinat, sensurile de acces la informație, la servicii și la experiențele socio-umane, prefigurate de comunicare, loizir etc.

În urma cercetării cadrului juridic și normativ al bibliotecilor din Moldova s-a putut constata că numitul *Cod etic al bibliotecarului* este unicul document care stipulează fără echivoc inadmisibilitatea discriminării utilizatorilor bibliotecii: „În relațiile cu publicul bibliotecarul exclude orice manifestare discriminatorie privind apartenența etnică, religioasă, sexuală, rasială, de vârstă, condiția fizică a beneficiarului” „și contribuie la sensibilizarea comunității în vederea atitudinii tolerante și unei atenții sporite față de aceste categorii” (punctul 17), acestea trebuind să contribuie la îmbunătățirea imaginii bibliotecarului-cetățean și a bibliotecii ca instituție socială, fapt accentuat și în preambul.

Tezele de mai sus, în opinia autorilor, sunt inerente unui cod normativ deoarece stabilesc standarde și obligațiuni profesionale și de comportament, iau în considerație schimbările din domeniile social, economic și tehnologic, contribuie la realizarea uneia dintre cele mai importante finalități ale *Codului etic* – îmbunătățirea imaginii bibliotecarului și a bibliotecii în societate.

Standardele prescriu două modalități de reflectare în legislația națională a drepturilor și obligațiilor persoanelor cu handicap – prin inserții oportune în legislația generală sau prin elaborarea unei legislații speciale.

Legislația R. Moldova cu privire la persoanele dezavantajate reprezintă o combinație a celor două modalități, prima fiind realizată în *Constituția Republicii Moldova* și *Legea învățământului*, iar a doua – prin legi speciale: *Legea privind protecția socială a invalizilor*, *Legea cu privire la protecția socială a unor categorii de populație*, *Decretul Președintelui Republicii Moldova privind unele măsuri suplimentare de protecție socială a persoanelor cu handicap*, *Legea cu privire la drepturile aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor*.

Legea privind protecția socială a invalizilor (nr.821-XII din 24.12.91), asigură toate drepturile și libertățile prevăzute de *Declarația drepturilor persoanelor cu handicap* (ONU). Capitolul II al acestei legi se referă la crearea condițiilor pentru accesul liber al invalizilor la infrastructura socială. Celelalte capitole vizează reabilitarea medicală, profesională și socială a invalizilor, învățământul, munca, asistența socială, asociațiile obștești ale invalizilor.

În scopul ameliorării situației persoanelor cu handicap și al creării condițiilor de protecție, reabilitare și integrare socială a acestora, prin decretul președintelui R. Moldova nr.1267-II din 23.12.99 *Cu privire la unele*

măsuri de ameliorare a situației persoanelor cu handicap¹⁴⁴ se constituie Consiliul Național pentru Problemele Persoanelor cu Handicap.

Un rol aparte în dezvoltarea cadrului legislativ al domeniului examinat îl au ONG-urile, care reprezintă persoanele dezavantajate și un factor permanent de veghere asupra drepturilor lor, contribuind astfel și la dezvoltarea societății civile, prin influențarea pozitivă a atitudinii societății față de persoanele dezavantajate, încurajarea comunității pentru participarea la socializarea categoriilor vulnerabile de cetățeni. ONG-urile reprezintă și unul din factorii inovatori, de catalizare a demersului democratic, de extindere a razei de acțiune a programelor comunității de socializare a persoanelor dezavantajate. ONG-urile se propun a fi un ajutor al statului în identificarea necesităților, determinarea priorităților și administrarea serviciilor, în asigurarea accesibilității și monitorizarea acestor servicii pentru potențialii beneficiari, în evaluarea performanțelor și promovarea schimbării.

În R. Moldova activează cca 40 ONG-uri în domeniu, având în componența lor medici, psihologi, profesori, studenți, părinți, juriști. Obiectivele multor ONG-uri prevăd soluționarea problemelor persoanelor cu diferit handicap: modernizarea serviciilor de recuperare complexă, de integrare socială, culturală; promovarea Declarației ONU *Drepturile persoanelor handicapate*, inițierea cercetărilor demografice, elaborarea strategiilor de reabilitare, promovarea standardelor arhitecturale referitoare la accesul în instituțiile publice, sensibilizarea politicianilor, a factorilor de decizie cu privire la problemele persoanelor cu handicap, participarea la elaborarea și îmbunătățirea legislației speciale.

Proiectul *Colaborarea Flandra– Moldova*, susținut de Humanitas (*Asociația de părinți cu copii dizabilitați*) și Guvernul R. Moldova, reprezentat de Ministerul Muncii și Protecției Sociale și Ministerul Educației, are ca scop îmbunătățirea condițiilor de trai ale persoanelor cu dizabilități. În cadrul proiectului s-a efectuat și un studiu socio-demografic privind situația persoanelor cu dizabilități din instituțiile sociale. Este singura cercetare de acest fel efectuată în Moldova, după cea a lui Mihai Lion din 1881.

Comitetul de coordonare a proiectului a realizat o analiză a legislației existente și a înaintat propuneri concrete în vederea perfecționării legislației în vigoare privind protecția socială a persoanelor cu dizabilități¹⁴⁵. Comite-

¹⁴⁴ Cu privire la unele măsuri de ameliorare a persoanelor cu handicap: Decretul Președintelui RM nr. 1267-II din 23.12.99. – Monitorul oficial nr. 1267-II din 23.09.1999.

¹⁴⁵ Mostovoi, V. Perfecționarea cadrului legislativ în vederea ameliorării situației persoanelor cu handicap reeșind din strategia de reformă a sistemului de asistență socială // *Viziuni moderne asupra psihopedagogiei*. – Chișinău, 2000. – p. 169-176.

tu] propune o îmbunătățire de conținut a unor articole, alineate, precizări și completări. De exemplu, pentru Art. 1, se propun trei alineate noi:

- statul este obligat să creeze condiții persoanelor cu handicap de a-și exercita drepturile... pe bază de egalitate cu ceilalți cetățeni;
- statul își asumă responsabilitatea financiară pentru crearea șanselor egale persoanelor cu handicap;
- este necesară excluderea oricăror prevederi discriminatorii față de persoanele cu handicap.

Sintagma *activism social* se propune a fi înlocuită cu *în spiritul integrării sociale*.

Aceste îmbunătățiri însă nu fac legea funcțională în totalitate. Concluzia noastră se întemeiază pe studiul legislațiilor țărilor cu tradiții în domeniu: Țările Nordice, Anglia, SUA, Japonia, Australia, precum și a rezoluțiilor ultimului *Congres Internațional de Reabilitare* (al XIX-lea), care semnalează că, deși Comisia pentru Drepturile Omului a ONU, întrunită la Geneva în martie-aprilie 2000, a adoptat o rezoluție privind drepturile persoanelor cu handicap, respectarea ei de către țările membre ale ONU se lasă așteptată. Se subliniază că legislația țărilor trebuie să fie un instrument de schimbare a atitudinilor, iar aplicarea ei să deschidă noi oportunități pentru persoanele cu handicap, mai precis, oportunități egale cu persoanele fără handicap. Sesizările de nerespectare se referă la țările dezvoltate cu tradiție legislativă și sunt un exemplu în plus pentru concluzia noastră, deoarece doar o ajustare a legislației în vigoare, fără o schimbare de esență, de atitudine, nu poate depăși fenomenul cunoscut cu numele de *anteriul lui Arvinte*.

Or, toate documentele legislative și normative și practicile instaurate de acestea, pe plan național și internațional, demonstrează oportunitatea imperativului pentru elaborarea, în R. Moldova, a unei *legislații speciale* pentru domeniul serviciilor de bibliotecă pentru persoanelor dezavantajate:

- *Legea cu privire la protecția persoanelor cu handicap*, de exemplu, ar trebui să introducă definiția handicapului din perspectiva celor mai noi cercetări în domeniu și racordată la recomandările ONU și ale Consiliului Europei.
- Drepturile persoanelor dezavantajate la accesul la informație trebuie să fie clar exprimate în *Constituție*, într-o lege privind accesul la informație, în *Legea cu privire la dreptul persoanelor cu handicap*, în *Legea cu privire la biblioteci* și în conceptele și actele legislative de informatizare a societății, în politicile culturale și informaționale naționale.

2.2. Servicii informaționale și culturale acordate persoanelor dezavantajate

Reconstituirea unui tablou complet și complex al serviciilor de bibliotecă persoanelor dezavantajate a fost posibilă doar în baza unei analize realizate în aceeași cheie, care și-a propus să răspundă la întrebările: Cine este responsabil de această importantă activitate? Cine sunt factorii care o realizează efectiv? Cum este ea realizată? Care sunt problemele stringente în domeniu? etc.

Instituțiile abilitate să furnizeze servicii informaționale persoanelor dezavantajate din R. Moldova sunt diverse ca tip, apartenență/subordonare, precum și după categoria beneficiarilor (Tabelul 1).

Biblioteca pentru nevăzători de pe lângă Societatea Orbilor este o bibliotecă specializată. Istoria acestei biblioteci este strâns legată de istoria Asociației orbilor din Moldova. Primele asociații ale orbilor au fost formate, respectiv, la Chișinău la 17 iunie 1946, având doar 13 membri, și la Tiraspol (1947) – 10 membri.

Din 1948 s-au deschis școli primare pentru orbi, în care se învăța scrierea *Braille*. În 1949 *Societatea nevăzătorilor din Chișinău* a primit 300 de exemplare de cărți în *Braille* (37 titluri). În același an asociațiile orbilor din Chișinău, Tiraspol și Bălți au fondat primele biblioteci. Acestea însă nu puteau fi considerate ca instituții bibliotecare în sensul cunoscut al cuvântului, deoarece erau conduse de membrii societății orbilor, nu țineau o evidență a cărților și cititorilor, se completeau doar ocazional. Abia în 1956 s-a constituit *Biblioteca Asociației Nevăzătorilor din Moldova*. În 1988 aceasta este transferată din centrul orașului în cartierul orbilor, și tot din acest an este denumită *Biblioteca Specială Republicană Centralizată și Studioul de Înregistrări Sonore a Societății Orbilor*¹⁴⁶ (BRO). Fiind investită cu funcționalitate la scară națională, ea devine centru biblioteconomic, metodologic, de completare și producere a cărților pentru bibliotecile din filialele teritoriale ale *Societății Orbilor*. Astăzi biblioteca are o rețea din 6 filiale, amplasate în Tiraspol, Bălți, Soroca, Tighina, Orhei, Basarabeasca.

Scopul activității BRO este colecționarea, valorificarea și popularizarea colecției speciale care să reprezinte componente importante ale culturii, tradiției, istoriei și religiei neamului nostru, valori ale culturii universale.

¹⁴⁶ în continuare BRO

Rețeaua de biblioteci ce prestează servicii informaționale persoanelor dezavantajate

Categoriile de utilizatori	Biblioteci	Apartenență departamentală
Copii orbi și slab văzători	Biblioteci ale școlilor speciale	Ministerul Educației
Adulți orbi și slab văzători	Biblioteca Republicană pentru Orbi	Societatea Orbilor
	Biblioteca Școlii Republicane de Meserii pentru Orbi	Ministerul Educației
Copii surzi	Biblioteci ale școlilor speciale	Ministerul Educației
Adulți surzi	Biblioteca Școlii Republicane de Meserii pentru Surzi	Ministerul Educației
	Biblioteci publice	Ministerul Culturii Administrațiile publice locale
	Biblioteca Casei de Cultură a Surzilor	Societatea Surzilor
Copii cu deficiențe mintale	Biblioteci ale caselor-internat	Ministerul Muncii, Protecției sociale și Familiei
Adulți cu deficiențe mintale	Biblioteci ale internatelor speciale	Ministerul Muncii, Protecției sociale și Familiei
Copii cu devieri de comportament	Biblioteci ale școlilor speciale	Ministerul Educației
Persoane înaintate în vârstă	Biblioteci publice	Ministerul Culturii Administrațiile publice locale
	Biblioteci ale azilurilor de bătrâni și invalizi	Ministerul Muncii, Protecției sociale și Familiei
	Biblioteci ale sanatoriilor pentru invalizi	Ministerul Muncii, Protecției sociale și Familiei
Copii deficienți locomotor	Biblioteci ale școlilor speciale pentru deficienți locomotor	Ministerul Educației
	Biblioteci ale caselor pentru copii handicapați, biblioteci sanatoriale	Ministerul Sănătății
Adulți deficienți locomotor	Biblioteci publice	Ministerul Culturii Administrațiile publice locale
Bolnavi, pacienți ai spitalelor	Biblioteci ale instituțiilor curative și curativ-sanatoriale	Ministerul Sănătății
Persoane private de libertate	Biblioteci ale penitenciarelor (până în 1991)	Ministerul Justiției
	Biblioteci publice	Ministerul Culturii
Persoane de alte etnii	Biblioteci publice	Ministerul Culturii

Funcțiile BRO (stipulate în *Regulamentul de organizare și funcționare*, aprobat de *Societatea Orbilor*):

- *de teaurizare*: constituirea unei colecții de publicații cu scrierea *Braille*, publicații vorbitoare, publicații cu tipar plat obișnuit;
- *informativă*: furnizarea informației către beneficiari și transmiterea colecției de carte specială generației noi; informarea pe diferite căi a beneficiarilor orbi și slab văzători despre colecțiile bibliotecii, despre aparițiile editoriale pe diferite suporturi;
- *de sistematizare*: întocmirea catalogului și fișierului special (*Braille*) pentru reflectarea cât mai deplină a patrimoniului deținut;
- *de reprezentare*: intensificarea relațiilor cu publicul prin organizarea/desfășurarea diferitelor manifestări culturale – întâlniri cu scriitori, emisiuni radiofonice;
- *de organizare a mediului informațional*: crearea condițiilor adecvate pentru deservirea cititorilor orbi sau slab văzători;
- *de asistență tehnică a lecturii*: asigurarea cu echipament special elementar a cititorilor orbi pentru audierea cărților, ziarelor și revistelor vorbitoare.

Structura BRO angajează: secția împrumut la domiciliu, sala de lectură, depozitul, Studioul de Înregistrări Sonore¹⁴⁷.

Deoarece arhitectura și designul interior nu sunt adecvate cerințelor speciale pentru orbi utilizatorul este întâmpinat și însoțit de bibliotecarul de serviciu, care îl ajută să se deplaseze prin bibliotecă, să se folosească de catalog, să localizeze sursa informațională. Dacă beneficiarul orb are nevoie de înregistrarea unei cărți, el este condus în SÎS, care este înzestrat cu tehnică modernă – tehnologii digitale de imprimare a cărților vorbite. Sala de lectură găzduiește în fiecare joi activități culturale, în celelalte zile este un spațiu de studiu și lectură. Aici cititorii pot să audieze cărți vorbite, să citească cărți în *Braille*, cărți cu tipar plat. Sala dispune de echipament special pentru a facilita lectura orbilor (casetofoane cu căști pentru a asculta cărțile vorbitoare, două mașini de citit *Aladin telesensory* și *mini Reader* care măresc textul cărților cu tipar plat).

Colecția BRO conține cărți vorbitoare, cărți *Braille*, cărți cu tipar plat în limbile rusă și română. Până în 1993 fondul de publicații se completa din Moscova. Actualmente se completează, ocazional, și cu apariții editoriale din București.

¹⁴⁷ în continuare SÎS

Colecția bibliotecii, constituită pe parcursul a 50 de ani, are următoarele caracteristici:

Fond de carte	86.096 exemplare
Cărți <i>Braille</i>	27.924 exemplare, dintre care
în limba română	12 exemplare (la 01.01.2000)
Repertoriul titlurilor în <i>Braille</i>	8.125 titluri
Cărți vorbitoare	48.446 exemplare, dintre care
în limba română	1000 de exemplare
Cărți înregistrate pe casete	1.654 exemplare
Cărți cu tipar obișnuit	8.072 exemplare

Inițial, BRO era completată doar cu cărți *Braille*. Din 1968 primește și cărți vorbitoare – din Mensk, Moscova, Sankt-Petersburg, Kiev. Achiziționarea cărților cu tipar plat datează din 1976.

De la 25.02.1989 BRO produce cărți vorbitoare în SÎS. Înregistrarea se efectua cu ajutorul echipamentului donat orbilor de Radioul Național, care echipament era deja depășit (înregistrare doar pe bobine), de aceea necesita și un echipament învechit pentru lectură.

Cărților vorbitoare pe bobine aveau dezavantajele: spațiul mare de depozitare pe care-l ocupau; manipularea și, respectiv, valorificarea incomodă pentru orbi.

Cu toate acestea, înregistrarea cărților vorbitoare a constituit o etapă importantă în viața cititorilor orbi din Moldova, ca și dezvoltarea bibliotecii pentru orbi în general. BRO înregistra cărțile solicitate de cititori, în limba solicitată de ei. Abia în 1989, de asemenea datorită acestui studiu, a început sonorizarea cărților în limba română, eveniment de importanță fundamentală în realizarea principiilor libertății în educație și al asigurării necondiționate a accesului la informație orbilor de etnie română.

O altă etapă importantă în dezvoltarea colecției bibliotecii a început în anul 1999, când biblioteca a achiziționat echipament modern, bazat pe tehnologii digitale avansate pentru înregistrarea cărților vorbitoare pe casete compact. În mediu, se înregistrează 7-8 cărți pe lună cu un tiraj de 6-10 exemplare, tiraj ce poate asigura doar câte un exemplar pentru filiale și 2-3 ex. pentru colecția sediului central.

Fondul de referință al colecției a fost constituit, în cea mai mare parte, în anii regimului totalitar sovietic, și este depășit moral.

Creșterea colecțiilor este abia sesizabilă (nr. exemplare):

Anul	1999	2000	creștere
Cărți <i>Braille</i>	27.923	27.924	+ 1
Cărți vorbitoare	48.202	48.446	+ 244
inclusiv cărți casete	1410	1654	+ 244
cărți cu tipar plat	8.014	8.072	+ 68

Titluri de carte care au intrat sunt mult mai puține – cca 60 de titluri cărți vorbitoare și 52 titluri cărți cu tipar plat. Toate achizițiile noi sunt din domeniul beletristicii. Colecția de periodice este foarte mică. De regulă, acestea sunt reviste donate de alte biblioteci pentru orbi sau de societăți ale orbilor din alte țări și nu reprezintă colecții de periodice în sensul profesional al termenului. Biblioteca primește două reviste în *Braille*: una în limba română – *Litera noastră* (donație a *Agenției Nevăzătorilor Români*), alta în limba rusă – *Școlinâi vestnik* (donație a *Societății orbilor din Federația Rusă*)¹⁴⁸.

Rata de înnoire a stocului de carte este mizeră, repertoriul de titluri de carte și de presă este minim. Acești factori au influențat diminuarea numărului de cititori. Efortul, măiestria și strategiile utilizate de bibliotecari pentru a satisface cerințele de lectură, cât și combinațiile și conexiunile cele mai variate folosite în căutarea informației, sunt factorii care încă mai mențin această instituție.

BRO este accesibilă tuturor persoanelor care au nevoie de carte specială, oferind o gamă amplă de servicii de bibliotecă:

- împrumut la domiciliu și în sala de lectură;
- activități culturale;
- împrumut interbibliotecar;
- consiliere bibliografică și servicii bibliografice (de localizare a surselor informaționale, de selectare a surselor, de întocmire a listelor bibliografice la cerere);
- lecturi cu voce;
- activități culturale (serate muzicale, seri de poezie, întâlniri cu personalități marcante – artiști, scriitori, politicieni etc., discuții despre cărți, despre probleme actuale);

¹⁴⁸ BRO. Raport de activitate, 2000

- imprimarea sonoră a activităților culturale și a aparițiilor editoriale și oferirea acestora în chirie orbilor, cu ajutorul robotului telefonic, pentru utilizare în afara orelor de program ale BRO.

Utilizatori. BRO acoperă anual, în mediu, solicitările informaționale a 800 de cititori. Printre ei sunt persoane cu vederea slabă, orbi complet, persoane care lucrează la Asociația Orbilor și cei ce se ocupă de reabilitarea lor. Categoriile de vârstă sunt foarte diverse, de la copii și tineri până la adulți și persoane de vârstă a treia. Caracteristica ocupațională este și ea diversă: muncitori, intelectuali, oameni de cultură; majoritatea dintre ei în prezent șomeri, foști salariați ai întreprinderii pentru orbi «Svetotehnika».

Dinamica lecturii și dinamica înregistrării de noi cititori certifică scăderea constantă a acestor indici. În 1997 în BRO citeau 800 de cititori, în 1998 – 500, iar în 2000 – doar 200. Aceeași situație se constată și la împrumut: se citește preponderent beletristică.

Statisticile BRO (împrumut, frecvență, mișcarea fondului) arată că orbii din R. Moldova știu a citi *Braille* numai în l.rusă. Ei nu cunosc alfabetul românesc, de aceea cărțile primite din București, încă foarte puține, nu-și găsesc cititorul.. Statistica bibliotecii confirmă că 90% dintre utilizatori preferă să citească în limba rusă și numai 10% în limbile rusă și română.

Acesta este impactul negativ al școlarizării tuturor orbilor și surzilor exclusiv în limba rusă, în anii regimului sovietic

Statisticile BRO constată de asemenea că cele mai solicitate sunt cărțile și publicațiile periodice vorbitoare, fapt explicat de numărul mic al orbilor care știu a citi în *Braille*: doar cca 5000 din numărul total de 10.000, sau 50%, însă și aceștia preferă să asculte cărțile vorbitoare.

Într-un astfel de context, un orb este sortit accesului doar la o foarte mică parte de literatură pe domenii, fapt care duce la izolarea lui de procesul cunoașterii, influențează negativ asupra procesului de integrare socială.

BRO este o bibliotecă specializată atât prin cititorul specializat cât și prin formatele speciale ale documentelor pe care le colecționează și le valorifică. Fiind în esență o bibliotecă publică, și fondul ei trebuie să tindă spre enciclopedismul caracteristic colecțiilor bibliotecilor publice, sau, cel puțin, să fie orientat spre principalele domenii ale cunoașterii umane. Astfel BRO ar fi un sprijin pentru persoanele cu deficiențe de vedere și ar evita izolarea lor socială, culturală, informațională. Unicul aspect distinctiv al bibliotecii specializate trebuie să fie doar publicul.

O categorie aparte de utilizatori ai bibliotecii o reprezintă *copiii cu nevoi speciale*. Deoarece în perioada sovietică copiilor cu deficiențe li se

acorda asistență socială și educațională într-un cadru instituționalizat, serviciile de bibliotecă erau și mai sunt și ele acordate în cadrul școlilor speciale de către bibliotecile și bibliotecarii acestora. Calitatea serviciilor depinde în mare măsură de calitatea colecțiilor acestor biblioteci și de profesionalismul bibliotecarilor. În lipsa altor surse care să trateze despre serviciile de bibliotecă din aceste școli, constatările ce urmează s-au făcut în timpul vizitelor, a conversațiilor cu bibliotecarii din aceste instituții, precum și în urma cercetării datelor statistice, a planurilor și a rapoartelor de activitate a bibliotecilor, a colecțiilor lor și din rezultatele unui chestionar aplicat în aceste școli. (Tabelul 2).

Dinamica colecțiilor acestor biblioteci înregistrează o diminuare a tuturor indicilor de bază, inclusiv la calitatea colecțiilor. Diminuarea este cauzată de finanțarea precară. Literatura specială lipsește aproape în totalitate din biblioteci, iar numărul minim de exemplare este constituit din publicații depășite sub toate aspectele.

Situația catastrofală din bibliotecile acestor instituții influențează negativ procesul de instruire al rezidenților, tehnologiile aplicate de bibliotecari în activitatea cu cititorii sunt perimate, mai ales din cauza nivelului scăzut de formare profesională a acestora.

Pacienți din spitale sunt serviți în cadrul sistemului de biblioteci medicale, de aceea și serviciile acordate poartă amprenta strategiilor acestui sistem. Inițierea unor astfel de servicii este datată cu anul 1945, când a fost creată *Biblioteca Republicană Științifică de Medicină* (BRȘM). Din 1950 „aceasta a început constituirea rețelei de biblioteci medicale în teritoriu, destinate oferirii de servicii specialiștilor medicali”¹⁴⁹.

Începând cu anul 1952, a crescut rolul bibliotecilor instituțiilor curative în popularizarea cunoștințelor medicale în rândul populației. Ele aveau ca scop educarea igienico-sanitară a populației. În 1952, pe lângă instituțiile curative, funcționau 17 biblioteci, în 1955 – 59 și în 1958 erau deja 79. Au crescut mult și fondurile acestor biblioteci:

Anii	1952	1955	1958
	32.735 vol.	84.632 vol.	85.304 vol.

Numărul cititorilor a crescut de la 6.770 în 1952, la 10.534 în 1958.

¹⁴⁹ Лупашко, Е.И. Развитие медицинских библиотек Молдавской ССР (1945-1969). – Кишинев. – 1970. – с. 12-25.

Tabelul 2

Indicii de bază ai bibliotecilor din instituțiile speciale de învățământ

Instituția	Colecții 1995-2000	Nr.cititori	Carte de profil	Forme de activitate cu cititorii
Școala-internat nr. 2	24700 25000	700	0	Discuții despre cărți, reviste bibliografice, dezbateri
Școala-internat nr. 3	6555 6585	321	—	Discuții, lecturi comentate
Școala Republicană pentru Surzi	Nu dispune de bibliotecă	—	—	—
Școala Republicană pentru Orbi	Nu dispune de bibliotecă	—	—	—
Școala Specială pentru Orbi și Slab văzători nr.8	5950 6110	165	0	Lecturi comentate
Școala Specială pentru Hipoacuzici nr.12	6946	160	0	Discuții, lecturi comentate, întâlniri cu scriitorii, expoziții
Școala Republicană pen- tru Surzi și Hipoacuzici	239	156	50 ex. în l. rusă; anii 50	—
Școala Specială pentru Surzi nr.4	4476	82	0	Expoziții, convor-biri, matinee cu diriginții, calendarul datelor jubiliare
Școala-internat Specială nr. 1	2084 2084	129	—	—
Școala-internat Auxiliară nr.5	5308 5318	170	—	Comentarea poze-lor, lecturi comentate
Școala-internat nr. 6	7793 7823	113	—	Lecturi particulare, comentarea pozelor
Școala-internat nr. 7	4279 4393	123	—	Discuții, lecții biblio- logice, lecturi particu- lare și comentate
Școala-internat nr. 9	3630 3750	120	120, în l. rusă	Discuții, matinee
Școala-internat nr. 10 (creată în 2000)	b-că fără colecții	—	—	—

Prin anii '60 ai sec. XX s-a pus chestiunea dezvoltării strategice a acestor biblioteci, deoarece numărul lor crescuse și ele deserveau mai mult pacienții (Tabelul 3)

Tabelul 3

Dinamica fondurilor și numărului de cititori în bibliotecile instituțiilor curative

Ani	Fond	Cititori	Împrumut
1959	88.780	10.679	77.069
1964	170.581	11.214	167.982
1968	291.840	35.027	365.229

Din numărul total de cititori, lucrătorii medicali alcătuiau 9,4%. Statisticile însă arată că bibliotecile spitalelor deserveau mulți pacienții.

În iunie 1976, prin Ordinul Nr. 386 al Ministerului Sănătății, a fost aprobat *Regulamentul provizoriu de funcționare a bibliotecilor spitalelor raionale*, care prevedea servirea pacienților care se aflau în tratament staționar ca una dintre funcțiile acestui tip de bibliotecă.

O primă încercare de a implica bibliotecile publice în deservirea pacienților din spitale a fost efectuată la Bălți unde activau 8 biblioteci medicale pentru 1000 de medici. În urma analizei activității acestor biblioteci s-a luat hotărârea de a le comasa într-o singură bibliotecă medicală, filială a BRȘM, cu funcții de servire a personalului medical, iar servirea pacienților din spitalele orașului să fie efectuată de bibliotecile publice. Dar bibliotecile publice din Bălți nu și-au asumat această responsabilitate.

În mai 1987, prin Ordinul Nr.636, Ministerul Sănătății aprobă *Regulamentul de organizare și funcționare a bibliotecii instituțiilor curative și de profilaxie*. Unul din obiectivele bibliotecii (Vezi 2.4.) prevede *Servirea pacienților aflați în staționarul instituției. Dezvoltarea biblioterapiei ca formă de servire a pacienților*. În dările de seamă ale acestor biblioteci însă nu au putut fi găsite informații referitoare la aplicarea biblioterapiei ca metodă de servire a pacienților. Realizarea acestui obiectiv nu este confirmată, în ultimii 20 de ani, de nici de un alt document oficial, ceea ce înseamnă că biblioterapia fie că era lipsă în activitatea bibliotecilor, fie că o astfel de experiență nu a fost oportun înregistrată, descrisă și sistematizată. Este cert însă că în Moldova biblioterapia nu are o fundamentare teoretică pe care să se bazeze bibliotecarii practici.

Referiri directe la servirea pacienților conține compartimentul III al regulamentului, *Funcțiile bibliotecii*. Punctul 3.6. stipulează că biblioteca

«organizează deservirea pacienților care se află la tratament staționar, cu literatură social-politică, igienico-sanitară și literatură artistică. Biblioteca dirijează lectura cititorilor».

Implicarea bibliotecilor publice în furnizarea serviciilor de lectură este reglementată de punctul 3.7., care afirmă că bibliotecile «coordonează activitatea altor biblioteci medicale și a bibliotecilor publice din teritoriu». O referință la bibliotecile publice se greșește chiar și în dispozițiile generale ale regulamentului: „Biblioteca instituției curativ-sanitare ... se organizează pe lângă acest tip de instituție și se află în subordinea administrației ei” și „Biblioteca poate intra în componența Sistemului centralizat de biblioteci”, adică poate fi o bibliotecă publică, dacă se ajunge la un acord comun cu administrația bibliotecilor publice. Nu au fost cazuri de substituire a bibliotecii instituției curativ-sanitare prin una publică, dar multe biblioteci publice luau parte la servirea pacienților acestor instituții prin forme nestaționare, datorită faptului că biblioteca publică deținea un repertoriu mai bogat de beletristică și de alte domenii, din care pacienții își solicitau cărțile.

În 1990 sistemul republican de biblioteci medicale se caracteriza astfel:

Instituții – 57, dintre care 35 biblioteci ale spitalelor raionale,
4 sanatoriale, 17 ale instituțiilor curativ-sanatoriale orășenești;
cititori – 30.326;

împrumut de carte – 300.431 sau 47,2% din fond, 26,5 % fiind
beletristică, 22,7% – social-politică, 3,7 % – alte domenii.

Or, biblioteca servea cititorii exact așa cum o cerea regulamentul: «...cu literatură social-politică și literatură artistică...».

Ideea implicării bibliotecilor publice în servirea pacienților este vehiculată și în prezent. În 2000, prin ordinul Nr.29 din 29.02, Ministerul Sănătății aprobă *Regulamentul - cadru de organizare și funcționare a bibliotecii medicale județene*, care (Capitolul II, Art.1) stipulează acțiunile pe care trebuie să le realizeze aceste biblioteci prin «...satisfacerea intereselor și necesităților de informare și documentare ale instituțiilor și specialiștilor antrenați în activitatea sistemului de ocrotire a sănătății publice din județ».

Servirea pacienților în spitale, cu excepția maternităților, spitalelor de boli infecțioase, dermato-venereologice și pneumoftiziologice, rămâne în continuare un domeniu de competență al consiliilor de administrare publică locală și al administrației instituției curative, adică se află de fapt în zona de activitate a bibliotecii publice.

Cercetarea noastră însă nu a putut înregistra nici o dovadă de conlucrare a bibliotecilor publice cu spitalele.

2.3. Dinamica evoluției serviciilor informaționale persoanelor dezavantajate la Biblioteca Municipală «B.P. Hașdeu»

2.3.1. Sociologia utilizatorului bibliotecii publice moderne

Ca o etapă obligatorie preliminară creării Serviciului Informații Comunitare¹⁵⁰ a fost inițiată o amplă cercetare sociologică (Anexa 1), prin care au fost stabilite necesitățile reale de informare a utilizatorilor efectivi și potențiali ai BM. Implementarea noilor servicii de informare a comunității a fost examinată sub două aspecte, considerate majore:

- al nevoilor utilizatorilor și nonutilizatorilor pentru serviciile speciale în cadrul bibliotecii publice, concomitent cu intenția de îmbunătățire a serviciilor existente;
- al determinării domeniilor principale în care nevoia comunității de a fi informată este mare.

În rezultat s-a obținut imaginea extinsă a utilizării/nonutilizării bibliotecii.

Eșantionul implicat a inclus Sediul Central al BMH și 22 de filiale. S-a aplicat interviul indirect, operând ca instrumente două chestionare: unul pentru utilizatori și altul pentru nonutilizatori. Subiecți antrenați – 2.560 utilizatori.

Datele obținute au sugerat unele aspecte esențiale care influențează sau sunt influențate de opinia referitoare la calitatea serviciilor și a oportunității inițierii prestării de noi servicii.

Subiecții intervievați au indicat următoarele *motive principale pentru vizitarea bibliotecii*:

- pentru studiu – 48,24%, procent caracteristic și funcției educative a bibliotecii publice;
- pentru a-și ridica nivelul de cultură – 37,3%, cifră care reconfirmă calitatea de centru de educație permanentă al bibliotecii;
- pentru a se informa – 37,1%, prin care utilizatorii recunosc biblioteca ca centru de informare;
- pentru a se recrea – 22%, cea ce înseamnă că biblioteca rămâne a fi și un centru de recreare, în special pentru lectura de destindere.

Or, biblioteca publică modernă este o instituție polifuncțională: centru cultural, de informare, de recreare, centru de studiu și documentare.

Sondajul creează o imagine de ansamblu asupra domeniilor de interes ale utilizatorilor, conturează gradul de adecvare a colecțiilor BMH trebuințelor de lectură, reliefează interesul pentru inițierea unor servicii noi.

¹⁵⁰ În continuare SIC

Modulul 14 al sondajului (Anexa 1) explorează importanța domeniilor de informare, conform unei scări de evaluare de 14 puncte, în succesiunea: îngrijire medicală, posibilități de angajare, asistența socială, modificări de legislație, informații culturale, informații despre Uniunea Europeană, facilități pentru recreare, informații privind administrația publică locală, drepturile consumatorilor, prestări servicii către populație, servicii și facilități pentru pensionari, facilități pentru persoanele dezavantajate.

Tendențe prefigurate de sondaj:

- predomină interesul pentru soluționarea problemelor specifice persoanele dezavantajate; acest clasament nu a corespuns preferințelor și priorităților bibliotecarilor, posibilităților de informare ale bibliotecii și spectrului de servicii tradiționale pe care le presta BMH;
- utilizatorii (persoane dezavantajate) acordă prioritate bibliotecii publice în tentativa de a-și soluționa problemele informaționale, sociale, de sănătate, profesionale etc., deși în prezent în Chișinău există suficiente instituții specializate în acest sens; opțiunea pentru bibliotecă este motivată prin accesul minim al oamenilor simpli în aceste instituții (servicii cu plată, lipsa informației despre existența acestora).

Tendențele stabilite au revendicat BMH substituirea treptată a metodelor perimate de conducere a instituției cu managementul acesteia, care fapt a permis acoperirea cu servicii de bibliotecă a zonelor de interes ale utilizatorilor, perfecționarea serviciilor oferite și implementarea unor servicii noi, modificându-se astfel nu numai imaginea tradițională a bibliotecii dar și statutul său social, prin transformarea ei în centru de informare pentru comunitate.

Inițierea serviciilor comunitare de calitate a trebuit să ia în considerație întâi de toate opinia potențialilor utilizatori. A fost desfășurată de aceea o acțiune sociologică asupra nonutilizatorilor, în scopul verificării intenționalității managementului bibliotecar pentru îmbunătățirea serviciilor oferite și pentru inițierea de noi servicii. Investigația preconiza să obțină date la doi parametri, considerați relevanți pentru a constitui imaginea deplină a domeniului:

- intenția de a cunoaște specificul utilizatorilor dezavantajați, caracteristicile de utilizare / nonutilizare a bibliotecilor, în baza cărora să fie examinată disponibilitatea bibliotecilor de a oferi servicii conform cerințelor nonutilizatorilor;
- intenția de a depista și concretiza, care din aspectele indicate în chestionar și în ce măsură i-ar determina pe nonutilizatori să meargă la bibliotecă.

Deși datele au fost obținute doar de la 509 respondenți, număr suficient însă în statisticile de acest gen, acestea sunt relevante pentru managementul de bibliotecă, căci sunt total diferite de cele obținute de la utilizatori.

Motivele nonutilizării bibliotecii sunt următoarele:

lipsă de timp	– 31,63%
își cumpără cărțile de care au nevoie	– 15,00%
distanța mare de la domiciliu sau de la serviciu la bibliotecă	– 10,00%
au convingerea că nu vor găsi informația necesară	– 7,00%
incomodități de deplasare	– 6,48%
n-au știut să răspundă	– 11,00%

Este diferită și componența ocupațională a nonutilizatorilor față de cea a utilizatorilor, 55% fiind persoane trecute 40 de ani:

studenți	– 12%
șomeri	– 12,8%
casnice	– 13,95%
pensionari	– 10,03%
angajați în sectorul de stat	– 18%
angajați în sectorul privat	– 14%
alte grupuri sociale	– 11%.

Toți cei 509 intervievați au indicat pe primul loc *asigurarea informațiilor necesare rezolvării problemelor cotidiene*. Or, constituirea SIC a fost o acțiune corectă, actuală, de utilitate publică.

O concluzie valoroasă sugerată de sondaj este că utilizatorii recunosc rolul social al bibliotecii, contează pe ajutorul ei în soluționarea problemelor cotidiene.

Problemele persoanelor dezavantajate îi preocupă mai mult pe nonutilizatori, ei clasând informațiile privitor la facilitățile și serviciile acestor persoane pe locul 6 din cele 14 indicate.

S-a stabilit că problemele persoanelor dezavantajate sunt determinate de următoarele domenii de interes (în ordinea importanței acordate): asistența socială, asistența medicală, modificarea legislației, posibilitatea angajării în câmpul muncii, informații culturale, posibilitatea perfecționării profesionale și recalificării. Domeniul asistenței sociale în R. Moldova a cunoscut o dezvoltare și o diversificare fulminantă după 1990, fără să aibă însă o strategie de oferire coerentă, eficientă și accesibilă a informației cu privire la serviciile prestate populației, la instituțiile care îi aparțin și la categoriile sociale care pot beneficia de servicii specializate. De aceea membrii comu-

nității, fiind dezorientați, dar având nevoie de asemenea informații (locul 1 în clasamentul priorităților informaționale) vin la bibliotecă sau solicită informația la telefon/prin poștă. Se știe că supraviețuirea în societatea contemporană este în mare măsură determinată de accesul la informația – promptă, exactă, actuală – cu privire la drepturile generale și/sau speciale, la oportunitățile și șansele de realizare. În acest sens, persoanele dezavantajate sunt dezavantajate dublu: de capacitățile umane diminuate și de diminuarea accesului la informație.

Angajarea BMH la eliminarea treptată a acestei situații s-a făcut prin oferirea de servicii absolut noi, tradițional improprii bibliotecii publice din Moldova. De aceea inițierea noilor servicii a fost anticipată de o puternică campanie de explicare a rațiunii, menirii și destinației acestor servicii. Membrii comunității, instituțiile furnizoare de informație, administrația locală, bibliotecarii chiar trebuiau să înțeleagă că noile servicii reprezintă o completare și o diversificare a celor existente și nu o eliminare a celor tradiționale.

În rezultat s-a constatat că SIC își justifică cele două scopuri pentru care a fost creat:

- participarea bibliotecii publice la consolidarea societății civile;
- modificarea imaginii tradiționale și, implicit, a statutului social al bibliotecii publice.

După 5 ani de activitate a SIC, BMH este percepută ca un centru de informare, care oferă utilizatorilor informație de ultimă oră, din domenii variate. Crearea SIC a intensificat serviciile de bibliotecă la distanță prin telefon, fax, poștă, poștă electronică – foarte importante pentru persoanele dezavantajate.

Sunt foarte numeroase și diverse cererile pentru servicii speciale în segmentul șomeri, pensionari, casnice și persoane cu deficiențe: de la întrebări și informații despre numerele de telefon ale unor instituții, rețete de bucătărie etc. la chestiuni cu privire la șansele de angajare în câmpul muncii, perfecționarea și recalificarea profesională.

Acest segment de utilizatori crește de la an la an SIC pentru ei fiind unicul canal de informare și unicul serviciu de bibliotecă la care apelează persoanele cu handicap. Diversitatea cererilor pentru servicii speciale impune BM completarea și îmbunătățirea permanentă a bazei de date «Informații comunitare». Astfel, rezultatele activității SIC au determinat biblioteca să creeze un nou departament în structura sa: *Servicii Informaționale pentru Persoane Dezavantajate*, care este destinat eliminării barierelor de orice fel

în accesul la informație a persoanelor dezavantajate. Activitatea departamentului este ghidată de obiectivele:

- organizarea și constituirea colecțiilor pe suport alternativ; coordonarea acestei activități la nivel municipal;
- colaborarea cu alte instituții de profil;
- implementarea noilor servicii în filiale;
- formarea profesional a personalului;
- pregătirea personalului pentru activități cu persoane dezavantajate.

Studiul persoanelor dezavantajate în scopul îmbunătățirii serviciilor de bibliotecă a continuat cu explorarea intereselor de lectură ale acestora (*Anexa 2*), care a antrenat cca 500 persoane: 50% surdo-muți, 20% orbi, 12% cu deficiențe fizice, 18% persoane înaintate în vârstă. Toți cei 500 de subiecți au confirmat nevoia și au salutat ideea pentru un astfel de serviciu.

Dintre serviciile de bibliotecă propuse preferința a fost acordată serviciilor la domiciliu – 12% (solicitat de persoanele înaintate în vârstă), aceasta fiind motivată de distanța mare până la bibliotecă, prețurile mari la transportul urban, starea sănătății. Persoanele cu deficiențe de vedere, cu deficiențe fizice au motivat solicitarea serviciilor la domiciliu din lipsa unei biblioteci în apropiere, accesului în transportul public și în sediile bibliotecilor. Persoanele cu deficiențe de vedere au solicitat cărți în *Braille* (5% din totalul de 20% de orbi al eșantionului), cărți vorbitoare. Domeniile ce ar acoperi necesitățile informaționale ale respondenților au fost foarte variate: istorie, S.F., sport, beletristică, călătorii, biografii ale marilor personalități. 100% de subiecții își doresc utilaj special, modern, care să faciliteze accesul la lectură, fiind avansate motivele: lipsa utilajului respectiv (din cauza sărăciei) în viața lor cotidiană, în bibliotecă specializată pentru orbi, conștientizarea faptului că echipamentul modern le-ar lărgi accesul la informația de care au nevoie.

Atitudinea față de serviciile de bibliotecă, exprimată de răspunsurile colorate emoțional, certifică intensitatea așteptării pentru astfel de servicii:

îmi este greu să vizitez bibliotecă;

acest serviciu mi-ar permite să citesc și eu;

aș vrea cât mai repede să se deschidă un asemenea serviciu;

până acum n-am auzit de așa ceva în R. Moldova;

ar fi formidabil;

îmi pare bine că cineva se gândește și la noi;

până acum doar radioul îmi slujește ca sursă de informație.

Persoanele dezavantajate apreciază *participarea la activități culturale* drept mijloc de comunicare cu alți membri ai comunității:

ași vrea să merg la întâlniri cu scriitori, poeți, artiști	– 31%
eu nu văd dar aș dori să-i ascult cum recită poezii	– 12%
aș participa dacă ar fi asigurată interpretarea prin semne	– 9%
avem nevoie de comunicare	– 36%
nu ne-am simți atât de singuri și necăjiți	– 10%
aș prefera mai mult să particip la activități culturale decât să citesc	– 27%
dacă am avea acces la activități culturale nu ne-am simți atât de dezavantajați	– 21%.

Aprecierea bibliotecarului care oferă servicii persoanelor dezavantajate este dată de răspunsurile:

să aibă răbdare	– 62%
le trebuie multă răbdare	– 7%
să fie omenos	– 47%
bun la inimă	– 23%
amabil	– 26%
să fie atent cu noi	– 20%.

din care se vede că persoanele dezavantajate acordă prioritate caracteristicilor umane ale bibliotecarului față de cele profesionale, ceea ce sugerează conștientizarea condiției lor marginale nu numai ca indivizi umani dar și ca ființe sociale, și că trăiesc mereu teama de a fi respinse, că se află la capătul listei de interes al comunității.

2.3.2. Servicii de bibliotecă copiilor dezavantajați

În ultimul timp bibliotecile publice tot mai activ se implică în servirea copiilor dezavantajați. În mileniul III biblioteca publică devine una capabilă să construiască, în baza experiențelor omenirii, noi strategii pentru susținerea fiecărui segment din complexul de schimbări din societate.

În R. Moldova perioada de tranziție la o societate democratică și la un nou tip de economie a provocat schimbări de esență care sunt amplificate sau aprofundate de problemele lumii contemporane. Conform unor statistici nesigure (și aceasta o caracteristică a crizei sociale), 10.000 de copii nu frecventează școala, numărul copiilor străzii și al copiilor cerșetori, al copiilor care lucrează s-a mărit considerabil, aceste fenomene negative înregistrând o tendință de creștere. Aproape toți acești copii sunt analfabeți sau au dificultăți de lectură. La categoria copiilor dezavantajați se adaugă și

copiii cu dificultăți de însușire, sau cu altă incapacitate, cu deficiențe psihice și fizice, care iarăși devin tot mai mulți la număr din cauza mediului poluant, subnutriției și sărăciei. Nu se știe numărul exact al copiilor cu astm, alergii, diabet. Datele statistice ale Ministerului Sănătății, Ministerului Asistenței Sociale, Ministerului Educației nici pe departe nu corespund realității.

Problemele sociale, economice și ecologice, rezultate de procesul de tranziție prea îndelungat, plasează noi atribuții și responsabilități vizavi de persoanele cu handicap tuturor tipurilor de biblioteci și în special bibliotecilor publice și celor școlare, inclusiv ale școlilor speciale și școlilor internat.

Primul obiectiv-cadru, care se referă la informație, gradul de instruire, educație și cultură a Manifestului UNESCO este «Crearea și dezvoltarea deprinderilor de lectură la copii de la o vârstă fragedă», obiectiv ce vizează, fără îndoială, și copiii cu handicap.

Ilustrăm realizarea acestui obiectiv în sistemul BMH pe exemplul Bibliotecii Transilvania. Aceasta și-a formulat noi strategii și căi în atingerea obiectivelor stabilite. Preocuparea permanentă pentru diversificarea serviciilor face biblioteca accesibilă copiilor de vârstă de 6 –14 ani, printre care sunt și mulți copii dezavantajați. Pentru aceștia a fost inițiat proiectul «Ludoteca», grupul țintă al căruia îl constituie copiii din familiile numeroase și cei ai căror părinți nu sunt angajați în câmpul muncii, copiii orfani sau semiorfani, copiii din familiile dificile, copiii străzii, copiii cu deficiențe.

Scopul proiectului este educația estetică a copiilor, dezvoltarea imaginației, creativității, precum și a culturii comportamentale. Pentru atingerea acestui scop biblioteca a creat o colecție specială de literatură care pune la dispoziție copiilor literatura și materiale audio și video inaccesibile la școală sau în familie: CD (jocuri, filme, programe de studierea limbilor, filme cu desene animate), o colecție de jucării (moi, lego, eroii poveștilor, loto, «puzzle») etc.

Funcțiile exercitate de Ludoteca bibliotecii «Transilvania»:

- *cognitivă:* jocuri de masă, la calculator, enciclopedii ilustrate, cărți pentru copii din diverse domenii;
- *educativă:* jocuri didactice vizuale, filme didactice, colecția aleasă a bibliotecii, programe și materiale didactice pentru extinderea și aprofundarea cunoștințelor sau, pentru cei ce nu frecventează școala, pentru acumularea de cunoștințe elementare;
- *distractivă:* jocuri-concursuri, diverse ca tematică, suport, material, mod de realizare și valorificare;

- *pedagogică*: lansarea unor cursuri de 20-30 min. pentru alfabetizarea copiilor străzii, familiarizarea cu noile tehnologii (cursuri de informatică).

Metodologii speciale. Biblioteca nu-și propune organizarea unor cluburi și cercuri speciale pentru copiii dezavantajați. Politica ei este una de incluziune, promovată de întreg sistemul de instituții al BMH, și constă în depistarea, atragerea și includerea copiilor dezavantajați în activitățile bibliotecii alături de ceilalți copii.

În toate bibliotecile incluziunea copiilor se face treptat. Mai întâi ei au acces la jucării (în funcție de vârstă: jucării moi, lego, loto). La această etapă sunt identificate abilitățile de lectură, nivelul educației, comportamentul, prezența deficiențelor de însușire, de atenție, de concentrare. În dependență de acestea se caută «programe operative» individuale. Acestea se elaborează în funcție de rezonanța cognitivă și afectivă a copilului. Unii, cu dificultăți de lectură, sunt invitați în ateliere de lectură, ateliere de discuții, cluburi. Pentru alții sunt inițiate cursuri de alfabetizare. Cei cu aptitudini de comunicare dezvoltate sunt înscriși la cursuri de studiere a limbilor moderne. O provocare pozitivă pentru acești copii îl reprezintă jocurile la calculator, fapt folosit la condiționarea accesului la calculator de o inițiere în informatică.

Copiii aflați în dificultate sunt niște rebeli datorită condițiilor de trai. Atragerea lor în bibliotecă este dificilă și se realizează gradual, în această activitate bibliotecarul realizând un rol netradițional, de educator al copiilor cu nevoi speciale, operând în acest scop și metodologii speciale (evidențierea oportună a succesului realizat, încurajarea, menționarea, premiarea etc.), astfel încât statutul de copil marginalizat, pe care și l-a apropiat în stradă să se diminueze treptat. În acest context, bibliotecarul trebuie să-și construiască demersul educațional „pe principiul pozitiv al educației” care fundamentează posibilitatea schimbării în mai bine a ființei umane prin educație¹⁵¹.

Deoarece bibliotecarii realizează o activitate specială cu copiii dezavantajați ei sunt asistați de psihologul BMH care organizează ședințe psihologice, în timpul cărora sunt stabilite caracteristicile psihologice ale copilului, este depistat handicapul acestuia, copilul fiind orientat ulterior spre un program care să-i faciliteze integrarea educațională, axiologică, socială etc. Deseori aceste programe sunt complexe, realizând o simbioză a reabilitării psihice cu dezvoltarea generală.

¹⁵¹ Pâslaru, V. Principiul pozitiv al educației. – Chișinău, 2003.- p. 224-229